

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
KONSTITUCINĖS TEISĖS KATEDRA

DAINIUS KENSTAVIČIUS
Magistrantūros neakivaizdinių studijų
Verslo teisės programa

ŽODŽIO LAISVĖS RIBOJIMAS ŽINIASKLAIDOJE

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė –
Doc. dr. E.Žiobienė

Katedros vedėjas –
Prof. dr. G.Mesonis

Vilnius, 2007

Turinys

Įvadas.....	3
1. Žodžio laisvės sąvoka ir reikšmė.....	8
2. Žodžio laisvės ribojimas Lietuvos Respublikoje.....	14
2.1. Konstitucijoje nustatytos žodžio laisvės ribos.....	15
2.2. Įstatymų leidėjo nustatyti žodžio laisvės ribojimai	17
2.3. Lietuvos teismų praktika ribojant žodžio laisvę.....	24
3. Žodžio laisvės ribojimas Europos žmogaus teisių konvencijoje.....	28
3.1. Reikalavimas: apribojimai turi būti nustatyti įstatymo	31
3.2. Reikalavimas: apribojimai turi būti skirti pagrįstam tikslui	35
3.3. Reikalavimas: apribojimai turi būti būtini demokratinėje visuomenėje.....	37
Išvados.....	54
Pasiūlymai	56
Literatūros sąrašas	58
Santrauka	69
Summary.....	70

Ivadas

Žodžio laisvė yra viena iš esminių Lietuvos Respublikoje ir daugelyje kitų pasaulio valstybių įtvirtintų asmens prigimtinių teisių. Dėl sąžiningo ar nesąžiningo žodžio laisvės naudojimo šiais itin greito informacijos apsikeitimo laikais (vienas naujausių pavyzdžių – trumposiomis mobiliojo ryšio žinutėmis 2007 metais suketa panika dėl Latvijos lato galimo devalvavimo¹) vis aktualesnė tampa žodžio laisvės naudojimosi tinkamo sureguliuavimo problema. Globalus ir itin spartus žiniasklaidos skverbimasis į naujas išraiškos formas (visų pirma – interneto pagalba), didžiulis informacijos plitimo greitis ir vis sunkiau pasiekiamas žodžio laisvės ribojimo efektyvumas verčia dar kartą susisteminti ir apibrėžti žodžio laisvės reikšmę šiuolaikinėje demokratinėje visuomenėje bei aiškiai nustatyti žodžio laisvės ribas. Paminėtos aplinkybės pagrindžia šio mokslinio tiriamojo darbo aktualumą.

Žodžio laisvę ir jos ribojimo problemas Lietuvoje **tyrinėjo** Liudvika Meškauskaitė monografijoje „Žiniasklaidos teisė: visuomenės informavimo teisė: teoriniai ir praktiniai aspektai“², straipsniuose „Teisė į privatų gyvenimą“³ bei „Žiniasklaidos pažeistų asmens konstitucinių teisių gynimo būdai“⁴. Dr. Edita Žiobienė žodžio laisvės ir teisės į privatų gyvenimą sąveiką analizavo daktaro disertacijoje „Informacijos apie privatų asmens gyvenimą apsauga“⁵. Laimonas Tapinas knygoje „Žiniasklaidos bylos Europos Žmogaus Teisių ir Lietuvos teismuose“⁶ tyrinėjo praktinį žodžio laisvės ribojimą teismuose didžiausią atgarsį sukėlusiose bylose. Filosofiniu aspektu prof. Saulius Arlauskas žodžio laisvės ribas bandė nustatyti straipsnyje „Žodžio (saviraiškos) laisvė teisės moralinės ribos“⁷. Žodžio laisvės ribojimo problemos buvo nagrinėjamos ir kitų Lietuvos bei užsienio mokslininkų tiriamuosiuose darbuose.

Žodžio laisvę garantuoja Lietuvos Respublikos Konstitucija. Pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos 25 straipsnio 2 dalį laisvė reikšti įsitikinimus, gauti ir skleisti informaciją negali būti ribojama kitaip, kaip tik įstatymu, jei tai būtina apsaugoti žmogaus sveikatai, garbei ir orumui, privačiam gyvenimui, dorovei ar ginti konstitucinei santvarkai. Tuo tarpu pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos 25 straipsnio 3 dalį laisvė reikšti įsitikinimus ir skleisti informaciją nesuderinama su nusikalstamais veiksmais – tautinės, rasinės, religinės ar socialinės neapykantos,

¹ Susektas gandų apie lato devalvavimą nešėjas // <http://vz.lt/Default2.aspx?ArticleID=866ad793-f133-4f8f-ab92-497a771398da> Prisijungimo laikas 2007 m. rugsėjo 3 d.;

Kesiūnas T. Kas laukia Baltijos tigrų? // <http://www.lrytas.lt/?id=11731760801172440809&view=4> Prisijungimo laikas 2007 m. rugsėjo 3 d.

² Meškauskaitė L. Žiniasklaidos teisė: visuomenės informavimo teisė: teoriniai ir praktiniai aspektai. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.

³ Meškauskaitė L. Teisė į privatų gyvenimą // Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė. Vilnius, 2003.

⁴ Meškauskaitė L. Žiniasklaidos pažeistų asmens konstitucinių teisių gynimo būdai // Jurisprudencija. 2005, T. 64 (56).

⁵ Žiobienė E. Informacijos apie privatų asmens gyvenimą apsauga: daktaro disertacijos santrauka: socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: MRU, 2003.

⁶ Tapinas L. Žiniasklaidos bylos Europos Žmogaus Teisių ir Lietuvos teismuose. Vilnius, 2002.

⁷ Arlauskas S. Žodžio (saviraiškos) laisvės teisės moralinės ribos // Jurisprudencija. 2001, T. 19 (11).

prievartos bei diskriminacijos kurstymu, šmeižtu ir dezinformacija. Matome, kad žodžio laisvė yra reguliuojama net pačiu aukščiausiu lygiu, t.y. Lietuvos Respublikos Konstitucija.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 25 straipsnio aiškinimui ir taikymui yra ypatingai svarbi teismų, visų pirma – Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo – praktika. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ne kartą analizavo žodžio laisvės reikšmę, jos santykį su kitomis asmens teisėmis (pavyzdžiui, privataus asmens gyvenimo apsauga), taip pat pabrėžia informacijos laisvės, kaip pamatinio pliuralistinės demokratijos elemento, svarbą⁸. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas laikosi tokios pačios pozicijos ir ne kartą yra konstatavęs, kad „asmens garbė ir orumas, privataus gyvenimo neliečiamumas, teisė turėti savo įsitikinimus ir juos laisvai reikšti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas yra žmogaus konstitucinės teisės.“⁹

Tiek Lietuvos Respublikos Konstitucijos nuostatų aiškinimui, tiek teismų praktikai didelę įtaką daro Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 10 straipsnio taikymo. Europos Žmogaus Teisių Teismo nustatytos žodžio laisvės ribos ir ribojimo kriterijai reikšmingi taip pat ir Lietuvos Respublikos įstatymų leidybai.

Žodžio laisvės ribojimą sukonkretina Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas (toliau tekste gali būti vadinama „Visuomenės informavimo įstatymas“). Visuomenės informavimo įstatymo 13 straipsnis saugo asmens garbę ir orumą, 14 straipsnis gina asmens teisę į privatų gyvenimą, o 19 straipsnis nustato konkrečius neskelbtinos informacijos atvejus. Be Visuomenės informavimo įstatymo, žodžio laisvę reguliuoja ir Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas¹⁰, Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas¹¹, Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymas¹², Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas¹³, Lietuvos Respublikos reklamos įstatymas¹⁴, taip pat kiti įstatymai bei teisės aktai.

Be to, žodžio laisvę riboja ir Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (toliau tekste gali būti vadinama „Civilinis kodeksas“). Civilinio kodekso 2.23 straipsnis gina asmens privatų gyvenimą, o Civilinio kodekso 2.24 straipsnis – asmens garbę ir orumą. Administracinė teisė taip pat nustato tam tikras žodžio laisvės ribas. Pavyzdžiui, pagal Lietuvos Respublikos administracinių

⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimas // <http://www.lrkt.lt> Prisijungimo laikas 2007 m. sausio 10 d.

⁹ Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 1998 m. gegužės 15 d. Senato nutarimas Nr. 1 „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 71 straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas“ // <http://www.lat.lt> Prisijungimo laikas 2007 m. sausio 10 d.

¹⁰ Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas // Žin., 2002, Nr. 91-3890.

¹¹ Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas // Žin., 1996, Nr. 63-1479.

¹² Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymas // Žin., 1995, Nr. 44-1073.

¹³ Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas // Žin., 1999, Nr. 30-856.

¹⁴ Lietuvos Respublikos reklamos įstatymas // Žin., 2000, Nr. 64-1937.

teisės pažeidimų kodekso (toliau tekste gali būti vadinama „Administracinių teisės pažeidimų kodeksas“) 174 straipsnį necenzūriniai žodžiai viešose vietose yra traktuojami kaip nedidelis chuliganizmas. Administracinių teisės pažeidimų kodekso 186² ir 187 straipsniai draudžia žodžiu įžeisti tam tikrų asmenų (valstybės pareigūnų) garbę ir orumą.

Net baudžiamoji teisė riboja žodžio laisvę. Lietuvos Respublikos baudžiamojų kodekso (toliau tekste gali būti vadinama „Baudžiamasis kodeksas“) 154 straipsnis draudžia šmeižimą (tikrovės neatitinkančios informacijos apie žmogų paskleidimą), o 155 straipsnis draudžia įžeidimą (užgaulų žmogaus pažeminimą). Maža to, daugelyje Baudžiamajame kodekse numatytų straipsnių veikos gali būti atliktos žodžiu, pavyzdžiui: kurstymas prieš bet kokios tautos, rasės, etninę, religinę ar kitokią žmonių grupę (Baudžiamojų kodekso 170 straipsnis); trukdymas atlikti religines apeigas ar religines iškilmes (Baudžiamojų kodekso 171 straipsnis); nepagarba teismui (Baudžiamojų kodekso 232 straipsnis); terorizmo kurstymas (Baudžiamojų kodekso 250¹ straipsnis); viešosios tvarkos pažeidimas (Baudžiamojų kodekso 284 straipsnis).

Žodžio laisvę reguliuoja ne tik Lietuvos Respublikos teisės aktai, bet ir tarptautinės sutartys. Lietuvos Respublika prisijungė¹⁵ prie Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos, priimtos Jungtinių Tautų Organizacijos 1948 m. gruodžio 10 d. vykusioje Generalinėje Asamblėjoje. Pagal Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 19 straipsnį kiekvienas turi teisę laisvai laikytis savo įsitikinimų ir juos reikšti; ši teisė apima laisvę nekliudomam turėti savo nuomonę ir ieškoti informacijos bei idėjų, jas gauti ir skleisti visokiomis priemonėmis ir nepaisant valstybės sienų.

Lietuvos Respublika taip pat yra prisijungusi¹⁶ prie Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto, pasirašyto 1966 m. gruodžio 19 d. Niujorke. Pagal Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 19 straipsnio 1 dalį kiekvienas žmogus turi teisę nekliudomai laikytis savo įsitikinimų. Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 19 straipsnio 2 dalis nustato, kad kiekvienas žmogus turi teisę į saviraiškos laisvę; ši teisė apima laisvę nekliudomai ieškoti, gauti ir perteikti visokią informaciją bei idėjas, nepaisant valstybių sienų, žodžiu, raštu arba per spaudą, arba meninėmis išraiškos formomis, arba kitokiais būdais savo nuožiūra. Tuo tarpu pagal minėto dokumento 19 straipsnio 3 dalį naudojantis šio straipsnio 2 dalyje numatytomis laisvėmis atsiranda ypatingos pareigos ir ypatinga atsakomybė, todėl naudojimasis gali būti tam tikrais atžvilgiais ribojamas, tačiau tik tiek, kiek numato įstatymai ir yra būtina: a) kitų asmenų teisėms ir reputacijai gerbti; b) valstybės saugumui, viešajai tvarkai, gyventojų sveikatai ar dorovei apsaugoti.

Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (toliau tekste gali būti vadinama „Europos žmogaus teisių apsaugos konvencija“ arba tiesiog „Konvencija“), prie kurios

¹⁵ Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos prisijungimo prie Tarptautinės žmogaus teisių chartijos dokumentų“ // Žin., 1991. Nr. 9-244.

¹⁶ Ten pat.

Lietuvos Respublika prisijungė nuo 1993 m. gegužės 3 d.¹⁷, taip pat užtikrina žodžio laisvę. Minėtos Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 10 straipsnis nustato:

„1. Kiekvienas turi teisę laisvai reikšti savo mintis ir įsitikinimus. Tai teisė laisvai laikytis savo nuomonės, gauti bei skleisti informaciją ir idėjas, valdžios pareigūnų netrukdomam ir nepaisant valstybės sienų. Šis straipsnis neturi trukdyti valstybėms kelti reikalavimą licencijuoti radijo, televizijos ar kino įstaigas.

2. Naudojimasis šiomis laisvėmis, kadangi tai susiję su pareigomis bei atsakomybe, gali būti sąlygojamas tokių formalumų, sąlygų, apribojimų ar bausmių, kurias numato įstatymas ir kurios demokratinėje visuomenėje būtinos valstybės saugumo, teritorinio vientisumo ar viešosios tvarkos interesams, siekiant užkirsti kelią teisės pažeidimams ir nusikaltimams, žmonių sveikatai bei moralei, taip pat kitų asmenų orumui ar teisėms apsaugoti, užkirsti kelią konfidencialios informacijos atskleidimui ar teisminės valdžios autoritetui ir nešališkumui garantuoti.“

Taigi, žodžio laisvė yra užtikrinama ir reguliuojama tiek Lietuvos Respublikoje, tiek tarptautiniu lygiu. Kaip matėme, kiekviename svarbiame tarptautinės teisės dokumente, kuriame yra įtvirtintos asmens teisės, taip pat yra užtikrinama ir žodžio laisvė. Tad šio darbo **aktualumą**, be jau anksčiau minėtų priežasčių, pagrindžia ir visuotinis bei detalus žodžio laisvės teisinis reguliavimas.

Dėl ypatingai plataus žodžio laisvės reguliavimo tampa vis sunkiau nustatyti šios laisvės aiškias ribas. Tai lemia pagrindinę šio darbo **problema** – išsamių ir aiškių kriterijų, kuriais yra apibrėžiamos žodžio laisvės ribos, nustatymas.

Šio mokslinio tiriamojo darbo **tikslas** (iškeltos problemos pagrindinė idėja) yra nustatyti kriterijus ir sąlygas, kuriais remiantis yra ribojama žodžio laisvė žiniasklaidoje. Tam, kad šis tikslas būtų pasiektas, bus sprendžiami šie **uždaviniai**: nustatyti, kaip Lietuvos Respublikoje ir tarptautiniu mastu yra teisiškai reguliuojama žodžio laisvė; išanalizuoti tiek Lietuvos Respublikos, tiek tarptautiniu lygiu veikiančių teismų praktiką; išskirti kriterijus, kuriais vadovaujantis yra ribojama žodžio laisvė. Nors šiame darbe bus orientuojamasi į praktinį (teisminį) žodžio laisvės ribojimą, sprendžiant minėtus uždavinius, kiek įmanoma, taip pat bus remiamasi autoritetingų teisės mokslininkų nuomonėmis, atliktais moksliniais tyrimais ir padarytomis išvadomis.

Siekdami įgyvendinti darbo tikslą ir išspręsti iškeltus uždavinius, naudosime šiuos teorinius ir empirinius tyrimo **metodus**: apibendrinimo, analizės, sisteminės analizės, dokumentų analizės. Apibendrinimo metodas bus naudojamas apibendrinant tiriamuoju klausimu išnagrinėtą literatūrą bei teismų praktiką. Taip pat šiuo metodu remiantis bus išskiriama teisės mokslininkų suformuotų pozicijų skirtumai ir teisminės praktikos skirtumai. Analizės metodas bus pasitelktas analizuojant surinktą literatūrą bei išskiriant atskirus žodžio laisvės bruožus. Skaidant visumą

¹⁷ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Žin., 1995. Nr. 40-987.

(tyrimo objektą) į sudedamąsias dalis analizės metodas taip pat padės nustatyti atskirus žodžio laisvės ribojimo kriterijus. Sisteminės analizės metodas suteiks galimybę įvertinti žodžio laisvės santykį su kitomis asmens konstitucinėmis teisėmis bei laisvėmis, taip pat tiksliai apibrėžti žodžio laisvės ribojimo kriterijus. Tuo tarpu dokumentų analizės metodas bus naudojamas tiriant Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Europos žmogaus teisių teismo sprendimus, taip pat analizuojant Lietuvos ir užsienio mokslines publikacijas.

Dėl detalaus žodžio laisvės teisinio reguliavimo, daugybės teisminių institucijų praktikos¹⁸, nemažai atliktų teorinių tyrinėjimų yra būtina sukonkretinti mokslinio tiriamojo darbo objektą.

Šiame darbe **sąvoka** „žodžio laisvė“ bus vartojama kaip sinonimas tokioms asmens teisėms ir laisvėms kaip informacijos laisvė, spaudos laisvė, žiniasklaidos laisvė, saviraiškos laisvė, nuomonės ir įsitikinimų turėjimo ir reiškimo laisvė. Sąvoka „žodžio laisvė“ ir jos santykis su kitomis paminėtomis asmens laisvėmis bei pačios žodžio laisvės reikšmė visuomenei bus nagrinėjama minimaliai – tik tiek, kiek bus būtina pagrindinei darbo temai atskleisti. Šiuo darbu nesieksime įrodyti žodžio laisvės reikšmės ir pagrįsti, kodėl būtent ši asmens laisvė užima esminę vietą žmogaus teisių kataloge. Remsimės prezumpcija, kad žodžio laisvės didžiulė reikšmė visuomenės vystymuisi ir asmens teisių įgyvendinimui yra neabejotina.

Atsižvelgdami į suformuotą mokslinio tiriamojo darbo temą daugiau analizuosime ne teorijoje naudojamus žodžio laisvės ribojimo kriterijus, o praktikoje taikomas žodžio laisvės ribojimo sąlygas. Todėl didžiausią dėmesį skirsime praktikai (visų pirma – teismų sprendimams), o teorinius tyrinėjimus ir mokslinę analizę naudosime tik tiek, kiek bus būtina atskleisti tiriamojo darbo esmę.

Įvertinus faktą, kad žodžio laisvė yra skirtingai reguliuojama įvairiose valstybėse, žodžio laisvės ribojimo problemą nagrinėsime tik Lietuvos Respublikos ir tarptautiniu, tačiau su Lietuvos Respublika susijusiu, lygmeniu. Tad siekdami išlaikyti vieningą ir logišką darbo **struktūrą** pirmoje dalyje nagrinėsime Lietuvos Respublikos teisės aktus, teismų sprendimus, o antroje darbo dalyje nagrinėsime tarptautines sutartis, prie kurių yra prisijungusi Lietuvos Respublika ir atitinkamų tarptautinių teismų (Europos Žmogaus Teisių Teismo) praktiką.

Taigi, atsižvelgiant į minėtas priežastis bei į pagrindinį mokslinio tiriamojo darbo **objektą** (žodžio laisvė) turėtų būti susiaurintas tiriamojo darbo **dalykas** ir analizuojama tik Lietuvos Respublikoje ir tarptautinėse institucijose, kurių sprendimai yra privalomi Lietuvoje (visų pirma – Europos Žmogaus Teisių Teismo), taikomas realus žodžio laisvės ribojimas žiniasklaidoje.

¹⁸ Žodžio laisvę analizuoja tiek Lietuvos Respublikos bendrosios kompetencijos teismai, tiek Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, o tarptautiniu lygmeniu – Europos Žmogaus Teisių Teismas.

1. Žodžio laisvės sąvoka ir reikšmė

Žodžio laisvės sąvoka yra tampriai susijusi su kitomis, dažniausiai kaip sinonimais vartojamomis sąvokomis. Teisinėje literatūroje, teismų sprendimuose, publicistinėje literatūroje ir teisės aktuose galima rasti šias giminingas sąvokas: įsitikinimų reiškimo laisvė; spaudos laisvė; informacijos laisvė; žiniasklaidos laisvė; saviraiškos laisvė. Liudvikos Meškauskaitės teigimu, „teisė turėti įsitikinimus ir juos laisvai reikšti, informavimo laisvė, saviraiškos laisvė ir žodžio laisvė yra labai glaudžiai tarpusavyje susijusios“¹⁹.

Eric Barendt ir Lesley Hitchens, analizuodami žiniasklaidos teisę bei teismų sprendimus, taip pat nerado esminio žiniasklaidos laisvės ir žodžio laisvės skirtumo: „Nors žodžio laisvė ir spaudos laisvė JAV bei Vokietijos konstitucijose yra paminėtos atskirai, nėra aišku, ar šios laisvės turi skirtingas reikšmes“²⁰.

Žiniasklaidos teisės specialistas Eric Barendt kitame leidinyje „Freedom of Speech“ pripažįsta, kad nėra įmanoma tiksliai apibrėžti, kas yra žodžio laisvė: „Negalima tikėtis, kad konstituciniai teismai nuspręstų, kodėl žodžio laisvė yra svarbi ir ką ji reiškia, kai politikos filosofai negali rasti bendro atsakymo, o kai kurie iš jų net padarė išvadas, jog paaiškinimų ieškojimas pasmerktas pražūčiai“²¹.

Be teisės mokslininkų išdėstytų pozicijų, žodžio laisvė, saviraiškos laisvė, informacijos laisvė taip pat laikomi sinonimais įvairiuose teisės aktuose bei tarptautiniuose susitarimuose. Europos žmogaus pagrindinių teisių ir laisvių apsaugos konvencijos 10 straipsnis saviraiškos laisvę apibrėžia kaip „teisę laisvai laikytis savo nuomonės, gauti bei skleisti informaciją ir idėjas, valdžios pareigūnų netrukdomam ir nepaisant valstybės sienų“²². Pagal šį apibrėžimą saviraiškos laisvė apima informacijos ir įsitikinimų laisves, tačiau nėra pateikiama saviraiškos, informacijos ir įsitikinimo laisvių atribojimo kriterijų.

Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 19 straipsnis garantuoja asmens saviraiškos ir įsitikinimų laisvę, kuri apima „laisvę nekliudomam turėti savo nuomonę ir ieškoti informacijos bei idėjų, jas gauti ir skleisti visokiomis priemonėmis ir nepaisant valstybės sienų“²³. Taigi, Visuotinė žmogaus teisių deklaracija saviraiškos ir įsitikinimų laisvių sąvokas naudoja greta. Panašiai asmens saviraiškos ir įsitikinimų laisves sutapatina ir Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas: „Kiekvienas žmogus turi teisę į saviraiškos laisvę; ši teisė apima laisvę nekliudomai ieškoti, gauti ir

¹⁹ Meškauskaitė L. Žiniasklaidos teisė: visuomenės informavimo teisė: teoriniai ir praktiniai aspektai. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 57.

²⁰ Barendt E., Lesley H. Media law: cases and materials. Harlow: Pearson, Longman, 2000. P. 15

²¹ Barendt E. Freedom of speech. Oxford: Oxford University Press, 2005. P. 37

²² Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Žin., 1995. Nr. 40-987.

²³ Visuotinė žmogaus teisių deklaracija // Žin., 2006. Nr. 68-2497.

perteikti visokią informaciją bei idėjas, nepaisant valstybių sienų, žodžiu, raštu arba per spaudą, arba meninėmis išraiškos formomis, arba kitokiais būdais savo nuožiūra²⁴.

Tuo tarpu Lietuvos Respublikos Konstitucijos 25 straipsnis bei Visuomenės informavimo įstatymo 4 straipsnis vietoje saviraiškos laisvės naudoja asmens įsitikinimų ir informacijos laisvių sąvokas. Tačiau tai jokių būdu nereiškia, kad Lietuvos Respublikos Konstitucija neįtvirtina asmens saviraiškos laisvės.

Taigi, tiek tarptautiniuose teisės aktuose, tiek Lietuvos Respublikos įstatymuose saviraiškos laisvės, įsitikinimų laisvės ir informacijos laisvės sąvokos yra naudojamos kaip sinonimai. Paminėtų asmens laisvių tikslas yra suteikti asmeniui teisę reikšti savo mintis, gauti ir viešai skleisti informaciją.

Vietoje šių asmens laisvių neretai yra naudojama žodžio laisvės sąvoka. Prof. Saulius Arlauskas žodžio laisvę apibrėžia kaip komunikacijos laisvę: „žodžio laisvė – tai visų pirma dvasinio bendravimo tarp žmonių laisvė“²⁵. Atsižvelgdami į tai, kad šio mokslinio tiriamojo darbo tikslas nėra nustatyti ir apibrėžti žodžio laisvės sąvoką, remsimės preliminaria išvada, kad žodžio laisvė, kaip ir kitos paminėtos asmens laisvės, itin apibendrintai reiškia teisę savo mintis reikšti viešai.

Skirtingais žmonijos istorijos laikotarpiais žodžio laisvei buvo suteikiama nevienoda reikšmė. Pastaruoju metu teisės mokslininkai pateikia šiek tiek skirtingus kriterijus, dėl kurių žodžio laisvė turėtų būti laikoma reikšminga. Pavyzdžiui, Amerikiečių teisininkų asociacija „Konceptualiniame pranešime apie visuomenės informavimo priemonių teisę“ nurodė šiuos pagrindinius žodžio laisvės tikslus: 1) tiesos nustatymas; 2) visuomenės demokratinio valdymo įtvirtinimas; 3) galimybė nekonfliktiškai spręsti ginčus; 4) būdas kiekvienam asmeniui save realizuoti kaip visuomenės narį²⁶.

Iš tiesų yra gana sudėtinga pervertinti žodžio laisvės reikšmę. Vienoje iš *Spycatcher* bylų buvo konstatuota, kad žodžio laisvė yra viena iš svarbiausių asmens teisių, būtinų laisvai visuomenei²⁷. Toje pačioje byloje buvo teigiama, kad spaudos laisvė yra būtina laisvos valstybės gyvavimui.

Taigi žodžio laisvės principas, reiškiantis, kad išreikšti įsitikinimai ar paskleista informacija dažniausiai turi būti toleruojama, yra reikšmingas dėl žemiau išvardintų vertybių.

²⁴ Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas // Žin., 2002. Nr. 77-3288.

²⁵ Arlauskas S. Žodžio (saviraiškos) laisvės teisės moralinės ribos // Jurisprudencija. 2001, T. 19 (11). P. 149.

²⁶ Arlauskas S. Žodžio (saviraiškos) laisvės teisės moralinės ribos // Jurisprudencija. 2001, T. 19 (11). P. 68.

²⁷ Kentridge S. Freedom of speech: is it the primary right? // International & Comparative Law Quarterly. 1996, Vol. 45, Nr. 2.

<http://iclj.oxfordjournals.org/cgi/reprint/45/2/253?maxtoshow=&HITS=10&hits=10&RESULTFORMAT=1&andorexactitle=&andorexactitleabs=&and&fulltext=mass+media+privacy+freedom+speech&andorexactfulltext=&and&searchid=1&FIRSTINDEX=0&sortspec=relevance&resourcetype=HWCIT>

Prisijungimo laikas 2007 m. sausio 10 d.

1. Tiesos atskleidimas. Tai yra, ko gero, dažniausiai pasitaikantis argumentas dėl žodžio laisvės reikšmės pagrindimo. Tiesa turėtų būti laikoma gėriu pačiu savaime, o tiesos vertė pasireiškia kaip visuomenės vystymosi ir progreso variklis. Aišku, galima abejoti dėl to, ar žodžio laisvė tikrai visuomet veda prie tiesos. Bet kuriuo atveju nevaržomos diskusijos atveju visuomenėje yra galimybė išklaudyti daugelio asmenų, laisvai apsvarstyti sprendimų variantus ir pasirinkti priimtinausią.

Jungtinėse Amerikos Valstijose didelę reikšmę turi taip vadinama „idėjų rinkos“ teorija. Vadovaujantis šia teorija, didžiausias gėris yra pasiekiamas tik esant laisvam idėjų apsikeitimui – geriausias tiesos išbandymas yra tai, ar tam tikra idėja taps priimtina esant idėjų konkurencijai. Todėl Jungtinių Amerikos Valstijų teismai dažniausiai neigiamai vertina bet kokius valdžios įsikišimus į žodžio laisvę – manoma, jog laisvas idėjų apsikeitimas ir intelektualinė konkurencija sudaro geriausias sąlygas atskleisti tiesai²⁸.

Panašios pozicijos laikosi ir prancūzų švietėjas Ž.O.Lamettire (1709-1751). Savo darbe „Nuomonės reiškimo laisvės tyrinėjimai“ jis teigia, kad „nereikia būti genialiu kaip Niutonas, jog suprastum, kad, nesant nuomonių reiškimo laisvės, neįmanomi jokie tiesos ieškojimai“²⁹. Ž.O.Lamettire taip pat teigia, kad net ir klaidinga nuomonė yra gėris bent jau todėl, kad žmonės paklydimus gali palaikyti tiesa ir jais naudotis. Nuomonių reiškimo laisvė anksčiau ar vėliau atskleidžia tikrąją dalykų esmę, kas ir yra visuomeninis gėris³⁰.

Tuo tarpu idėjų rinkos teorijos kritikai teigia, kad dėl laisvos idėjų rinkos ne kiekvienas turi galimybes išsakyti savo idėjas. Kai kurios nuomonės yra žiniasklaidos aktyviai aptarinėjamos, o kitos nuomonės nesulaukia nė menkiausio dėmesio. Kritikų požiūriu, laikraščiai ir kitos publikacijos dažnai yra parduodami vien dėl pelno, dėl ko tiesos paieškos gali tapti antraeiliumi dalyku³¹.

Tačiau išsakyta kritika yra labiau susijusi ne su pačia žodžio laisve, o su žiniasklaidos priemonėmis ir būdais, kuriais žiniasklaida kartais įgyvendina žodžio laisvę. Žodžio laisvė yra reikalinga būtent tam, kad būtų užtikrintas laisvas idėjų srautas ir apsikeitimas nuomonėmis. Jeigu visos viešai išsakytos idėjos ir nuomonės būtų vertinamos vienodai ir žiniasklaida būtų įpareigota skirti vienodą dėmesį kiekvienai nuomonei, būtų ne tik apribota, bet ir pažeista žodžio laisvė. Kadangi „idėjų rinkos“ sąlygomis vyksta laisvas nuomonių apsikeitimas ir idėjų konkurencija, yra visiškai natūralu ir pagrįsta, kad vienos idėjos susilaukia didesnio visuomenės dėmesio, o kitos – mažesnio.

²⁸ Barendt E. Freedom of speech. Oxford: Oxford University Press, 2005. P. 11.

²⁹ Arlauskas S. Žodžio (saviraiškos) laisvės teisės moralinės ribos // Jurisprudencija. 2001, T. 19 (11). P. 151.

³⁰ Ten pat.

³¹ Barendt E. Freedom of speech. Oxford: Oxford University Press, 2005. P. 13

Taip pat pastebėtina, kad nė viena kita asmens teisė tiek neskatina tiesos atskleidimo, kiek žodžio laisvė. Be abejojimo, panaikinus žodžio laisvę, tiesos paieškos galimybės teoriškai galėtų išlikti. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 26 straipsnis garantuoja minties, sąžinės ir tikėjimo laisvę, o 42 straipsnis saugo kultūros, mokslo ir tyrinėjimų laisvę. Galima daryti teorinę prielaidą, kad, remiantis minėtomis laisvėmis, asmuo turėtų galimybes atlikti įvairius mokslinius tyrinėjimus, turėti savo nuomonę ar kitaip ieškoti tiesos. Tačiau akivaizdu, kad be žodžio laisvės tiesos paieškos būtų gerokai apsunkintos arba neįmanomos, nes autoritetinga institucija turėtų įgaliojimus varžyti atrastos tiesos (pasiekimų) išplatinimą kitiems asmenims ar net plačiajam visuomenės sluoksniui.

2. Asmens savirealizacija. Savirealizacijos teorija teigia, kad asmuo, naudodamasis žodžio laisve, realizuoja save kaip asmenybę, nes bet kokie apribojimai dėl teisės sakyti, rašyti, klausytis ir skaityti slopina asmenybę ir jos ugdymą. Savirealizacijos privalumas suponuoja, kad žodžio laisvė privalo egzistuoti nepaisant to, kad naudojimasis žodžio laisve gali būti nepalankus visuomenės gerovei.

L.Meškauskaitės nuomone, kiekvienas žmogus turi savo pažiūras ir įsitikinimus, o nevaržoma galimybė juos reikšti yra elementari prielaida jam bendrauti su kitais žmonėmis: „Tik laisvai keičiantis informacija individui atsiveria galimybė plėsti savo žinias, ugdyti pasaulėžiūrą, tobulėti kaip asmenybei“³².

Savirealizacijos teorijos kritikai teigia, kad, minėtais argumentais grindžiant žodžio laisvės būtinybę, tampa sudėtinga atskirti žodžio laisvę nuo bet kokių kitų pretenzijų į asmens laisves, kurios neva galėtų padėti asmenybės tobulėjimui. Be to, įgyvendinant asmens teises į savirealizaciją ir plačiai naudojantis žodžio laisve galima pažeisti kitų asmenų teises pažeminant jų garbę ir orumą arba įsikišant į privatų gyvenimą. Galiausiai, jeigu intelektualinis tobulėjimas yra ypatingos svarbos, tuomet ir teisės į mokslą, į kultūros objektus, į keliones taip pat turėtų būti saugomos³³.

Tad savirealizacijos tikslas pats savaime nelemia ir neįrodo, kodėl žodžio laisvė gali būti laikoma išskirtine, ypatinga palyginus su kitomis asmens teisėmis. Vos ne kiekviena asmens teisė gali būti pagrįsta asmens savirealizacijos tikslu. Pavyzdžiui, asmuo, įgyvendindamas nuosavybės teisę, rūpinasi savo turtu, jį prižiūri, tvarko, atlieka specifinius ir individualius pagerinimus, pritaiko savo poreikiams ir panašiai. Analogiškų argumentų galima surasti analizuojant ir kitas asmens teises.

Nors savirealizacijos tikslas pats savaime nesuteikia žodžio laisvei išskirtinio vaidmens asmens teisių ir laisvių kataloge, tačiau pati žodžio laisvė ir asmens savirealizacija yra neatsiejamos viena nuo kitos vertybės.

³² Meškauskaitė L. Žiniasklaidos teisė: visuomenės informavimo teisė: teoriniai ir praktiniai aspektai. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 70.

³³ Barendt E. Freedom of speech. Oxford: Oxford University Press, 2005. P. 13-14.

3. Dalyvavimas demokratiniam valdyme. Šį žodžio laisvės tikslą, ko gero, yra lengviausia perprasti. Tam, kad piliečiai turėtų galimybę apskritai dalyvauti demokratiniam valdyme, jie privalo turėti žodžio laisvę. Įgyvendindami žodžio laisvę piliečiai dalyvauja atvirose diskusijose, kuriose laisvai, nevaržydami savęs analizuoja ir aptarinėja visuomenei aktualiausius politinius klausimus. Kadangi pati demokratijos sąvoka išvertus iš graikų kalbos reiškia „liaudies valdžią“³⁴, demokratiniai procesai neįmanomi be aktyvaus ir tinkamo visuomenės dalyvavimo. Vokietijos Konstitucinis Teismas taip pat yra pripažinęs žodžio laisvės esminę reikšmę formuojant visuomenės nuomonę politiniais klausimais³⁵.

Esminę žodžio laisvės reikšmę demokratijos vystymuisi ir gyvavimui pripažįsta ir L.Meškauskaitė, žodžio laisvę laikydama pamatiniu pliuralistinės demokratijos elementu: „Laisvas ir visuotinis keitimasis informacija, nevaržomas jos skleidimas yra ypač svarbus demokratinų procesų veiksnys, užtikrinantis ne tik individualios nuomonės, subjektyvių įsitikinimų, bet ir grupinių pažiūrų, įskaitant ir politines, bei visos tautos valios formavimą“³⁶.

Taigi, žodžio laisvės vienas iš tikslų yra užtikrinti demokratijos tinkamą veikimą. Todėl ilgalaikėje perspektyvoje efektyvi demokratija gali būti garantuota tik saugant ir ginant žodžio laisvę visose (arba beveik visose) situacijose.

4. Valdžios kontrolė. Visi anksčiau minėti žodžio laisvės tikslai yra pozityvūs: tiesos atskleidimas, asmens savirealizacija, demokratinio valdymo užtikrinimas. Tuo tarpu valdžios kontrolės tikslas labiau pabrėžia žodžio laisvės ribojimo trūkumus, negu žodžio laisvę kaip gerį patį savaime.

Frederick Schauer manymu, žodžio laisvė didžiaja dalimi remiasi nepasitikėjimu, kad valdžia nepriims tinkamų sprendimų; nepasitikėjimu, kad valdžia tinkamai nenustatys tiesos ir klaidingumo; nepasitikėjimu, kad valdžia netinkamai įvertins politikos lyderių klaidas, bei apskritai bendru nepasitikėjimu valdžios galioms³⁷.

Valdžios kontrolės tikslas taip pat suponuoja, kad valdžia privalo ne tik netrukdyti reikštis žodžio laisvei, bet ir priimti atitinkamus pozityvius sprendimus, užtikrinančius žodžio laisvės naudojimosi galimybes. Ši išvada remiasi tuo, jog žodžio laisvė yra pernelyg didelė visuomenės vertybė, kad naudojimosi ja taisyklės nustatytų vien laisvąją rinką valdančios ekonominės jėgos. Bet kuriuo atveju žodžio laisvė turėtų būti saugoma ir ginama siekiant išvengti netinkamų valdžios sprendimų.

Taigi žodžio laisvė užima išskirtinę vietą asmens teisių ir laisvių kataloge. Be žodžio laisvės yra neišsivaizduojamas nei demokratinis valstybės valdymas, nei šiuolaikinės vakarų

³⁴ Tarptautinių žodžių žodynas // Vilnius: Alma littera, 2001.

³⁵ Barendt E. Freedom of speech. Oxford: Oxford University Press, 2005. P. 18.

³⁶ Meškauskaitė L. Žiniasklaidos teisė: visuomenės informavimo teisė: teoriniai ir praktiniai aspektai. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 70.

³⁷ Barendt E. Freedom of speech. Oxford: Oxford University Press, 2005. P. 21.

visuomenės gyvenimas. Žodžio laisvė, atlikdama tiesos atskleidimo, asmens savirealizacijos, dalyvavimo demokratiame valdyme ir valdžios kontrolės funkcijas, yra vertinga pati savaime. Todėl tiek valdžia, tiek visuomenė turi ne tik garantuoti netrukdomą žodžio laisvės įgyvendinimą, bet ir priimti atitinkamus sprendimus, padedančius tinkamai naudotis žodžio laisve. Be abejo, tokia išvada nepaneigia žodžio laisvės ribojimo pagrįstumo ir tikslingumo tam tikrais, ypatingais bei įstatymų nustatytais atvejais.

2. Žodžio laisvės ribojimas Lietuvos Respublikoje

Žodžio laisvę garantuoja aukščiausios galios Lietuvos Respublikos teisės aktas – Lietuvos Respublikos Konstitucija (toliau tekste gali būti vadinama „Konstitucija“). Pagal Konstitucijos 25 straipsnį žmogus turi teisę turėti savo įsitikinimus ir juos laisvai reikšti. Be to, Konstitucija nustato, kad žmogui neturi būti kliudoma ieškoti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas.

Kol kas nei mokslininkų darbuose, nei teisės aktuose nėra suformuota galutinė ir vieninga nuomonė dėl žodžio laisvės sąvokos. Tiesa, kai kuriuose pavieniuose teismų sprendimuose bandoma apibrėžti, kas yra informacijos ir įsitikinimų reiškinio laisvė.

Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau tekste gali būti vadinama „Konstitucinis Teismas“) 1997 m. vasario 13 d. nutarime konstatavo: „Informacijos laisvė paprastai traktuojama plačiąja prasme ir apima žodžio laisvę, įsitikinimų turėjimo ir reiškinio laisvę, teisę gauti ir skleisti informaciją bei idėjas, spaudos ir kitų informacijos priemonių laisvę. Informacijos laisvė reiškia ne tik teisę informuoti (t.y. skleisti informaciją), bet ir teisę gauti informaciją.“

Kitame savo nutarime Konstitucinis Teismas apibendrina: „Laisvė turėti įsitikinimus reiškia, kad žmogus yra laisvas pats formuoti savo įsitikinimus, pasirinkti pasaulėžiūros vertybes, jis ginamas nuo bet kokios prievartos, jo pažiūrų negalima kontroliuoti. Valstybės institucijų pareiga – užtikrinti ir ginti šią asmens laisvę. Įsitikinimų turinys – žmogaus privatus reikalas.

Nuo laisvės turėti įsitikinimus neatsiejama teisė juos laisvai reikšti. Įsitikinimų raiškos laisvė – tai galimybė savo mintis, pažiūras, įsitikinimus netrukdomai reikšti žodžiu, raštu, ženklais, kitokiais informacijos perdavimo būdais ir priemonėmis. Kartu įsitikinimų raiškos laisvė apima laisvę neatskleisti savo įsitikinimų ir nebūti verčiamam juos atskleisti.“³⁸

Tad Konstitucijos 25 straipsnis laikytinas saugančiu visas šias susijusias asmens teises ir laisves: žodžio laisvę, spaudos laisvę, žiniasklaidos laisvę, informacijos laisvę, saviraiškos laisvę. Todėl šiame moksliniame tiriamajame darbe laikysime, kad Konstitucijos 25 straipsnio 1 ir 2 dalys yra teisinės nuostatos, įtvirtinančios ir garantuojančios asmeniui žodžio laisvę (turėti ir reikšti įsitikinimus, gauti ir skleisti informaciją).

Konstitucinis Teismas ne kartą akcentavo žodžio laisvės svarbą: „Kiekvienas žmogus turi savo pažiūras ir įsitikinimus, o nevaržoma galimybė juos reikšti yra elementari prielaida bendrauti su kitais žmonėmis. Tik laisvai keičiantis informacija atsiveria galimybė individui plėsti savo žinias, ugdyti pasaulėžiūrą, tobulėti kaip asmenybei. Laisvas ir visuotinis keitimasis informacija, nevaržomas jos sklaidymas yra ypač svarbus demokratinių procesų veiksnys, užtikrinantis ne tik individualios nuomonės, subjektyvių įsitikinimų, bet ir grupinių pažiūrų, įskaitant ir politines, bei

³⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas // <http://www.lrkt.lt> Prisijungimo laikas 2007 m. sausio 10 d.

visos tautos valios formavimą. Būtent dėl to informacijos laisvė yra pamatinis pliuralistinės demokratijos elementas³⁹.

2000 m. birželio 23 d. nutarime Konstitucinis Teismas padarė išvadą: „Įsitikinimų bei jų raiškos laisvė įtvirtina ideologinį, kultūrinį ir politinį pliuralizmą. Jokios pažiūros ar ideologija negali būti paskelbtos esančios privalomos ir primestos individui – laisvai savo pažiūras formuojančiam ir reiškiančiam asmeniui, atviros demokratinės pilietinės visuomenės nariui. Tai yra prigimtinė žmogaus laisvė. Valstybė turi būti neutrali įsitikinimų atžvilgiu, ji neturi teisės nustatyti kokią nors privalomą pažiūrų sistemą.“

2.1. Konstitucijoje nustatytos žodžio laisvės ribos

Kadangi teisės doktrinoje vyrauja požiūris, jog visos asmens teisės ir laisvės yra santykinės, taip ir naudojimas žodžio laisve tam tikrais atvejais gali būti apribotas. Konstitucijos 25 straipsnis taip pat nustato: „Laisvė reikšti įsitikinimus, gauti ir skleisti informaciją negali būti ribojama kitaip, kaip tik įstatymu, jei tai būtina apsaugoti žmogaus sveikatai, garbei ir orumui, privačiam gyvenimui, dorovei ar ginti konstitucinei santvarkai. Laisvė reikšti įsitikinimus ir skleisti informaciją nesuderinama su nusikalstamais veiksmais – tautinės, rasinės, religinės ar socialinės neapykantos, prievartos bei diskriminacijos kurstymu, šmeižtu ir dezinformacija.“

Konstitucijos, kaip Lietuvos Respublikos aukščiausią galią turinčio teisės akto, nustatytos žodžio laisvės ribos turi esminę reikšmę tiek aiškinant, taikant ir leidžiant Lietuvos Respublikos įstatymus, tiek priimant teismų sprendimus dėl žodžio laisvės naudojimosi ribų. Todėl yra ypatingai svarbu tinkamai suvokti Konstitucijos nustatytą žodžio laisvės vietą asmens teisių ir laisvių kataloge.

Lietuvos Respublikos Konstitucija žodžio laisvės ribojimą sieja su konkrečiomis asmens ir visuomenės vertybėmis. Būtent remiantis tam tikromis vertybėmis ar kitomis asmens teisėmis galima pateisinti ir pagrįsti teisėtą žodžio laisvės ribojimą.

Konstitucijos 25 straipsnis vertybes suskaido į dvi atskiras grupes, kurių pagrindu galimas šiek tiek skirtingas žodžio laisvės ribojimas. Asmens teisių: žmogaus sveikatos, garbės ir orumo, privataus gyvenimo, dorovės ir visuomenės intereso (konstitucinės santvarkos) gynimo atveju žodžio laisvė gali būti apribota tik jeigu toks žodžio laisvės apribojimas yra būtinas minėtų asmens teisių ir visuomenės intereso apsaugai.

³⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimas // <http://www.lrkt.lt> Prisijungimo laikas 2007 m. sausio 10 d.

Būtinumo apsaugoti žmogaus sveikatai, garbei ir orumui, privačiam gyvenimui, dorovei ar ginti konstitucinei santvarkai reikalavimas reiškia, kad, siekiant įstatymu apriboti žodžio laisvę, turi egzistuoti pagrįstas ir neišvengiamas interesas. Kokia konkreti prasmė turėtų būti suteikta Konstitucijos 25 straipsnyje pavartotam žodžiui „būtina“, turėtų atskleisti Lietuvos Respublikos įstatymai ir teismų (be abejojimo, įskaitant ir Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą) praktika.

Antros vertybių grupės, į kurią įeina tautinės, rasinės, religinės ar socialinės neapykantos, prievartos bei diskriminacijos kurstymo, šmeižto ir dezinformacijos draudimas, atveju Konstitucijos 25 straipsnio prasme žodžio laisvė gali būti ir yra ribojama bet kuriuo atveju – tam nereikia nei priimti atskiro įstatymo, nei tokio ribojimo pagrįsti visuomenės poreikiu (būtinumu). Kitaip tariant, tautinės, rasinės, religinės ar socialinės neapykantos, prievartos bei diskriminacijos kurstymo, šmeižto ir dezinformacijos skleidimo draudimas vien pagal Konstitucijos 25 straipsnio gramatinį aiškinimą bet kuriuo atveju turėtų turėti viršenybę žodžio laisvės atžvilgiu.

Tokią konstitucinį žodžio laisvės aiškinimą lemia pačioje Konstitucijoje suformuotos teisinės nuostatos. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, kaip vienintelis oficialus Konstitucijos aiškintojas, turi įgaliojimus išaiškinti žodžio laisvės esmę ir nustatyti šios laisvės konstitucinius ribojimo kriterijus.

Tad Konstitucinis Teismas 2002 m. spalio 23 d. nutarime⁴⁰ pažymėjo, jog „Konstitucijoje įtvirtintos vertybės sudaro darnią sistemą, tarp jų yra pusiausvyra. Pagal Konstituciją negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo įstatymais įvirtinant informacijos laisvės įgyvendinimo garantijas būtų sudaromos prielaidos pažeisti kitas konstitucines vertybes, konstitucinių vertybių pusiausvyrą. Konstitucinis Teismas 1999 m. kovo 16 d. nutarime konstatavo, jog Konstitucijos saugomų vertybių sandūroje turi būti rasti sprendimai, užtikrinantys, kad nė viena iš tokių vertybių nebus paneigta ar nepagrįstai apribota.“ Tame pačiame nutarime Konstitucinis Teismas analizavo Konstitucijos 25 straipsnio 3 ir 4 dalis bei padarė išvadą, kad „Konstitucijoje yra įtvirtinta informacijos laisvės ir kitų konstitucinių vertybių pusiausvyra“. Taigi, vadovaujantis šiuo Konstitucinio Teismo išaiškinimu tautinės, rasinės, religinės ar socialinės neapykantos, prievartos bei diskriminacijos kurstymas, šmeižtas ir dezinformacija patys savaime nelemia būtinybės apriboti žodžio laisvę, nes tokiu atveju būtų neišlaikyta Konstitucijoje įtvirtinta informacijos laisvės ir kitų konstitucinių vertybių pusiausvyra.

Konstitucinis Teismas savo nutarimuose yra detalizavęs Konstitucijos 25 straipsnyje nustatytus žodžio laisvės ribojimo reikalavimus. 2006 m. gruodžio 21 d. nutarime Konstitucinis Teismas konstatavo: „Iš Konstitucijos kyla ir kiti reikalavimai, kurių privalu paisyti ribojant konstitucinę informacijos laisvę: ribojimai turi būti būtini demokratinėje visuomenėje siekiant

⁴⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. spalio 23 d. nutarimas // <http://www.lrkt.lt> Prisijungimo laikas 2007 m. sausio 10 d.

apsaugoti kitų asmenų teises ir laisves bei Konstitucijoje įtvirtintas vertybes, tai pat konstituciškai svarbius tikslus; jais neturi būti paneigiama teisių ir laisvių prigimtis bei jų esmė; turi būti laikomasi konstitucinio proporcingumo principo. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs ir tai, kad nustatant teisinius apribojimus bei atsakomybę už teisės pažeidimus privalo paaisyti protingumo reikalavimo (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d., 2005 m. rugsėjo 29 d. nutarimai)“.

Taigi, apibendrinant Konstitucijos 25 straipsnio analizę bei Konstitucinio Teismo praktiką galima išskirti šiuos žodžio laisvės ribojimo Lietuvos Respublikoje konstitucinius reikalavimus:

1. Žodžio laisvės apribojimai turi būti nustatyti įstatymu.
2. Žodžio laisvės apribojimai turi būti būtini demokratinėje visuomenėje.
3. Būtinybė riboti žodžio laisvę turi būti pagrįsta remiantis viena iš šių vertybių (įstatymais gali būti nustatytos ir kitos, papildomos vertybės):
 - a. Visuomeninės vertybės: konstitucinė santvarka; apsauga nuo tautinės, rasinės, religinės ar socialinės neapykantos, prievartos bei diskriminacijos kurstymo.
 - b. Asmeninės vertybės: asmens sveikata; asmens garbė ir orumas; apsauga nuo šmeižto; apsauga nuo dezinformacijos; apsauga nuo konfidencialios informacijos atskleidimo; asmens privatus gyvenimas; asmens dorovė; kitos asmens teisės.
4. Žodžio laisvės ribojimais negali būti paneigiama minėtų vertybių prigimtis ir esmė.
5. Ribojimai turi atitikti konstitucinį proporcingumo principą.
6. Atsakomybė už nustatytus pažeidimus privalo atitikti protingumo principą.

Vadovaujantis Konstitucijos 25 straipsniu ir Konstitucinio Teismo praktika žodžio laisvės ribojimai privalo atitikti visus paminėtus reikalavimus. Įstatymas, kuriuo įtvirtintas tam tikras žodžio laisvės ribojimas, kuris neatitinka bent vieno paminėto reikalavimo, turėtų būti laikomas prieštaraujančiu Konstitucijai. Be jokios abejonės, galutinį žodį dėl įstatymų prieštaravimų Konstitucijai taria Konstitucinis Teismas, tačiau minėtų reikalavimų sistema sudaro sąlygas išleisti tinkamus, pagrįstus įstatymus ir juos teisingai taikyti.

2.2. Įstatymų leidėjo nustatyti žodžio laisvės ribojimai

Konstitucijos nuostatas, nustatančias bendriausius ir pagrindinius asmens teisių ir laisvių principus, konkretizuoja įvairūs teisės aktai. Todėl būtina išnagrinėti ne tik konstitucinį, bet ir įstatyminių žodžio laisvės reguliavimą Lietuvos Respublikoje.

Žodžio laisvę reguliuoja daugybė Lietuvos Respublikos įstatymų, tarp kurių yra ir Civilinis kodeksas⁴¹, Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas⁴², Konkurencijos įstatymas⁴³, Reklamos įstatymas⁴⁴, Alkoholio kontrolės įstatymas⁴⁵, Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas⁴⁶, net Baudžiamasis kodeksas⁴⁷.

Tačiau pačius bendriausius žodžio laisvės ribojimo Lietuvos Respublikoje pagrindus nustato Visuomenės informavimo įstatymas. Dėl to analizuodami Lietuvos Respublikos įstatymuose įtvirtintą žodžio laisvės ribojimą didžiausią dėmesį kreipsime būtent į pastarąjį teisės aktą.

Nors Visuomenės informavimo įstatymas turėtų detalizuoti informacijos laisvės, žiniasklaidos laisvės, spaudos laisvės, žodžio laisvės ir kitas giminingas sąvokas, tačiau minėtų sąvokų Visuomenės informavimo įstatymas neapibrėžia. Tai yra vienas iš dabartinės redakcijos Visuomenės informavimo įstatymo trūkumų, kadangi iki šiol teisiškai nėra išspręstas klausimas dėl minėtų asmens laisvių tarpusavio sąveikos.

Vienintelė Visuomenės informavimo įstatymo nuostata, kuria yra šiek tiek detalizuojamas informacijos laisvės turinys, yra Visuomenės informavimo įstatymo 4 straipsnio 1 dalis. Ši įstatymo nuostata apibrėžia: „Kiekvienas asmuo turi teisę laisvai reikšti savo mintis ir įsitikinimus, nevaržomai rinkti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas“. Taigi, vadovaujantis Visuomenės informavimo įstatymo 4 straipsnio 1 dalimi darytina išvada, kad pagal šiuo metu Lietuvos Respublikoje galiojančius teisės aktus informacijos laisvė apima šias asmens laisves: laisvę reikšti įsitikinimus; laisvę rinkti, gauti ir skleisti informaciją.

Visuomenės informavimo įstatymas žodžio laisvės apribojimus nustato keliuose straipsniuose, visų pirma – 3 straipsnyje („Pagrindiniai visuomenės informavimo principai“) ir 4 straipsnyje („Informacijos laisvė“). Pagal Visuomenės informavimo įstatymo 4 straipsnio 1 dalį laisvė rinkti, gauti ir skleisti informaciją negali būti ribojama kitaip, kaip tik įstatymu, jei yra būtina apsaugoti konstitucinę santvarką, žmogaus sveikatą, garbę ir orumą, privatų gyvenimą, dorovę. Ši įstatymo nuostata beveik pažodžiui atkartoja Konstitucijos 25 straipsnio 3 dalyje nustatytus žodžio laisvės apribojimus ir pateikia visas tas pačias vertybes, kurių pagrindu gali būti ribojama žodžio laisvė.

Vertybių, kurių pagrindu gali būti ribojama žodžio laisvė, sąrašą praplečia kita Visuomenės informavimo įstatymo nuostata. Pagal Visuomenės informavimo įstatymo 3 straipsnio

⁴¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Žin., 2000. Nr. 74-2262.

⁴² Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas // Žin., 1996, Nr. 63-1479.

⁴³ Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas // Žin., 1999, Nr. 30-856.

⁴⁴ Lietuvos Respublikos reklamos įstatymas // Žin., 2000, Nr. 64-1937.

⁴⁵ Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymas // Žin., 1995, Nr. 44-1073.

⁴⁶ Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas // Žin., 2002, Nr. 91-3890.

⁴⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Žin., 2000. Nr. 89-2741.

4 dalį naudojimas informacijos laisve gali būti saistomas tokių reikalavimų, sąlygų, apribojimų ar bausmių, kuriuos nustato įstatymai ir kurie demokratinėje visuomenėje būtini Lietuvos valstybės saugumui, teritorijos vientisumui, viešajai tvarkai, konstitucinei santvarkai apginti, teisminės valdžios nešališkumui garantuoti, siekiant užkirsti kelią teisės pažeidimams ir nusikaltimams, konfidencialios informacijos atskleidimui, apsaugoti žmonių sveikatą bei dorovę, taip pat jų privatų gyvenimą, orumą ir kitas teises. Naujai įtvirtintos vertybės, kurių nenustato nei Konstitucijos 25 straipsnis, nei Visuomenės informavimo įstatymo 4 straipsnio 1 dalis, yra šios: Lietuvos valstybės saugumas; teritorijos vientisumas; viešoji tvarka; teisminės valdžios nešališkumas; kelio užkirtimas teisės pažeidimams ir nusikaltimams; kelio užkirtimas konfidencialios informacijos atskleidimui.

Konstitucija yra aukščiausia juridinę galią turintis Lietuvos Respublikos teisės aktas. Be to, Konstitucija yra taikoma tiesiogiai, o Visuomenės informavimo įstatymo 3 straipsnio 4 dalyje yra išvardintos ne tik visos Konstitucijos 25 straipsnio 3 dalyje nustatytos, bet ir kitos vertybės. Dėl išdėstytų priežasčių kyla pagrįsta abejonė dėl Visuomenės informavimo įstatymo 4 straipsnio 1 dalies nuostatos būtinumo, nes ši nuostata tik pakartoja Konstitucijos 25 straipsnio 3 dalį bei Visuomenės informavimo įstatymo 3 straipsnio 4 dalį.

Apibendrinant Visuomenės informavimo įstatymo pagrindines nuostatas dėl žodžio laisvės ribojimo darytina išvada, kad žodžio laisvė Lietuvos Respublikoje gali būti ribojama, jeigu atitinka visas šias paminėtas sąlygas:

1. Žodžio laisvės apribojimai turi būti nustatyti įstatymu.
2. Žodžio laisvės apribojimai turi būti būtini demokratinėje visuomenėje.
3. Būtinybė riboti žodžio laisvę turi būti pagrįsta remiantis viena iš šių vertybių:
 - a. Visuomeninės vertybės: valstybės saugumas; konstitucinė santvarka; teritorijos vientisumas; viešoji tvarka; apsauga nuo teisės pažeidimų ir nusikaltimų; teisminės valdžios nešališkumas.
 - b. Asmeninės vertybės: asmens sveikata; asmens dorovė; asmens privatus gyvenimas; asmens orumas; apsauga nuo konfidencialios informacijos atskleidimo; kitos asmens teisės.

Kaip matome, Visuomenės informavimo įstatymo naudojama žodžio laisvės ribojimo schema iš esmės yra tokia pati, kaip nustatyta Konstitucijos 25 straipsnyje. Vienintelis skirtumas yra tas, kad Visuomenės informavimo įstatymas nustato platesnį vertybių ratą, kurių pagrindu galima įtvirtinti tam tikrus ribojimus.

Gali iškilti klausimas, ar Visuomenės informavimo įstatymo nuostatos (3 straipsnio 4 dalis), pagal kurias yra nustatytos papildomos vertybės (asmens teisės), kurių pagrindu gali būti ribojama žodžio laisvė, neprieštarauja Konstitucijos 25 straipsniui? Kitaip tariant, ar Konstitucijos 25 straipsnyje nustatytas vertybių sąrašas yra baigtinis ir išsamus?

Ši klausimą išsprendė Konstitucinis Teismas 2006 m. gruodžio 21 d. nutarime⁴⁸. Konstitucinis Teismas konstatavo: „Be to, Konstitucija numato galimybę informacijos laisvę riboti, jei tai būtina apsaugoti žmogaus sveikatai, garbei ir orumui, privačiam gyvenimui, dorovei ar ginti konstitucinei santvarkai, t.y. jeigu informacijos laisvės ribojimais siekiama apsaugoti, apginti Konstitucijos 25 straipsnio 3 dalyje nurodytas vertybes, kurių sąrašas (pateiktas Konstitucijos 25 straipsnio 3 dalyje), kaip savo 2005 m. rugsėjo 19 d. ir 2005 m. rugsėjo 29 d. nutarimuose yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, negali būti laikomas išsamiu, baigtiniu, taigi neleidžiančiu laisvės gauti ir skleisti informaciją riboti tada, kai reikia apsaugoti kitas, Konstitucijos 25 straipsnio 3 dalyje *expressis verbis* nepaminėtas, konstitucines vertybes.“ Taigi, Konstitucijos 25 straipsnio 3 dalyje išvardintas vertybių sąrašas nėra baigtinis, o įstatymais galima nustatyti ir kitas vertybes, kurių pagrindu gali būti ribojama žodžio laisvė.

Paminėtas vertybes, kurių pagrindu galima riboti žodžio laisvę, detalizuoja Visuomenės informavimo įstatymo 13, 14 ir 19 straipsniai. Tačiau šiuose vertybes detalizuojančiuose įstatymo nuostatose trūksta nuoseklumo ir sistemingumo.

Pavyzdžiui, Visuomenės informavimo įstatymo 13 straipsnio 1 dalis nustato:

„1. Siekiant nepažeisti asmens teisių, apsaugoti jo garbę ir orumą, renkant ir viešai skelbiant informaciją draudžiama:

1) be asmens sutikimo filmuoti, fotografuoti, daryti garso ir vaizdo įrašus fizinio asmens gyvenamojoje patalpoje, fizinio asmens privačioje namų valdoje ir jai priklausančioje aptvertoje ar kitaip aiškiai pažymėtoje teritorijoje, nepaisant to, ar tas asmuo yra nurodytose vietose;

2) filmuoti, fotografuoti ar daryti garso ir vaizdo įrašus neviešų renginių metu be organizatorių, turinčių teisę rengti tokius renginius, sutikimo;

3) filmuoti ir fotografuoti žmogų ir naudoti jo atvaizdus reklamai visuomenės informavimo priemonėse be šio žmogaus sutikimo;

4) filmuoti ir fotografuoti asmenį su aiškiais fiziniais trūkumais be šio asmens sutikimo arba filmuoti ir fotografuoti asmenį jam esant bejėgiškos būklės dėl sveikatos sutrikimo;

5) filmuoti, fotografuoti vaiką ar daryti jo garso ir vaizdo įrašus be nors vieno iš tėvų, globėjų ar rūpintojų ir paties vaiko sutikimo. Draudžiama naudoti vaikų fotografijas, garso ar vaizdo įrašus erotinio, pornografinio ir smurtinio pobūdžio informacijose;

6) be mirusiojo ar žuvusiojo šeimos narių sutikimo filmuoti, fotografuoti mirusįjį ar žuvusįjį stambiu planu ar daryti jo vaizdo įrašus.“

Šio straipsnio pavadinimas yra „Asmens teisių, garbės ir orumo apsauga“. Tad Visuomenės informavimo įstatymo 13 straipsnis turėtų detalizuoti atvejus, kuriais gali būti

⁴⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimas // <http://www.lrkt.lt> Prisijungimo laikas 2007 m. sausio 10 d.

pažeidžiama asmens garbė, orumas arba kitos teisės. Tačiau kiekvienu iš Visuomenės informavimo įstatymo 13 straipsnio 1 dalies atveju yra reguliuojamas ne asmens garbės ir orumo gynimas, o asmens teisės į privatų gyvenimą gynimas. Fizinio asmens privačios namų valdos, neviešų renginių, vaiko, mirusiojo fotografavimas ar filmavimas, taip pat asmens filmavimas ar fotografavimas reklamos tikslams, asmens su aiškiais fiziniais trūkumais filmavimas ar fotografavimas patys savaime nepažeidžia asmens garbės ir orumo.

Tokią išvadą lemia šie argumentai. Pagal Dabartinės lietuvių kalbos žodyno⁴⁹ pateikiamą išaiškinimą garbė yra visuomenės pripažįstama pagarba už nuopelnus; šlovė, geras vardas. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 1998 m. gegužės 15 d. išaiškino⁵⁰, kad garbė – tai viešoji teigiama nuomonė apie asmenį, asmens geras vardas. Tuo tarpu orumas reiškia vidinę pagarbą, savęs vertinimą. Pagal tą patį Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimą orumas – tai asmens savęs vertinimas, kurį lemia visuomenės įvertinimas.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas įtvirtino, kad asmens garbė ir orumas yra ginami, kai nustatoma šių faktų visuma: a) žinių paskleidimo faktas; b) faktas, jog paskleistos žinios yra apie ieškovo; c) faktas, jog paskleistos žinios žemina asmens garbę ir orumą; d) faktas, jog paskleistos žinios neatitinka tikrovės⁵¹.

Dėmesys atkreiptinas į reikalavimą, kad, ginant garbę ir orumą būtina įrodyti faktą, jog paskleistos žinios neatitinka tikrovės. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pateikė kitiems Lietuvos Respublikos teismams nurodymus, kaip vertinti žinių atitikimo tikrovei faktą: „Faktas, ar paskleistos žinios atitinka tikrovę, nustatomas palyginus jas su tais reiškiniais, veiksmais, įvykiais, kurie įvyko ar egzistuoja tikrovėje. Ar paskleistos žinios atitinka tikrovę, įrodinėja atsakovas. Preziumuojama, jog paskleistos žinios neatitinka tikrovės, kol atsakovas neįrodo priešingai. Žinių atitikimo tikrovei faktui nustatyti neturi reikšmės neesminiai paskleistos informacijos netikslumai, jeigu jie neturi įtakos faktui egzistuoti (pvz., netiksliai nurodytas laikas, vietovė ir pan.). Teismas, atsižvelgdamas į konkrečios bylos aplinkybes, sprendžia, ar būtina įrodyti, jog paskleistos žinios visiškai atitinka tikrovę“⁵².

Taigi, pagal susiformavusią Lietuvos Respublikos teismų praktiką, kad būtų pažeista asmens garbė ir orumas, visų pirma turi būti paskleista tiesos neatitinkanti informacija. Savo ruožtu nei filmavimu, nei fotografavimu pačiu savaime nėra įmanoma iškraipyti tikrovėje vykstančių

⁴⁹ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas // Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000.

⁵⁰ Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 1998 m. gegužės 15 d. Senato nutarimas Nr. 1 „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 71 straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas“ // <http://www.lat.lt> Prisijungimo laikas 2007 m. sausio 10 d.

⁵¹ Ten pat.

⁵² Ten pat.

aplinkybių. Todėl esant paskleisti teisingai informacijai asmuo gali kreiptis į teismą ginti ne savo garbės ir orumo, bet kitas teises, pavyzdžiui, teisę į privatumą.

Asmens garbė ir orumas galėtų būtų laikomi pažeistais nebent tuo atveju, jeigu kartu su nufilmuota ar nufotografuota medžiaga būtų paskleista tam tikra tikrovės neatitinkanti informacija. Tačiau net ir tokiu atveju asmens garbę ir orumą pažeistų ne konkrečios fotografijos ar nufilmuota medžiaga, bet pati tekstinė, garsinė ar kitokia informacija.

Kaip matome, jokiais atvejais nėra teisinių galimybių asmens fotografijas ar nufilmuotą medžiagą pripažinti kaip pažeidžiančią asmens garbę ir orumą (išskyrus foto ir video montažus, kurie šiuo atveju nebuvo nagrinėjami). Tad Visuomenės informavimo įstatymo 13 straipsnis jau savo esme („Asmens teisių, garbės ir orumo apsauga“) yra ydingas. Visi Visuomenės informavimo įstatymo 13 straipsnyje išvardinti atvejai priklauso ne garbės ir orumo, bet asmens privatumo apsaugai.

Visuomenės informavimo įstatymo 13 straipsnį reikėtų sujungti su Visuomenės informavimo įstatymo 14 straipsniu, nustatančiu bendras asmens teisės į privatumą apsaugos taisykles ir jos išimtis. Tokiu atveju dabartiniame Visuomenės informavimo įstatymo 13 straipsnyje išdėstyti atvejai galėtų papildyti bendrąsias asmens teisės į privatumą apsaugos nuostatas.

Visuomenės informavimo įstatymo 19 straipsnis taip pat nustato keletą atvejų, pagal kuriuos visuomenės informavimo priemonėse draudžiama skelbti tam tikrą informaciją. Tačiau Visuomenės informavimo įstatymo 19 straipsniui taip pat trūksta sistemiškumo ir aiškumo. Šio įstatymo 19 straipsnio 1-3 dalys nustato:

„1. Visuomenės informavimo priemonėse draudžiama skelbti informaciją, kurioje:

1) raginama prievarta keisti Lietuvos Respublikos konstitucinę santvarką;

2) skatinama kėsintis į Lietuvos Respublikos suverenitetą, jos teritorijos vientisumą, politinę nepriklausomybę;

3) kurstomas karas ar neapykanta, tyčiojimas, niekinimas, kurstoma diskriminuoti, smurtauti, fiziškai susidoroti su žmonių grupe ar jai priklausančiu asmeniu dėl lyties, seksualinės orientacijos, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų;

4) platinama, propaguojama ar reklamuojama pornografija, taip pat propaguojamos ir (ar) reklamuojamos seksualinės paslaugos, lytiniai iškrypimai;

5) propaguojami ir (ar) reklamuojami žalingi įpročiai ir narkotinės ar psichotropinės medžiagos.

2. Draudžiama platinti dezinformaciją ir informaciją, šmeižiančią, įžeidžiančią žmogų, žeminančią jo garbę ir orumą.

3. Draudžiama skleisti informaciją, pažeidžiančią nekaltumo prezumpciją ir kliudančią teisminės valdžios nešališkumui.“

Visiškai nėra aišku, kokių pagrindų kai kurios vertybės yra priskirtos prie 19 straipsnio 1 dalies, o kitos vertybės – prie 19 straipsnio 2 ir 3 dalių. Siekiant teisinio aiškumo, taip pat pagrįstų ir suprantamų įstatymų yra būtina Visuomenės informavimo įstatymo 19 straipsnyje išvardintas vertybes pergrupuoti pagal tam tikrą, pasirinktą vieną kriterijų. Pavyzdžiui, tokiu kriterijumi galėtų būti subjektas, kurio atžvilgiu yra saugomos vertybės (asmuo ir visuomenė). Tokiu atveju visuomeninės vertybės galėtų būti išdėstytos straipsnio 1 dalies punktuose (konstitucinės santvarkos keitimas; kėsinimasis į valstybės suverenitetą, teritorinį vientisumą, politinę nepriklausomybę; karo ar neapykantos kurstymas, tyčiojimas, niekinimas, kurstymas diskriminuoti, smurtauti, fiziškai susidoroti su žmonių grupe ar jai priklausančiu asmeniu dėl lyties, seksualinės orientacijos, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų; nekaltumo prezumpcijos pažeidimas ir kliudymas teisminės valdžios nešališkumui). Asmeninės vertybės, t.y. asmens sveikata, dorovė ir kitos teisės galėtų būti išdėstytos straipsnio 2 dalies punktuose (pornografijos platinimas, propagavimas ar reklamavimas, taip pat seksualinių paslaugų ir lytinių iškrypimų propagavimas ar reklamavimas; propaguojami ir (ar) reklamuojami žalingi įpročiai ir narkotinės ar psichotropinės medžiagos; draudžiama platinti dezinformaciją ir informaciją, šmeižiančią, įžeidžiančią žmogų, žeminančią jo garbę ir orumą).

Nepaisant išdėstytos Visuomenės informavimo įstatymo kritikos, išanalizavus šį įstatymą galima nustatyti sąrašą atvejų, kurie konkretizuoja Konstitucijos 25 straipsnyje išvardintas asmens ar visuomenės vertybes, įgalinančias riboti žodžio laisvės teisę. Taigi, Visuomenės informavimo įstatymas konkretizuoja šias vertybes:

- Valstybės saugumas: kėsinimasis į valstybės suverenitetą, politinę nepriklausomybę.
- Konstitucinė santvarka: konstitucinės santvarkos keitimas.
- Teritorijos vientisumas: kėsinimasis į valstybės teritorijos vientisumą.
- Viešoji tvarka: karo ar neapykantos kurstymas.
- Apsauga nuo teisės pažeidimų ir nusikaltimų: tyčiojimas, niekinimas, kurstoma diskriminuoti, smurtauti, fiziškai susidoroti su žmonių grupe ar jai priklausančiu asmeniu dėl lyties, seksualinės orientacijos, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų.
- Teisminės valdžios nešališkumas: informacijos, pažeidžiančios nekaltumo prezumpciją ir kliudančios teisminės valdžios nešališkumui skleidimas.
- Asmens sveikata: propaguojami ir (ar) reklamuojami žalingi įpročiai ir narkotinės ar psichotropinės medžiagos.
- Asmens dorovė: platinama, propaguojama ar reklamuojama pornografija, taip pat propaguojamos ir (ar) reklamuojamos seksualinės paslaugos, lytiniai iškrypimai; vaikų

fotografijų, garso ar vaizdo įrašų erotinio, pornografinio ir smurtinio pobūdžio informacijose naudojimas.

- Asmens privatus gyvenimas (netaikoma, jeigu asmuo ar jo atstovas sutinka su informacijos paskleidimu): filmavimas, fotografavimas, garso ir vaizdo įrašų darymas fizinio asmens gyvenamojoje patalpoje, fizinio asmens privačioje namų valdoje ir jai priklausančioje aptvertoje ar kitaip aiškiai pažymėtoje teritorijoje, nepaisant to, ar tas asmuo yra nurodytose vietose; filmavimas, fotografavimas ar garso ir vaizdo įrašų darymas neviešų renginių metu; filmavimas ir žmogaus fotografavimas ir naudojimas jo atvaizdo reklamai visuomenės informavimo priemonėse; filmavimas ir asmens fotografavimas su aiškiais fiziniais trūkumais; asmens filmavimas ir fotografavimas jam esant bejėgiškos būklės dėl sveikatos sutrikimo; vaiko filmavimas, fotografavimas ar garso ir vaizdo įrašų darymas; filmavimas, fotografavimas mirusiojo ar žuvusiojo stambiu planu, vaizdo įrašų darymas.
- Asmens garbė ir orumas: dezinformacijos ir informacijos, šmeižiančios, įžeidžiančios žmogų, žeminančios jo garbę ir orumą platinimas.

2.3. Lietuvos teismų praktika ribojant žodžio laisvę

Išanalizavus Lietuvos Respublikos pagrindinius teisės aktus, reguliuojančius žodžio laisvę bei jos ribojimus, būtina nustatyti, kaip realiai Lietuvoje yra ribojama žodžio laisvė. Geriausias teisinio reguliavimo tikrovės atspindys yra teismų išaiškinimai ir sprendimai, kadangi bet kokio teisinio ginčo metu galutinį žodį dėl teisės aktų aiškinimo ir realaus taikymo taria teismai. Todėl nuo teismų praktikos (teismų konkrečių sprendimų ir išaiškinimų) labiausiai priklauso, koku būdu realiai bus ribojama žodžio laisvė.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2000 m. vasario 24 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-130/2000 nustatė esminius žodžio laisvės ribų kriterijus. Teismas konstatavo, kad „informacijos laisvė nėra absoliuti ir visa apimanti. Teisė į informacijos apribojimus lemia jos santykis su kitomis teisinėmis vertybėmis, išreiškiančiomis kitų asmenų teises ir laisves bei būtinus visuomenės poreikius“. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas padarė išvadą, kad „spaudos laisvė ir teisė skleisti informaciją yra teisėta tol, kol nepažeidžia kito asmens teisių. Kai asmuo, įgyvendindamas savo teisę skleisti informaciją, pažeidžia teisės normas ir kitų asmenų teises, taikoma teisinė atsakomybė už asmens garbės ir orumo pažeidimą“.

Atsižvelgiant vien į šią teismo nustatytą teisės aiškinimo taisyklę būtų galima padaryti išvadą, kad kitos asmens teisės turi viršenybę žodžio laisvės atžvilgiu. Jeigu žodžio laisvė yra

teisėta tik iki tol, kol nepažeidžia kito asmens teisių, vadinasi, siekiant apriboti žodžio laisvę tereikėtų įrodyti bet kokį kitos asmens teisės pažeidimą.

Tačiau toks aiškinimas iškreiptų asmens teisių ir laisvių pusiausvyros principą. Be to, nei Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, nei kituose teisės aktuose, nei teismų praktikoje nėra nustatyta, jog tam tikros asmens teisės turi ar gali turėti vienareikšmišką viršenybę kitų asmens teisių atžvilgiu.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2000 m. spalio 19 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-964/2000 konstatavo: „Nagrinėjant garbės ir orumo gynimo bylas, be minėtų keturių faktų visumos, svarbu įvertinti dar vieną svarbią aplinkybę – teisės skleisti informaciją ir teisės į garbės ir orumo gynimą santykį, galimą šių dviejų teisių konfliktą ir prioritetus bei žinias paskleidusios visuomenės informavimo priemonės elgesį – ar ji elgėsi sąžiningai, ar ne. Galiojant teisės šaltinių hierarchijai, bet kokio teisinio ginčo sprendimas turi prasidėti nuo aukščiausių teisinę galią turinčių teisės šaltinių analizės – Konstitucijos ir įstatymo. Nagrinėjamai bylai svarbios trys konstitucinės nuostatos. Pirma, Konstitucijos 21 straipsnio 1 dalis, nustatanti, jos žmogaus orumą gina įstatymas, ir to paties straipsnio 3 dalis, draudžianti žeminti žmogaus orumą. Antra, Konstitucijos 25 straipsnis, įtvirtinantis žmogaus teisę reikšti įsitikinimus, gauti ir skleisti informaciją. Šios Konstitucijos nuostatos svarbios todėl, kad tiek teisė skleisti informaciją (Konstitucijos 25 straipsnis), tiek ir teisė į garbės ir orumo gynimą (Konstitucijos 21 straipsnis) yra konstitucinės žmogaus teisės, t.y. konstitucinio lygmens asmeninės neturinės vertybės. Šia prasme jos yra lygiavertės. Todėl, esant prieštaravimui tarp teisės skleisti informaciją ir teisės į garbės ir orumo gynimą, kiekvienu atveju būtina ieškoti šių konstitucinių vertybių pusiausvyros, atsižvelgiant į žinias paskleidusio asmens tikslus ir jo elgesį“. Šia nutartimi Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pritaikė ir įtvirtino konstitucinių vertybių pusiausvyros principą, reiškiantį, kad nei vienai iš Konstitucijoje nustatytų asmens teisių ir laisvių (vertybių) negalima teikti išankstinio prioriteto kitų asmens teisių ir laisvių atžvilgiu.

Tokios pačios pozicijos dėl interesų derinimo laikosi ir Konstitucinis Teismas: „Tarp asmens teisių ir laisvių iš vienos pusės ir visuomenės interesų – iš kitos neretai kyla konfliktų, o kartais atsiranda ir prieštaravimų. Demokratinėje visuomenėje tokie prieštaravimai sprendžiami derinant skirtingus interesus ir siekiant nepažeisti jų pusiausvyros. Vienas iš interesų derinimo būdų yra asmens teisių ir laisvių ribojimas. (...) Įstatymais apibrėžiant teisių įgyvendinimo ribas, būtina atsižvelgti į atitinkamos teisės (ar laisvės) paskirtį bei prasmę ir Konstitucijoje nustatytas jos ribojimo galimybes bei sąlygas. (...) Galimi atvejai, kai atitinkamo ribojimo prasmingumas slypi konkrečios teisės (ar laisvės) prigimtyje arba kai atitinkamais apribojimais siekiama išvengti kolizijos su kitomis pagrindinėmis teisėmis. Minėtais atvejais pagrindinių teisių apribojimų pagrįstumas turėtų būti vertinamas sveiko proto ir akivaizdžios būtinybės kriterijais. Svarbu ir tai,

kad dažnai konfliktas kyla iš esmės tarp lygiaverčių konstitucinių teisinių vertybių, todėl tokiais atvejais atitinkamais apribojimais neturėtų būti smarkiai pažeidžiama jų pusiausvyra⁵³. Taigi, derinant skirtingas asmens teises ir laisves taikytinas konstitucinių vertybių pusiausvyros principas. Analogišką išvadą Konstitucinis Teismas buvo padaręs ir 2002 m. spalio 23 d. nutarime: „Konstitucijoje yra įtvirtinta informacijos laisvės ir kitų konstitucinių vertybių pusiausvyra“.

Gali kilti klausimas, koku būdu turėtų būti nustatoma informacijos laisvės ir kitų konstitucinių vertybių pusiausvyra? Kitaip tariant, į kokius teisės principus bei kitus aspektus reikėtų atkreipti didžiausią dėmesį vertinant, ar buvo piktnaudžiaujama ir neteisėtai pasinaudota žodžio laisve.

Pagrindinius metodus, kuriais remiantis turėtų būti nustatoma teisinių vertybių pusiausvyra, Konstitucinis Teismas apibendrino savo 2000 m. birželio 13 d. nutarime: „Asmens teisės ar laisvės ribojimo pagrindumas demokratinėje visuomenėje gali būti vertinamas sveiko proto ir akivaizdžios būtinybės kriterijais, jis turi atitikti teisingumo sampratą ir reikalavimus bei Konstitucijoje nustatytas atitinkamos teisės ar laisvės ribojimo galimybes bei sąlygas (Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimas). Bet koks pagrindinių teisių ir laisvių ribojimas sietinas su konkuruojančių vertybių racionalių santykiu, garantuojančiu, kad apribojimais nebus pažeista atitinkamos žmogaus teisės esmė.“

Visi šie Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarime išvardinti teisinių vertybių pusiausvyros nustatymo metodai yra gana abstraktūs, kurių supratimas kintant socialinėms ar kitoms sąlygoms gali taip pat keistis. Tad kiekvienu konkrečiu atveju reikėtų itin detaliai išanalizuoti faktinę ir teisinę situaciją bei ją įvertinti visų Konstitucinio Teismo paminėtų principų atžvilgiu: sveiko proto, akivaizdžios būtinybės kriterijai; teisingumo samprata; atitinkamos teisės ribojimo teisinės sąlygos; konkuruojančių vertybių racionalus santykis.

Atkreiptinas dėmesys, kad tiek Konstitucinis Teismas, tiek Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, aiškindami ir taikydami Konstituciją bei įstatymus taip pat remiasi Europos žmogaus teisių konvencijos aiškinimu bei Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika. Pavyzdžiui, Konstitucinis Teismas 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarime akcentavo: „Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija, kaip teisės aiškinimo šaltinis, yra aktuali ir Lietuvos teisės aiškinimui bei taikymui.“ Konstitucinis teismas ne viename nutarime (pavyzdžiui, 1997 m. vasario 13 d. nutarimas) savo poziciją pagrindė būtent Europos Žmogaus Teisių Teismo suformuluota praktika.

⁵³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimas // <http://www.lrkt.lt> Prisijungimo laikas 2007 m. sausio 10 d.

Tokios pačios pozicijos laikosi ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, viename iš teisėjų senato nutarimų⁵⁴ pažymėjęs: „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis ir taikoma tiesiogiai kartu su nacionaliniais įstatymais, reguliuojančiais ginčo santyki (Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalis, Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių“ 12 straipsnis, Civilinio proceso kodekso 11 straipsnis). Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisdikcija apima visus Konvencijos aiškinimo bei taikymo klausimus (Konvencijos 45 straipsnis). Teismas, taikydamas teisės aktus, turi vadovautis Europos Žmogaus Teisių Teismo priimtais sprendimais, kuriais aiškinamos Konvencijos nuostatos bei jų taikymo klausimai.“

Toks Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nurodymas teismams vadovautis Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika yra aktyviai įgyvendinamas. Pats Lietuvos Aukščiausiasis Teismas esant galimybei visuomet išaiškina, kaip žodžio laisvės ribojimas atsispindi Europos žmogaus teisių konvencijoje, jos aiškinimuose bei Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje: „Tiek Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, tiek ir šią konvenciją aiškinanti ir detalizuojanti Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika yra sudėtinė Lietuvos teisės dalis. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra ne kartą akcentavęs būtent tokį Konvencijos ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikos vertinimą (žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. rugsėjo 6 d. nutartį civilinėje byloje Q. R. v. Panevėžio miesto valdyba ir kt., Nr. 3K-3-384/99). Todėl Lietuvos teismai, nagrinėdami bylas, susijusias su žmogaus teisėmis ir laisvėmis, turi remtis tiek Konvencija, tiek ir jos aiškinimu, kurį pateikia Europos Žmogaus Teisių Teismas.“⁵⁵

Apibendrinant Lietuvos Respublikos teismų praktiką darytina išvada, kad teismai nei vienai asmens teisei nesuteikia ypatingo statuso. Nei viena asmens teisė ar laisvė neturi pirminio, savaiminio viršenybės principo kitų asmens teisių ir laisvių atžvilgiu. Esant pažeistoms asmens teisėms ir egzistuojant pažeistų teisių prieštaravimui kyla būtinybė analizuoti pažeistas teises viso konteksto prasme, atsižvelgti į visas faktines ir teisines aplinkybes bei rasti pagrindinius teisės principus atitinkančią asmens teisių pusiausvyrą. Be to, Lietuvos Respublikos teismai, įvertinę Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos bei Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikos svarbą, aktyviai remiasi Europos Žmogaus Teisių Teismo formuojama žodžio laisvės ribojimo praktika.

⁵⁴ Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 1998 m. gegužės 15 d. Senato nutarimas Nr. 1 „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 71 straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas“ // <http://www.lat.lt> Prisijungimo laikas 2007 m. sausio 10 d.

⁵⁵ Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 2000 m. vasario 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-231/2000 // <http://www.lat.lt> Prisijungimo laikas 2007 m. sausio 10 d.

3. Žodžio laisvės ribojimas Europos žmogaus teisių konvencijoje

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 135 straipsnis numato, kad Lietuvos Respublika vadovaujasi visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais ir normomis. Pagal Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalį tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis. 1992 m. vasario 14 d. Lietuvos Respublikoje įsigaliojo 1969 m. Vienos konvencija dėl sutarčių teisės⁵⁶. Pagal Vienos konvencijos 27 straipsnį šalis negali pasitelkti savo vidaus teisės nuostatų, kad pasiteisintų dėl sutarties nesilaikymo. Tad Vienos konvencija įtvirtina tarptautinės teisės prioriteto prieš nacionalinę teisę principą.

1993 m. Lietuvos Respublika tapo Europos Tarybos, didžiausią dėmesį skiriančios asmens teisių ir laisvių apsaugai bei gynimui, nare. Bene pats svarbiausias Europos Tarybos dokumentas yra 1950 m. priimta Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija⁵⁷ (toliau – „Konvencija“). Pagal 1992 m. vasario 7 d. Europos Sąjungos sutarties F straipsnį Konvencija yra sudėtinė Europos Sąjungos teisės dalis.

Konvencija, įtvirtinanti pagrindines žmogaus teises ir laisves, yra didžiulės reikšmės dokumentas ir dėl tos priežasties, kad jai įgyvendinti yra sukurtas specialus teisinis mechanizmas, paduodant paraišką Europos Žmogaus Teisių Teismui. Europos Žmogaus Teisių Teismas, gindamas asmens teises ir laisves, aiškina Konvencijos atskirus straipsnius. Tokie išaiškinimai turi didžiulę reikšmę ne tik pačiai Europos asmens teisių ir laisvių koncepcijos raidai, bet ir visoms Europos Tarybos valstybėms narėms, nes jos privalo remtis Europos Žmogaus Teisių Teismo pateiktais išaiškinimais ir vykdyti Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimus.

Konvencija, be kitų asmens teisių ir laisvių, saugo ir žodžio laisvę. Konvencijos 10 straipsnis nustato:

„1. Kiekvienas turi teisę laisvai reikšti savo mintis ir įsitikinimus. Tai teisė laisvai laikytis savo nuomonės, gauti bei skleisti informaciją ir idėjas, valdžios pareigūnų netrukdomam ir nepaisant valstybės sienų. Šis straipsnis neturi trukdyti valstybėms kelti reikalavimą licencijuoti radijo, televizijos ar kino įstaigas.

2. Naudojimasis šiomis laisvėmis, kadangi tai susiję su pareigomis bei atsakomybe, gali būti sąlygojamas tokių formalumų, sąlygų, apribojimų ar bausmių, kurias numato įstatymas ir kurios demokratinėje visuomenėje būtinos valstybės saugumo, teritorinio vientisumo ar viešosios tvarkos interesams, siekiant užkirsti kelią teisės pažeidimams ir nusikaltimams, žmonių sveikatai bei

⁵⁶ Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės. // Žin., 2002. Nr. 13-480.

⁵⁷ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Žin., 1995. Nr. 40-987.

moralei, taip pat kitų asmenų orumui ar teisėms apsaugoti, užkirsti kelią konfidencialios informacijos atskleidimui ar teisminės valdžios autoritetui ir nešališkumui garantuoti.“

Lietuvos Respublikos teismai, iškilus rimtesniam žodžio laisvės apribojimo ar piktnaudžiavimo atvejui, visuomet pateikia nuorodą į šią Konvencijos straipsnį bei kiek įmanoma labiau stengiasi remtis Europos Žmogaus Teisių Teismo pateiktais išaiškinimais.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, nagrinėdamas garbės ir orumo įžeidimo bylą, 2000 m. spalio 19 d. konstatavo⁵⁸: „Konstitucijos 135 straipsnis nustato, kad Lietuvos Respublika vadovaujasi pripažintais tarptautinės teisės principais ir normomis. Vienas tokių principų, įtvirtintų 1969 m. Vienos konvencijoje dėl sutarčių teisės, yra tarptautinės teisės prioriteto prieš nacionalinę teisę principas. Ši konstitucinė nuostata reikalauja nagrinėjant bylas taikyti tarptautinę teisę ir analizuoti tarptautinės teisės ir nacionalinės teisės santykį.

Lietuva 1995 m. balandžio 27 d. ratifikavo Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją (įsigaliojo nuo 1995 m. birželio 20 d.). Tiek Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, tiek ir šią Konvenciją aiškinanti ir detalizuojanti Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika yra sudėtinė Lietuvos teisės dalis. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra ne kartą akcentavęs būtent tokį Konvencijos ir Europos Žmogaus Teisių Teismo vertinimą (žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. rugsėjo 6 d. nutartį civilinėje byloje *P.Roževičienė v. Panevėžio miesto valdyba ir kt.*, Nr. 3K-3-384/99, kategorija 35). Todėl Lietuvos teismai, nagrinėdami bylas, susijusias su žmogaus teisėmis ir laisvėmis, įtvirtintomis Konvencijoje, turi remtis Konvencija ir jos aiškinimu, kuri pateikia Europos Žmogaus Teisių Teismas.“

Konvencijos reikšmę ir svarbą akcentavo ir Konstitucinis Teismas. Pagal Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimą Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisės sistemos dalis. Konstitucinis Teismas 2002 m. spalio 23 d. nutartyje taip pat konstatavo, kad „Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija, kaip teisės aiškinimo šaltinis, yra aktuali ir Lietuvos teisės aiškinimui ir taikymui“.

Pripažįstant, kad Konvencija ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija turi didžiulę reikšmę aiškinant ir taikant Lietuvos Respublikos įstatymus, turėtų būti detaliai išanalizuota ir Konvencijos nustatyta bei Europos Žmogaus Teisių Teismo taikoma praktika žodžio laisvės ribojimo klausimu.

Atkreiptinas dėmesys, kad Europos Žmogaus Teisių Teismas naudoja sąvoką „saviraiškos laisvė“, nes būtent tokia sąvoka yra įtvirtinta Konvencijos 10 straipsnyje. Tačiau prisimenant

⁵⁸ Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 2000 m. spalio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-964/2000 // <http://www.lat.lt> Prisijungimo laikas 2007 m. sausio 10 d.

anksčiau padarytas išvadas dėl sąvokų susietumo laikysime, kad saviraiškos laisvė reiškia žodžio laisvę, ir atvirkščiai.

Europos Žmogaus Teisių Teismas ne kartą akcentavo didžiulę saviraiškos laisvės reikšmę. Pavyzdžiui, vienoje iš bylų teismas konstatavo: „Demokratija yra esminis Europos viešosios tvarkos bruožas. Tai yra akivaizdu iš Konvencijos preambulės, kurioje yra nustatomas labai aiškus ryšys tarp Konvencijos ir demokratijos konstatuojant, kad asmens teisių ir konstitucinių laisvių palaikymas ir realizavimas yra geriausiai užtikrinamas efektyvia politine demokratija ir bendru asmens teisių supratimu bei palaikymu“⁵⁹.

Vienas didžiausių demokratijos pagrindų yra žodžio laisvė. Žodžio laisvė, atlikdama savo funkcijas, tarnauja plačiam nuomonių ir idėjų apsikeitimui, tiesos atskleidimui, valdžios kontrolei. Tad be žodžio laisvės nėra įsivaizduojamas dabartinės demokratijos efektyvumas: „Teismas dar kartą pažymi, kad saviraiškos laisvė, saugoma Konvencijos 10 straipsniu, sudaro vieną iš esminių demokratinės visuomenės pagrindų ir yra viena svarbiausių sąlygų visuomenės progresui bei kiekvieno asmens savirealizacijai. Saviraiškos laisvės apsauga taikoma ne tik „informacijai“ ar „idėjoms“, kurios dažniausiai išreiškiamos kaip neįžeidžiančios, bet ir tai informacijai ir idėjoms, kurios įžeidžia, šokiruoja ar sutrikdo; tokie yra pliuralizmo, tolerancijos ir akiračio platumo, be kurių negali egzistuoti demokratinė visuomenė, reikalavimai.“⁶⁰

Būtinybė saugoti ir ginti saviraiškos laisvę gana plačių asmens veiksmų kontekste kyla ne tik dėl to, kad saviraiškos laisvė yra esminė demokratijos sudedamoji dalis, bet ir iš pačios saviraiškos laisvės esmės. Europos Žmogaus Teisių Teismas ne kartą akcentavo, kad negalima saviraiškos laisvės skirstyti į tam tikras rūšis tam, kad po to būtų galima konstatuoti, jog tam tikros rūšies saviraiškos laisvė negali pretenduoti į Konvencijos 10 straipsnio apsaugą ir gynimą. Priešingai, saviraiškos laisvė, kad ir kokia forma ji būtų išreikšta, neatsižvelgiant į jokiais kitas aplinkybes, turi garantuotą Konvencijos 10 straipsnio apsaugą.

Tai patvirtina Europos Žmogaus Teisių Teismas savo kitoje byloje: „Teismas pažymi, kad Konvencijos 10 straipsnis saviraiškos laisvę garantuoja kiekvienam. Nėra daromo jokie skirtumo, ar saviraiškos laisvė yra įgyvendinama pasipelnymo tikslams, ar ne. Konvencijos 10 straipsnis nėra taikomas tik tam tikroms informacijos ar idėjų rūšims arba saviraiškos formoms. Be kitų asmens teisių, Konvencijos 10 straipsnis gina ir meno išraiškas, komercinio pobūdžio informaciją, netgi muziką bei reklamą, transliuojamus kabeline televizija.“⁶¹

⁵⁹ Case of Ahmed and Others v. the United Kingdom: judgment of 2 September 1998 (Application no. 65/1997/849/1056) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.

⁶⁰ Case of Oberschlick v. Austria: judgment of 23 May 1991 (Application no. 11662/85) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.

⁶¹ Case of Casado Coca v. Spain: judgment of 24 February 1994 (Application no. 15450/89) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.

Aiškinant ir taikant Konvencijos 10 straipsnį būtina atsižvelgti ir įvertinti Europos Žmogaus Teisių Teismo saviraiškos (žodžio) laisvei suteiktą ypatingą reikšmę demokratijos gyvavimui. Saviraiškos laisvė, būdama esmine demokratijos sudedamąja dalimi ir vienu iš demokratijos pagrindų, privalo būti tinkamai saugoma, o kiekvienas bandymas saviraiškos laisvę apriboti privalo būti kruopščiai patikrintas teisėtumo ir pagrįstumo aspektais. Tik laikydamiesi tokių reikalavimų galime tikėtis, kad bus užtikrinta tinkama saviraiškos laisvės apsauga, kas automatiškai saugos ir patį demokratinį valdymą nuo grėsmių ar bandymų jį pakeisti.

Be to, turime detaliai išanalizuoti ir pačioje Konvencijoje keliamus reikalavimus saviraiškos laisvės ribojimui. Tokius ribojimus numato Konvencijos 10 straipsnio 2 dalis. Tad Konvencijos 10 straipsnio 2 dalies prasme saviraiškos laisvės ribojimai bus laikomi tinkamais ir teisėtais tik tuomet, kai atitiks visas šias sąlygas: 1) apribojimai turi būti nustatyti įstatymo; 2) apribojimai turi būti skirti pagrįstam tikslui apsaugoti (valstybės saugumo, teritorinio vientisumo ar viešosios tvarkos interesams, siekiant užkirsti kelią teisės pažeidimams ir nusikaltimams, žmonių sveikatai bei moralei, taip pat kitų asmenų orumui ar teisėms apsaugoti, užkirsti kelią konfidencialios informacijos atskleidimui ar teisminės valdžios autoritetui ir nešališkumui garantuoti); 3) apribojimai turi būti būtini demokratinėje visuomenėje.

Tik esant visoms paminėtoms sąlygoms atitinkamos institucijos įgauna teisę riboti saviraiškos laisvę. Europos Žmogaus Teisių Teismas, sprenddamas bylas dėl saviraiškos laisvės, kiekvieną kartą detaliai analizuoja visas paminėtas sąlygas. Atsižvelgdami į Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos reikšmę Lietuvos Respublikos teisei ir teismų praktikai, glaustai apžvelgsime pagrindines Europos Žmogaus Teisių Teismo padarytas išvadas minėtų saviraiškos laisvės ribojimo reikalavimų atžvilgiu.

3.1. Reikalavimas: apribojimai turi būti nustatyti įstatymo

Reikalavimas, kad bet koks saviraiškos (žodžio) laisvės apribojimas ar įsikišimas į saviraiškos laisvę turi būti nustatytas įstatymo reiškia, kad tam tikruose teisės aktuose privalo būti nustatytos sąlygos, kurių pagrindu asmens saviraiškos laisvė yra ribojama. Tad vien fakto, kad tam tikros vertybės, kaip saviraiškos laisvės išimtys, yra išvardintos dar Konvencijos 10 straipsnio 2 dalyje (pavyzdžiui, asmens orumas), nepakanka siekiant teisėtai ir pagrįstai riboti saviraiškos laisvę. Konvencijos 10 straipsnio 2 dalyje išvardintos vertybės tik suteikia pagrindą įstatymais nustatyti konkrečius saviraiškos laisvės apribojimus, bet jokių būdu šios vertybės negali būti tokiu pagrindu pačiu savaime.

Pavyzdžiui, saviraiškos laisvės konkretus apribojimas yra nustatytas Visuomenės informavimo įstatymo 19 straipsnio 1 dalies 1 punkte: „Visuomenės informavimo priemonėse draudžiama skelbti informaciją, kurioje raginama prievarta keisti Lietuvos Respublikos konstitucinę santvarką“. Toks įstatyminis reguliavimas, kaip matysime iš toliau pateiktų argumentų, atitinka reikalavimą, kad saviraiškos laisvės ribojimas turi būti nustatytas įstatymo.

Analizuojant šį Konvencijos 10 straipsnio 2 dalyje pateiktą reikalavimą kyla daug neaiškumų. Pati formuluotė „nustatyta įstatymu“ yra labai neapibrėžta, todėl Europos Žmogaus Teisių Teismas užpildė šią tarptautinės sutarties spragą ir aktyviai aiškina nagrinėjamą reikalavimą.

Pirmiausia kyla abejonių dėl Konvencijos 10 straipsnio 2 dalyje naudojamos „įstatymo“ sąvokos. Ar toks formulavimas reiškia, kad saviraiškos laisvės ribojimai galimi tik parlamentui priėmus atitinkamos galios teisės aktą, t.y. įstatymą? Taigi, kyla abejonė, ar žemesnės galios teisės aktai (pavyzdžiui, vyriausybės nutarimai) laikytini „įstatymais“ Konvencijos 10 straipsnio 2 dalies prasme.

Europos Žmogaus Teisių Teismas šiuos klausimus vienareikšmiškai išsprendė byloje *Association Ekin v. France*. Teismas pažymėjo, kad pagal jo paties praktiką „įstatymo“ sąvoka turėtų būti suprasta realiaja, o ne formaliaja prasme. Tad „įstatymo“ sąvoka apima viską, kas laikytina rašytine teise, įskaitant tiek žemesnio lygmens teisės aktus, tiek teismų sprendimus, kuriais teisės aktai yra interpretuojami.⁶²

Matome, kad Europos Žmogaus Teisių Teismas nagrinėjamoju klausimu vienareikšmiškai užėmė labai liberalią poziciją. Sąvoką „įstatymas“ atitinka ne tik mažesnės galios teisės aktai, bet net ir teismų sprendimai, nors teisės aktuose konkrečių saviraiškos laisvės apribojimų ir nebūtų numatyta.

Tad teismų sprendimai – precedentai – taip pat atitinka „įstatymo“ sąvoką. Europos Žmogaus Teisių Teismas vienoje iš bylų atkreipė dėmesį į tai, kad Reikjaviko Baudžiamasis Teismas ir didžioji dauguma Aukščiausiojo Teismo interpretavo ir taikė minėtą straipsnį šioje byloje remdamiesi ne įstatymo pažodiniu aiškinimu, o labiau precedentu. Be to, pirmiausia tik vietos institucijoms, tarp jų – teismams yra privalu interpretuoti ir aiškinti teisę. Tad Teismas sutino su Komisijos nuomone, kad įsikišimas į saviraiškos laisvės ribas buvo nustatytas įstatymo.⁶³

Kita klausimų grupė yra susijusi su teisinio reguliavimo detalumo laipsniu, t.y. kiek aiškiai ir konkrečiai teisės aktai turi apibrėžti saviraiškos laisvės ribojimo pagrindus ir sąlygas. Pagal Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką įsikišimas į saviraiškos laisvę privalo turėti tam tikrą

⁶² Case of Association Ekin v. France: judgment of 17 July 2001 (Application no. 39288/98) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.

⁶³ Case of Thorgeir Thorgeirson v. Iceland: judgment of 25 June 1992 (Application no. 13778/88) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.

pagrindą vietinėje teisėje, kuri turi būti tinkamai prieinama bei pakankamai tiksliai suformuluota tam, kad asmuo galėtų valdyti savo elgesį, o esant reikalui – ir gavęs atitinkamą patarimą.⁶⁴

Šia išvada Europos Žmogaus Teisių Teismas padėjo pagrindus tolesniam reikalavimo saviraiškos laisvės ribojimus nustatyti įstatymu aiškinimą. Tačiau vis dar liko daugybė neišspręstų klausimų, tarp jų – kiek tiksliai ir kaip konkrečiai įstatymai turėtų būti suformuluoti, kad jie būtų laikomi atitinkantys nagrinėjamą reikalavimą? Tuo labiau, kad pats Europos Žmogaus Teisių Teismas ne kartą turėjo progą pripažinti, kad nėra įmanoma pasiekti visiškai ir absoliučiai tikslų įstatymų formulavimą.⁶⁵

Europos Žmogaus Teisių Teismas yra pažymėjęs, kad atitinkami nacionaliniai įstatymai turi būti suformuluoti pakankamai tiksliai, kad susiję asmenys – esant reikalui, pasitelkę atitinkamą teisinę pagalbą – sugebėtų numatyti, bent jau iki pagrįsto lygio atitinkamomis aplinkybėmis, tam tikro veiksmo galimas pasekmes.⁶⁶

Tad Europos Žmogaus Teisių Teismas iškėlė tam tikrus reikalavimus ir asmenims, kurių atžvilgiu teisė yra taikoma. Jeigu tokie asmenys nepasinaudojo teisine pagalba ir dėl to nežinojo tam tikro teisinio reguliavimo, tai negali būti laikoma tinkamu pasiteisinimu dėl saviraiškos laisvės netinkamo naudojimo.

Analogiškai sekant Europos Žmogaus Teisių Teismo padarytomis išvadomis konstatuotina, kad įstatymų leidėjui nėra keliamas reikalavimas suformuluoti absoliučiai tiksliai teisės aktų nuostatas. Europos Žmogaus Teisių Teismas yra padaręs išvadą, kad nėra reikalavimo, jog galimos teisinės pasekmės būtų nustatytos visiškai aiškiai ir neabejotinai – praktika rodo, kad tai nėra pasiekama.⁶⁷

Europos Žmogaus Teisių Teismas ne kartą teisinio įstatymų leidėją dėl neįmanomumo visiškai tiksliai formuluoti teisės aktų – taip teismas įstatymų aiškinimosi našta perkėlė ant pačių asmenų, kurių atžvilgiu yra taikoma teisė. Europos Žmogaus Teisių teismas konstatavo, kad, nors teisinis tikrumas yra pageidautinas, jis gali sukelti ypatingą nelankstumą, kai įstatymai privalo nuolat būti pritaikomi prie besikeičiančių aplinkybių. Atitinkamai, daug įstatymų yra suformuluota labai neaiškiai ir netiksliai, o tokių įstatymų aiškinimas ir taikymas gali būti išspręstas tik praktikoje.⁶⁸

⁶⁴ Case of Barthold v. Germany: judgment of 25 March 1985 (Application no. 8734/79) // <http://www.echr.coe.int> Prisiųjungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.

⁶⁵ Ten pat.

⁶⁶ Case of Worm v. Austria: judgment of 29 August 1997 (Application no. 83/1996/702/894) // <http://www.echr.coe.int> Prisiųjungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.

⁶⁷ Case of Rekvényi v. Hungary: judgment of 20 May 1999 (Application no. 25390/94) // <http://www.echr.coe.int> Prisiųjungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.

⁶⁸ Case of Hertel v. Switzerland: judgment of 25 August 1998 (Application no. 59/1997/843/1049) // <http://www.echr.coe.int> Prisiųjungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.

Europos Žmogaus Teisių Teismas vienoje byloje taip pat pripažino, kad nagrinėjamoju atveju gali būti sudėtinga išleisti absoliučiai tikslius įstatymus, todėl tam tikras lankstumas yra priimtinas tam, kad nacionaliniai teismai galėtų nagrinėti ir nustatyti, ar publikacija turėtų būti laikoma separatistine propaganda, skatinančia neapykantą ir priešišumą. Nors ir kiek tiksliai būtų suformuluoti įstatymai, bet kokiu atveju nacionaliniams teismams liks vietos interpretuoti teisę, nes teismų funkcija ir yra išaiškinti miglotus aspektus ir panaikinti bet kokias abejones, susijusias su teisės aktų interpretavimu.⁶⁹

Teismas, analizuodamas konkrečias situacijas, stengiasi žvelgti iš asmens, kurio atžvilgiu buvo pritaikytas saviraiškos laisvės apribojimas, pozicijų bei bando objektyviai nustatyti, ar asmuo turėjo realias galimybes sužinoti, koks yra teisinis reguliavimas tam tikru klausimu. Europos Žmogaus Teisių Teismas konstatavo: „Net pripažįstant, kad tam tikrais atvejais darbuotojui gali būti sudėtinga nustatyti, ar veiksmai patenka į minėto reguliavimo apimtį, tačiau bet kokiu atveju darbuotojas turi galimybes kreiptis patarimo į darbdavį, profesinę sąjungą ar į kitą šaltinį.“⁷⁰

Taip pat pastebėtina, kad ne visiems asmenims, kuriems taikomas teisinis reguliavimas, yra keliami vienodi reikalavimai dėl galimybės sužinoti įstatyminį reguliavimą. Pavyzdžiui, tam tikrų profesijų atstovams keliami didesni reikalavimai. Europos Žmogaus Teisių Teismas tai patvirtino 2000 m. byloje *Erdoğdu v. Turkey*: „Nuomonės dėl teisinių pasekmių numatymo laipsnis priklauso nuo įstatyminio reguliavimo konteksto, reguliavimo srities bei nuo asmenų skaičiaus ir asmenų padėties, kuriems teisinis reguliavimas taikomas. Teisės norma bus laikoma atitinkanti galimų pasekmių numatymo reikalavimą, net jeigu atitinkamas asmuo yra priverstas kreiptis teisinės pagalbos dėl teisinių pasekmių įvertinimo, atitinkančio aplinkybes.“⁷¹

Priežastis, dėl kurių tam tikrų profesijų atstovams keliami didesni reikalavimai, Europos Žmogaus Teisių Teismas atskleidė kitoje byloje: „Tai turėtų būti ypatingai taikoma tais atvejais, kai asmuo yra tam tikros profesijos atstovas ir kuris turi savo profesines pareigas turi atlikti su aukštu atidumu laipsniu. Yra pagrįstai tikimasi, kad tokie asmenys prisiima ypatingą atsargumo laipsnį įvertindami riziką, kuri yra neišvengiama atliekant tam tikros profesijos pareigas.“⁷²

Taigi, nors tam tikrų profesijų atstovams ir yra keliami didesni reikalavimai dėl galimybės išsiaiškinti teisinio reguliavimo ypatybes pasitelkiant savo žinias ar kitų asmenų pagalbą, tai nepaneigia bendros išvados, jog kiekvieno asmens pareiga yra pačiam išsiaiškinti teisinį reguliavimą. Teisės pažeidimo, t.y. neteisėto žodžio laisvės pasinaudojimo atveju asmuo negalės

⁶⁹ Case of *Öztürk v. Turkey*: judgment of 28 September 1999 (Application no. 22479/93) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.

⁷⁰ Case of *Ahmed and Others v. the United Kingdom*: judgment of 2 September 1998 (Application no. 65/1997/849/1056) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.

⁷¹ Case of *Chauvy and Others v. France*: judgment of 29 June 2004 (Application no. 64915/01) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.

⁷² Case of *Chauvy and Others v. France*: judgment of 29 June 2004 (Application no. 64915/01) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.

išvengti atsakomybės, nebent teismas, visapusiškai išanalizavęs teisinį reguliavimą, padarys išvadą, jog toks reguliavimas negali būti laikomas pakankamai tikslu.

Poskyrio išvados:

1. Žodžio laisvės apribojimai bus laikomi nustatyti įstatymo, jeigu tokie apribojimai bus išreikšti rašytine teise, įskaitant tiek bet kurio lygmens teisės aktus, tiek teismų sprendimus, kuriais teisės aktai yra interpretuojami.
2. Teisinis reguliavimas turi būti suformuluotas pakankamai tiksliai, kad susiję asmenys – esant reikalui, pasitelkę atitinkamą teisinę pagalbą – sugebėtų numatyti, bent jau iki pagrįsto lygio atitinkamomis aplinkybėmis, tam tikro veiksmo galimas pasekmes.
3. Nėra reikalavimo, kad įstatymai būtų suformuoti absoliučiai tiksliai ir aiškiai – praktika rodo, kad tai nėra pasiekama.

3.2. Reikalavimas: apribojimai turi būti skirti pagrįstam tikslui

Saviraiškos laisvės apribojimai bus pagrįsti ir teisėti tik tokiu atveju, jeigu jie, be kitų reikalavimų, bus skirti vienai iš Konvencijos 10 straipsnio 2 dalyje išvardintų vertybių apsaugai. Šios vertybės yra tokios: valstybės saugumas, teritorinis vientisumas, viešoji tvarka, kelio užkirtimas teisės pažeidimams ir nusikaltimams, žmonių sveikata ir moralė, taip pat kitų asmenų orumas ir teisės, kelio užkirtimas konfidencialios informacijos atskleidimui, teisminės valdžios autoritetas ir nešališkumas.

Tam, kad būtų lengviau šias vertybes taikyti, jas galima įvairiai grupuoti. Pavyzdžiui, D.Jočienė⁷³ saviraiškos laisvės apribojimus skirsto į šias grupes: 1) skirti apsaugoti viešuosius interesus (nacionalinis saugumas, teritorinis vientisumas, viešoji tvarka, kelio užkirtimas teisės pažeidimams ir nusikaltimams, sveikata ir moralė); 2) skirti apsaugoti kitų asmenų teises ir laisves (kitų asmenų orumas ir kitos teisės, kelio užkirtimas konfidencialios informacijos atskleidimui); 3) skirti garantuoti teisminės valdžios autoritetui ir nešališkumui.

Vyriausybės, atsikirdamos į pareiškėjų kreipimąsi Europos Žmogaus Teisių Teismui, paprastai nurodo vieną iš Konvencijos 10 straipsnio 2 dalyje nustatytų vertybių, kurių pagrindu buvo priimti ar pritaikyti tam tikri saviraiškos laisvės apribojimai. Europos Žmogaus Teisių Teismas, išanalizavęs bylos faktines aplinkybes, gana dažnai pakeičia vyriausybės įvardintą vertybę kita. Tačiau toks vertybių išaiškinimas ir pakeitimas jokios įtakos bylos baigčiai paprastai neturi.

⁷³ Meškauskaitė L. Žiniasklaidos teisė: visuomenės informavimo teisė: teoriniai ir praktiniai aspektai. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 103-104.

Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad Konvencijos 10 straipsnio 2 dalyje nustatytas vertybių sąrašas yra baigtinis. Tai reiškia, kad jokie kiti kriterijai negali būti pagrindu apriboti saviraiškos laisvę⁷⁴. Pats Europos Žmogaus Teisių Teismas yra konstatavęs, kad saviraiškos laisvės ribojimas bus laikomas tinkamu tik jeigu toks įsikišimas atitiks Konvencijos 10 straipsnio 2 dalį – nuostatą, reikalaujančią siauro aiškinimo⁷⁵.

Šia apimtimi Konvencijos 10 straipsnio 2 dalies aiškinimas skiriasi nuo Lietuvos Respublikos Konstitucijos 25 straipsnio aiškinimo. Analizuojant Konstitucijos 25 straipsnį ir Konstitucinio Teismo jurisprudenciją buvo padaryta išvada, kad Konstitucijos 25 straipsnyje išvardintas vertybių sąrašas nėra išsamus ir baigtinis – įstatymais galima nustatyti ir kitus tikslus (vertybes), kurių pagrindu gali būti ribojama žodžio laisvė.

Tuo tarpu Europos Žmogaus Teisių Teismas šiuo atžvilgiu formuoja griežtą praktiką. Jokiais įstatymais ar bet kokiais kitais teisiniais veiksmais negalima nustatyti jokių papildomų vertybių, nenustatytų Konvencijos 10 straipsnio 2 dalyje.

Pažymėtina, kad tokia griežta Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika nereiškia, kad Konvencijos 10 straipsnio 2 dalyje nustatytų vertybių apimtis yra mažesnė nei, pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Konstitucijos 25 straipsnyje nustatyta vertybių apimtis. Tokia išvada darytina iš šių motyvų.

Pirma, pagal Konvencijos 10 straipsnio 2 dalį viena iš vertybių, kuria galima pateisinti saviraiškos laisvės apribojimus, yra kitų asmenų teisės (pažymėtina, kad ši vertybė Lietuvos Respublikos Konstitucijoje nėra numatyta). Akivaizdu, kad sąvoka „asmenų teisės“ yra labai plati. Žmogaus teisės yra įvardintos ne tik konstitucijose, bet ir įstatymuose bei net žemesnės galios teisės aktuose. Todėl bet koks asmens teisių pažeidimas teoriškai galėtų patekti į minėtą Konvencijos 10 straipsnio 2 dalies apimtį.

Antra, pats Europos Žmogaus Teisių Teismas daugeliu atvejų pats įvardija kokią nors konkrečią Konvencijos 10 straipsnio 2 dalies vertybę, kurios pagrindu buvo apribota saviraiškos laisvė. Europos Žmogaus Teisių Teismas dažniausiai net nelabai gilinasi į išdėstytų vertybių turinį, sąvokas, ar ribas – teismas paprastai tiesiog konstatuoja, jog įsikišimas į saviraiškos laisvę yra pateisinamas viena iš nustatytų vertybių (tikslų). Teismas didesnę dėmesį kreipia į kitus Konvencijos 10 straipsnio 2 dalyje nustatytus reikalavimus, t.y. ar įsikišimas į saviraiškos laisvę buvo numatytas įstatymo bei ar įsikišimas buvo būtinas demokratinėje visuomenėje.

Darytina išvada, kad, nepaisant baigtinio Konvencijos 10 straipsnio 2 dalyje išvardintų vertybių sąrašo, šių vertybių apimtis yra pakankamai plati, kad praktiškai bet koku saviraiškos

⁷⁴ Meškauskaitė L. Žiniasklaidos teisė: visuomenės informavimo teisė: teoriniai ir praktiniai aspektai. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 104.

⁷⁵ Case of Barthold v. Germany: judgment of 25 March 1985 (Application no. 8734/79) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.

laisvės apribojimo atveju būtų galima rasti minėtame Konvencijos straipsnyje nustatytą tikslą, kuriam pasiekti ir buvo apribota saviraiškos laisvė.

Poskyrio išvados:

1. Tikslų (vertybių) sąrašas, nurodytas Konvencijos 10 straipsnio 2 dalyje, kurio pagrindu galima pateisinti saviraiškos laisvės ribojimą, yra išsamus ir baigtinis.
2. Šiuo atžvilgiu Konvencijos 10 straipsnio 2 dalies aiškinimas ir taikymas skiriasi nuo Lietuvos Respublikos Konstitucijos 25 straipsnio aiškinimo ir taikymo, nes Lietuvos Respublikos teisės aktais galima nustatyti papildomas vertybes, nenurodytas Konstitucijos 25 straipsnyje.
3. Nepaisant baigtinio Konvencijos 10 straipsnio 2 dalyje nustatyto vertybių sąrašo, pati vertybių apimtis yra pakankamai plati, kad praktiškai bet kuriuo atveju būtų galima rasti atitinkamą saviraiškos laisvės ribojimo tikslą.

3.3. Reikalavimas: apribojimai turi būti būtini demokratinėje visuomenėje

Konvencijos 10 straipsnio 2 dalis, be kitų reikalavimų, numato, kad saviraiškos laisvės apribojimai privalo būti būtini demokratinėje visuomenėje. Šis reikalavimas yra bene labiausiai neapibrėžtas iš visų Konvencijos 10 straipsnio 2 dalyje nustatytų reikalavimų, o Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika minėtu klausimu yra pati plačiausia. Taigi, siekiant teisėtai ir pagrįstai apriboti saviraiškos laisvę, apribojimai turi būti ne tik numatyti įstatymų bei atitikti Konvencijos 10 straipsnio 2 dalyje keliamus tikslus, bet ir turi būti būtini demokratinėje visuomenėje.

Visų pirma kyla klausimas, ką reiškia sąvoka „būtinai“ ir kokios yra keliamos sąlygos apribojimų būtinumui pagrįsti. Europos Žmogaus Teisių Teismas ne kartą nagrinėjo šią sąvoką bei pateikė savo paaiškinimą. Siekdamį užtikrinti vartojamų sąvokų tikslumą prie Teismo „būtinumo“ sąvokos išaiškinimo paminėsime ir angliškus Teismo parinktus žodžius.

Taigi, vienoje iš bylų Europos Žmogaus Teisių Teismas paaiškino, ką reiškia žodis „būtinai“ Konvencijos 10 straipsnio 2 dalies reikalavime, kad saviraiškos laisvės apribojimas turi būti būtinas demokratinėje visuomenėje. Teismas pažymėjo, kad būdvardis „būtinai“ (*necessary*), vartojamas Konvencijos 10 straipsnio 2 dalyje, negali būti laikomas sinonimu žodžiui „būtinai reikalingas“ (*indispensable*) (pvz., Konvencijos 2 straipsnio 2 dalyje ir 6 straipsnio 1 dalyje vartojama sąvoka „neišvengiamai būtinas“ (*absolute necessary*) ir „griežtai būtinas“ (*strictly necessary*), o Konvencijos 15 straipsnio 1 dalyje vartojama sąvoka „tiek, kiek to reikalauja padėties kritiškumas“ (*to the extent strictly required by the exigencies of the situation*). Būdvardis „būtinai“

(*necessary*) taip pat nėra susijęs su sąvokomis „leistinas“ (*admissible*), Konvencijos 4 straipsnio 3 dalyje vartojamai sąvokai „paprastai“ (*ordinary*), „naudingas“ (*useful*), Konvencijos 5 straipsnio 3 dalyje ir 6 straipsnio 1 dalyje vartojamai sąvokai „priimtinas“ (*reasonable*) ar „pageidaujamas“ (*desirable*). Vis dėlto, būtent nacionalinė valdžia turi pareigą atlikti pirminį primygtinio visuomenės poreikio, išreikšto minėta sąvoka „būtinus“, įvertinimą.⁷⁶

Tad žodis „būtinus“ reiškia ne ką kita kaip primygtinį visuomenės poreikį. Tai būtina turėti omenyje kiekvieną kartą analizuojant saviraiškos laisvę ir jos apribojimų reikalavimus.

Primygtinis visuomenės poreikis („būtinumas“) riboti saviraiškos laisvę yra paremtas tam tikromis visuomeninėmis ar asmeninėmis vertybėmis. Šios vertybės yra išvardintos Konvencijos 10 straipsnio 2 dalyje. Tačiau kokia institucija ir kaip nustato, ar visuomenėje tikrai egzistuoja primygtinis poreikis riboti saviraiškos laisvei?

Europos Žmogaus Teisių Teismas pripažįsta, kad kompetentingos nacionalinės institucijos turi tam tikrą veikimo laisvę šiuo klausimu. Nacionalinės institucijos, vadovaudamosi joms nustatytais kriterijais, pačios priima sprendimus ir taiko priemones, ribojančias saviraiškos laisvę. Europos Žmogaus Teisių Teismas yra konstatavęs, kad Konvencijos 10 straipsnio 2 dalis susitariančioms valstybėms suteikia tam tikrą įvertinimo, ar egzistuoja būtinybė riboti žodžio laisvę, teisę. Ši atsarga yra suteikiama tiek įstatymų leidėjui („nustatyta įstatymo“), tiek kitoms institucijoms, įskaitant teismines, kurių funkcijos yra teisės taikymas ir aiškinimas.⁷⁷

Vis dėlto Konvencijos 10 straipsnio 2 dalimi susitariančioms valstybėms suteikta įvertinimo laisvė yra ribota. Europos Žmogaus Teisių Teismas kartu su Europos žmogaus teisių komisija yra atsakingas už susitariančių valstybių įsipareigojimų vykdymo užtikrinimą (Konvencijos 19 straipsnis) bei yra įgaliotas priimti galutinį sprendimą dėl saviraiškos laisvės apribojimo atitikimo Konvencijos 10 straipsnio reguliavimui. Tokiu būdu nacionalinis žodžio laisvės apribojimo būtinybės įvertinimo nustatymas eina koja kojon kartu su Europos Žmogaus Teisių Teismo priežiūra. Teismo priežiūra apima tiek saviraiškos laisvės ribojimo tikslų analizę, tiek taikomų priemonių būtinybę (ar egzistuoja primygtinis visuomenės poreikis); taip pat priežiūra apima ne tik įstatymus, bet ir taikomuosius teisės aktus bei net teismų sprendimus. Kad pagrįstų Europos Žmogaus Teisių Teismo įgalinimus minėtais klausimais, Teismas rėmėsi Konvencijos 50 straipsniu (jeigu nacionalinės institucijos sprendimas prieštarauja Konvencijai, Teismas gali teisingai patenkinti nukentėjusios šalies reikalavimus).⁷⁸

Kaip minėjome, žodžio laisvės apsauga lemia ne tik tai, kad valstybė privalo iki tam tikros ribos nesikišti į šios laisvės naudojimąsi, bet ir tai, kad kai kuriais atvejais valstybė privalo imtis

⁷⁶ Case of Handyside v. The United Kingdom: judgment of 7 December 1976 (Application no. 5493/72) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.

⁷⁷ Ten pat.

⁷⁸ Case of Handyside v. The United Kingdom: judgment of 7 December 1976 (Application no. 5493/72) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d..

tam tikrų pozityvių (t.y. aktyvių) veiksmų, siekiant užtikrinti tinkamą saviraiškos laisvės naudojimąsi. Ši prielaida yra grindžiama tuo, kad dėl visiškai nereguliuojamo saviraiškos laisvės naudojimosi ir nevaržomai veikiant ekonominėms jėgoms įtaką įgiję asmenys gali pradėti piktnaudžiauti savo galia, į rinką neįleisti savo konkurentų, skleisti tik tam tikro pobūdžio informaciją ir panašiai.

Europos Žmogaus Teisių Teismas taip pat yra atkreipęs dėmesį į valstybių pozityvius veiksmus siekiant saugoti saviraiškos laisvę bei nustatė pagrindinius principus. Teismas vienoje iš savo bylų priminė ypatingą saviraiškos laisvės svarbą kaip vieną iš būtinų sąlygų funkcionuojančiai demokratijai. Tinkamas, efektyvus šios laisvės naudojimas nepriklauso vien nuo valstybės pareigos nesikišti – saviraiškos laisvė gali reikalauti pozityvių apsaugos veiksmų, net santykiuose tarp privačių asmenų. Nustatant, ar tokia pozityvi pareiga egzistuoja, dėmesys turi būti kreipiamas į teisingą balansą tarp visuomenės ir privačių asmenų interesų. Tokios pareigos apimtis neišvengiamai skirsis atsižvelgiant į susitariančiųjų valstybių kiekvienos situacijos skirtingas aplinkybes, sunkumus valdant modernias visuomenes ir pasirinkimus, kurie turi būti atlikti įvertinus prioritetus ir galimybes. Be to, tokia pareiga neturėtų būti interpretuojama taip, kad primestų nacionalinėms institucijoms neįmanomą ar neproporcingą našta.⁷⁹

Europos Žmogaus Teisių Teismas bet kokius valstybės veiksmus ar neveikimą vertina griežtai, o pagrindinis valstybių veiksmų vertinimo principas yra tokių veiksmų pasekmių akcentavimas. Pavyzdžiui, Europos Žmogaus Teisių Teismas yra pripažinęs, kad nors pareiškėjui ir nebuvo pritaikyta jokia sankcija – net pati švelniausia, t.y. paprasčiausias išpėjimas, vis dėlto pareiškėjas buvo pasmerktas – jis buvo pripažintas formaliai kaltu pažeidus profesinius standartus. Teismo nuomone, tai pareiškėjui gali turėti neigiamą poveikį, nes jis gali jaustis apribotas pasirenkant faktinius ir teisinius argumentus ginant savo klientus kitose bylose.⁸⁰ Dėl šių priežasčių Teismas valstybės veiksmus pripažino prieštaraujančiais Konvencijos 10 straipsniui.

Kalbant konkrečiai apie Europos Žmogaus Teisių Teismo naudojamus principus aiškinant vieną iš saviraiškos laisvės apribojimo reikalavimų (apribojimai turi būti būtini demokratinėje visuomenėje) atkreiptinas dėmesys, kad kaltų asmenų veiksmai turi būti vertinami visos bylos kontekste. Pavyzdžiui, Europos Žmogaus Teisių Teismas yra ne kartą konstatavęs: „Teismas ginčijamus nacionalinių teismų sprendimus vertins visos bylos aspektu, įskaitant pareiškėjo publikaciją bei kontekstą, kuriame publikacija buvo parašyta“⁸¹; „Teismas vertins laikraščio pranešimą kaip visumą ir ypatingą dėmesį skirs žodžiams, panaudotiems ginčijamose pranešimo

⁷⁹ Case of Özgür Gündem v. Turkey: judgment of 16 March 2000 (Application no. 23144/93) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.

⁸⁰ Case of Steur v. the Netherlands: judgment of 28 October 2003 (Application no. 39657/98) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.

⁸¹ Case of Oberschlick v. Austria: judgment of 23 May 1991 (Application no. 11662/85) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.

dalyse bei kontekstą, kuriame pranešimas buvo publikuotas, taip pat būdą, kaip pranešimas buvo parengtas⁸².

Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje yra buvę atvejų, kai tam tikri asmenų kalboje pavartoti teiginiai neabejotinai būtų buvę pagrįstai laikomi pažeidžiančiais Konvencijos 10 straipsnyje nustatytus saviraiškos laisvės naudojimo reikalavimus. Tačiau išimti iš konteksto asmenų pavartoti teiginiai gali būti suprasti ne taip, kaip norėjo kalbantysis, ypač kai kalbos yra emociškos, apie visuomenei jautrius dalykus. Tad Teismas, įvertinęs analizuojamus teiginius visos kalbos ir bylos kontekste, ne kartą priėjo prie kitokios išvados, t.y. pareiškėjo veiksmus pripažino atitinkančiais Konvencijos 10 straipsnio žodžio laisvei keliamus reikalavimus.

Pavyzdžiui, Teismas yra konstatavęs: „Iš tiesų, šios kalbos ištraukos pačios savaime gali būti interpretuojamos kaip kvietimas smurtauti arba kaip neapykantos, pagrįstos religine netolerancija, kurstymas. Tačiau pažvelgus į kontekstą ir į visą kalbą kaip į vieną visumą, akivaizdu, kad kalba jokių būdu negali būti aiškinama kaip kurstanti neapykantą ar smurtą.“⁸³

Tad saviraiškos laisvės naudojimosi analizė visų atliktų veiksmų ir visos bylos kontekste yra svarbus principas siekiant tinkamai kvalifikuoti tiek valstybės, tiek asmens atliktus veiksmus Konvencijos 10 straipsnio kontekste, o kai kuriais atvejais šio principo taikymas turi lemiamą reikšmę nustatant, ar buvo pažeista Konvencijos 10 straipsnio saugoma saviraiškos laisvė.

Kitas ne mažiau svarbus principas nagrinėjant saviraiškos laisvės ribojimo teisėtumą yra balansavimo principas. Šis principas reiškia, kad saviraiškos laisvę reikia pagrįstai, visapusiškai ir objektyviai palyginti su kitomis, nuo konkrečios situacijos priklausančiomis, prieštaraujančiomis asmens teisėmis ir laisvėmis. Pavyzdžiui, žiniasklaidoje pasklidus žiniai apie neviešo asmens privatų gyvenimą reikėtų palyginti, t.y. ieškoti pusiausvyros tarp saviraiškos laisvės ir teisės į privatumą.

Balansavimo principui reikšmę turi absoliučiai visos bylos nagrinėjimo metu nustatytos faktinės aplinkybės (kontekstas) – kartais net viena aplinkybė gali pakeisti nustatytą teisių pusiausvyrą. Tad tinkamas prieštaraujančių asmens laisvių balansavimas kiekvienoje situacijoje yra vis kitoks, nustatoma vis kitokia asmens laisvių pusiausvyra. Balansuojant asmens laisves didelis dėmesys yra kreipiamas tiek į teisiškai įtvirtinto asmens teisių ir laisvių katalogo sisteminių aiškinimą, tiek į bylos nagrinėjimo metu paaiškėjusią faktinę situaciją, visuomenės problemas bei to meto jautriausius, aktualiausius klausimus.

Nustatant viena kitai prieštaraujančių asmens laisvių pusiausvyrą taip pat reikia turėti omenyje saviraiškos laisvės reikšmę demokratinėje visuomenėje. Kaip minėta, pats Europos

⁸² Case of Tønssbergs Blad AS and Haukom v. Norway: judgment of 1 March 2007 (Application no. 510/04) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.

⁸³ Case of Yazar v. Turkey: judgment of 19 December 2006 (Application no. 57258/00) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.

Žmogaus Teisių Teismas pripažįsta, kad saviraiškos laisvė yra fundamentinis demokratijos pamatas. Kadangi tik efektyviai veikiančioje demokratijoje yra geriausiai užtikrinama asmens teisių ir laisvių apsauga, saviraiškos laisvė netiesiogiai tarnauja visoms kitoms asmens teisėms ir laisvėms garantuoti.

Nors Konvencijoje nėra įtvirtinta konkrečių asmens teisių ir laisvių viršenybė kitų teisių ir laisvių atžvilgiu, saviraiškos laisvės reikšmę yra sunku pervertinti. Tad saviraiškos laisvė, nors ir neturinti tiesiogiai Konvencijoje įtvirtintos viršenybės kitų asmens teisių ir laisvių atžvilgiu, demokratijos, esančios vakarų valstybių fundamentiniu pamatu, apsaugos požiūriu turi tam tikrą pranašumą.

Europos Žmogaus Teisių Teismas asmens teisių ir laisvių tinkamo subalansavimo (pusiausvyros nustatymo) principui teikia didžiulę reikšmę. Ne vienoje byloje Teismas pats nusistatė sau tikslą tinkamai įvertinti asmens teisių ir laisvių pusiausvyrą: „Teismo užduotis yra subalansuoti ir pasverti vienas kitam prieštaraujančius Konvencijos garantuotus interesus, t.y. pareiškėjo asociacijos teisę skleisti visuomenei prieštarigus požiūrius ir, netiesiogiai, visuomenės teisę būti informuotai bei, iš kitos pusės, kitų asmenų teisę į tinkamą minties, sąžinės ir religijos laisvės pagarbą. Tokiu būdu atkreiptinas dėmesys į tai, kad nacionalinės institucijos turi tam tikrą laisvę, o institucijų pareiga demokratinėje visuomenėje yra savo jurisdikcijos ribose atsižvelgti į visos visuomenės interesus.“⁸⁴

Kitoje byloje Teismas pažymėjo, kad privataus gyvenimo apsauga turi būti subalansuota su saviraiškos laisve, numatyta Konvencijos 10 straipsnyje: „Abiejų laisvių atžvilgiu dėmesys turi būti kreipiamas į teisingą balansą tarp privačių asmenų ir visuomenės interesų konkurencijos; abiem atvejais valstybė turi tam tikrą savo veiksmų laisvę.“⁸⁵

Kaip matome, kiekvienu atveju saviraiškos laisvė lyginama vis su kita asmens teise. Nors kiekvienas atvejis yra individualus, Europos Žmogaus Teisių Teismas pagrindiniais socialiniais aspektais (pavyzdžiui, politika, religija, reklama) yra suformavęs pagrindinius asmens teisių ir laisvių tinkamo subalansavimo principus.

Pavyzdžiui, vienas iš saviraiškos laisvės aspektų yra politinių diskusijų laisvė. Politinėms diskusijoms visuomenėje paprastai skiriamas didžiulis dėmesys. Politikai nuolat naudojami saviraiškos (žodžio) laisve akcentuodami aktualiausias, didžiausias visuomenės problemas. Šios aplinkybės pagrindžia politinių diskusijų didžiulę svarbą demokratinėje visuomenėje.

Europos Žmogaus Teisių Teismas yra konstatavęs, kad saviraiškos laisvė yra ypatingai svarbi politinėms partijoms ir aktyviems jų nariams. Jie atstovauja savo elektoratui, atkreipia

⁸⁴ Case of Otto-Preminger-Institut v. Austria: judgment of 20 September 1994 (Application no. 13470/87) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.

⁸⁵ Case of Karhuvaara and Iltalehti v. Finland: judgment of 16 November 2004 (Application no. 53678/00) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.

dėmesį į jo rūpimus dalykus ir gina jo interesus. Todėl įsikišimas į politiko, esančio opozicinės partijos nariu, saviraiškos laisvę reikalauja ypatingos Teismo priežiūros.⁸⁶

Be to, politinių diskusijų laisvė yra svarbi ne tik politinėms partijoms ir politikams, besinaudojantiems žodžio laisve, bet ir pačiai valstybei. Kaip pažymėjo Europos Žmogaus Teisių Teismas, „spaudos laisvė suteikia visuomenei vieną iš geriausių būdų politikams formuoti ir išreikšti nuomones, idėjas ir požiūrius. Kalbant abstrakčiau, politinių debatų laisvė sudaro pagrindą demokratinės visuomenės principui, kuris atsispindi visoje Konvencijoje.“⁸⁷

Taigi, Teismo manymu, politinės diskusijos skatinimas yra labai svarbi demokratinės visuomenės užtikrinimo sąlyga. Tai suteikia ypatingą svarbą saviraiškos laisvei politinės diskusijos kontekste ir reikalauja labai svarbių priešasčių politinių kalbų apribojimams pateisinti. Leidimas apriboti visuotines politines kalbas neabejotinai padarytų įtaką saviraiškos laisvės svarbai.⁸⁸

Vienas iš dažniausiai naudojamų politikų būdų išryškinti savo gerąsias puses ir būti matomiems yra vieša kritika. Politikai, siekdami savo didesnio pasitikėjimo visuomenėje ir bandydami įtikinti, kad jie yra pasiryžę dirbti valstybės labui, dažniausiai kritikuoja kitus. Tad kyla klausimas, kiek politikai gali sau leisti kritikuoti valstybę, kitus asmenis ar savo politinius oponentus?

Sekant Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika, priimtinos kritikos ribos kritikuojant politiką yra platesnės negu kritikuojant kitą asmenį. Politikas neišvengiamai ir sąmoningai suteikia pagrindą kruopščiam kiekvieno jo ištarto žodžio ir atlikto veiksmo žurnalistiniam ir visuomenės tyrimui bei privalo demonstruoti didesnę toleranciją. Be jokios abejonės, Konvencijos 10 straipsnio 2 dalis saugo visų asmenų be išimties reputaciją, įskaitant politikų, vykdančių visuomenines funkcijas, reputaciją, tačiau tokiais atvejais politikų reputacijos apsaugos reikalavimai turi būti apsvarstyti įvertinus atviros politinės diskusijos reikšmę.⁸⁹

Dar daugiau, politikos atstovą galima kritikuoti ne tik jo politinių darbų ar pasisakymų atžvilgiu, bet ir jo, kaip privataus asmens, atžvilgiu. Tokia kritika, atitinkanti kitus Konvencijos 10 straipsnio 2 dalies reikalavimus, nebus laikoma pažeidžiančia saviraiškos laisvės naudojimo nustatytus apribojimus. Europos Žmogaus Teisių Teismas yra pažymėjęs, kad politinės kalbos

⁸⁶ Case of Incal v. Turkey: judgment of 9 June 1998 (Application no. 41/1997/825/1031) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.

⁸⁷ Case of Lingens v. Austria: judgment of 8 July 1986 (Application no. 9815/82) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.

⁸⁸ Case of Feldek v. Slovakia: judgment of 12 July 2001 (Application no. 29032/95) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.

⁸⁹ Case of Lingens v. Austria: judgment of 8 July 1986 (Application no. 9815/82) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.

dažnai išsiplečia į asmeninę sritį; tokie yra politikos ir laisvo idėjų svarstymo, kas yra demokratinės visuomenės garantai, pavojai.⁹⁰

Nepaisant to, kad priimtinos kritikos ribos politiko atžvilgiu yra platesnės, jokia būdu negalima daryti išvados, kad politiką galima kritikuoti nepaisant jokių ribų. Iš tiesų, kaip ir konstatavo Europos Žmogaus Teisių Teismas, politinės diskusijos laisvė negali būti laikoma absoliučia. Susitariančioji valstybė gali nustatyti tam tikrus apribojimus ar bausmes, bet tik teismas priims galutinį sprendimą dėl pritaikytų priemonių tinkamumo saviraiškos laisvės, įtvirtintos Konvencijos 10 straipsnyje, atžvilgiu.⁹¹

1998 m. Europos Žmogaus Teisių Teismas nagrinėjo *Bowman v. The United Kingdom* bylą. Šioje byloje Teismas apibendrina anksčiau jo paties nustatytus principus dėl politinės diskusijos laisvės ribų.

Teismas dar kartą akcentavo, kad laisvi rinkimai ir saviraiškos laisvė, ypač politinių diskusijų laisvė kartu formuoja kiekvienos demokratinės sistemos pamatus. Šios dvi laisvės yra tarpusavyje susijusios, o kartu veikdamos stiprina viena kitą: pavyzdžiui, kaip Teismas anksčiau yra pastebėjęs, saviraiškos laisvė yra viena iš sąlygų, būtinų užtikrinti žmonių nuomonių reiškimo laisvę renkant įstatymų leidžiamąją valdžią. Teismo konstatavimu, dėl šios priežasties yra ypatingai svarbu, kad bet kokio pobūdžio nuomonės ir informacija laisvai cirkuliuotų laikotarpiu prieš rinkimus.

Nepaisant to, tam tikromis aplinkybėmis minėtos dvi asmens laisvės gali viena kitai prieštarauti ir gali būti pripažinta būtina laikotarpiu prieš ar per pačius rinkimus įvesti tam tikrus saviraiškos laisvės apribojimus, kurie paprastai nebūtų priimtini, tam, kad būtų užtikrinta žmonių nuomonių reiškimo laisvė renkant įstatymų leidžiamąją valdžią. Teismas pripažįsta, kad, nustatant minėtų dviejų laisvių balansą, susitariančios valstybės turi tam tikrą laisvę nustatyti saviraiškos laisvės apribojimus, lygiai kaip turi teisę nustatyti rinkimų sistemų organizavimą.

Atsižvelgiant į nagrinėjamos bylos faktus Teismo užduotis buvo nustatyti, ar, atsižvelgiant į visas aplinkybes, ponios Bowman saviraiškos laisvės apribojimas buvo proporcingas teisėtam tikslui pasiekti bei ar nacionalinių institucijų pateiktos priežastys tikslui pateisinti yra susijusios bei pakankamos.

Šiuo atžvilgiu Teismas konstatavo, kad ypatingai svarbu, jog išlaidos buvo itin apribotos – iki 5 Britanijos svarų. Teismas pažymi, kad šis apribojimas galiojo tik keturias-šešias savaites prieš rinkimus. Nors ponis Bowman turėjo galimybes vykdyti rinkiminę kampaniją bet kuriuo kitu metu, Teismo nuomone, tai nepasitarnavo jos tikslams publikuoti agitacinius lapelius, kurie mažų

⁹⁰ Case of Lopes Gomes da Silva v. Portugal: judgment of 28 September 2000 (Application no. 37698/97) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.

⁹¹ Case of Castells v. Spain: judgment of 23 April 1992 (Application no. 11798/85) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.

mažiausiai buvo skirti informuoti Halifakso rinkėjus apie trijų kandidatų balsavimo rezultatus ir požiūrį į abortus kritiniu laikotarpiu, kai rinkėjų mintys buvo sukoncentruotos į savo atstovų pasirinkimą.⁹²

Su politikais susijusi viena iš socialinių grupių yra valstybės tarnautojai. Nors valstybės tarnautojai paprastai nedalyvauja valstybės politiniame gyvenime, nepriklauso jokiai politinei partijai, nekandiduoja rinkimuose, tačiau vien valstybės tarnautojų statusas suponuoja, jog tarnautojai negali būti laikomi visiškai privačiais asmenimis. Valstybės tarnautojai atlieka viešojo administravimo funkcijas, aptarnauja gyventojus ir verslo subjektus. Privatūs asmenys turi teisę reikalauti, kad valstybės valdymo aparatas būtų efektyvus, šiuolaikiškas, sprendimai nebūtų vilkinami ir panašiai. Būtent šios priežastys suponuoja, kad yra visiškai pagrįsta ir teisėta kritikuoti valstybės tarnautojus.

Maža to, Europos Žmogaus Teisių Teismas žengė dar toliau ir nustatė valstybės tarnautojų atžvilgiu platesnes kritikos ribas. Remiantis Teismo išvada vienoje iš bylų, kai kuriomis aplinkybėmis valstybės tarnautojų kritikos ribos gali būti platesnės nei privačių asmenų. Tai nereiškia, kad valstybės tarnautojai, kaip ir politikai, sąmoningai leidžia kruopščiai prižiūrėti jų pasisakymus ir veiksmus. Tai taip pat nereiškia, kad valstybės tarnautojų veiksmų kritikai turėtų būti taikomi tokie patys reikalavimai, kaip ir politikų kritikai.⁹³

Taigi, valstybės tarnautojai pagal savo statusą užima tarpinę poziciją tarp politikų ir privačių asmenų – nors valstybės tarnautojus galima kritikuoti, tokios kritikos ribos yra siauresnės negu politikų.

Europos Žmogaus Teisių Teismas į asmenų, kurių veiksmai turi būti kruopščiai prižiūrimi bei kurių kritikos ribos yra platesnės negu privačių asmenų sąrašą įtraukė ne tik politikus ir valstybės tarnautojus, bet ir tokius asmenis kaip didelės įmonės bei tokių įmonių savininkus.

Teismas vienoje iš savo bylų priėjo prie išvados, kad didelės kompanijos neišvengiamai ir sąmoningai sudaro sąlygas jų veiksmų kruopščiai priežiūrai ir, taip, kaip ir kompanijų vadovaujančių asmenų atžvilgiu, tokių kompanijų kritikos ribos yra platesnės. Tačiau egzistuoja konkuruojantis interesas apsaugoti kompanijų komercinę sėkmę ir gyvybingumą ne tik akcininkų ir darbuotojų naudai, bet ir pačiam ekonominiam gėriui užtikrinti.⁹⁴ Be to, Teismo nuomone, verslo magnatas, kuriam priklauso ir kuris valdo vieną iš valstybės prestižiškiausių įmonių, vien dėl savo statuso laikytinas viešu asmeniu.⁹⁵

⁹² Case of Bowman v. the United Kingdom: judgment of 19 February 1998 (Application no. 141/1996/760/961) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.

⁹³ Case of Nikula v. Finland: judgment of 21 March 2002 (Application no. 31611/96) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.

⁹⁴ Case of Steel and Morris v. the United Kingdom: judgment of 15 February 2005 (Application no. 68416/01) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.

⁹⁵ Case of Verlagsgruppe News GmbH v. Austria: judgment of 14 December 2006 (Application no. 10520/02) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.

Kita jautri ir aktuali socialinė sritis, dėl kurios kyla nemažai teisinių ginčų, yra religija. Religija paprastai yra esminė visuomenės sampratos apie gyvenimą dalis bei didžiulės galios visuomenę vienijanti jėga. Iš kitos pusės, religiniai jausmai paprastai yra labai stiprūs ir gilūs, todėl neatsargus žodis gali labai įskaudinti ar ižeisti tikintįjį. Todėl kyla klausimas, kokia yra saviraiškos laivės ir teisės išpažinti religiją tarpusavio sąveika, balansas?

Europos Žmogaus Teisių Teismas pripažįsta, kad šis klausimas yra labai sudėtingas, tad tinkamai subalansuoti šias asmens teises yra labai sunku. Teismas yra konstatavęs, kad moralės aspektu nėra įmanoma Europos mastu išskirti vieningą religijos reikšmės visuomenei koncepciją; net vienoje valstybėje tokios koncepcijos gali skirtis. Dėl šios priežasties nėra įmanoma visapusiškai nustatyti apibrėžimo, kokios yra tinkamo įsikišimo į saviraiškos laisvę sąlygos, jeigu saviraiškos laisvės veiksmai nukreipti prieš kitų asmenų religinius jausmus. Vis dėlto, tam tikra įsikišimo į saviraiškos laisvę riba turėtų naudotis ir valstybės, nustatydamos kiekvieno įsikišimo poreikį ir būtinybę.

Suteikdamas valstybėms narėms įsikišimo į saviraiškos laisvę religijos aspektu galia, Teismas užbėgo už akių konstatavimui, jog religijos laisvė yra svarbesnė ir pabrėžė, kad nacionalinės valdžios įsikišimo į saviraiškos teisę galia nėra beribė. Toks įsikišimas žengia koja kojon kartu su priežiūra Europos mastu. Tokiais atvejais kaip šis, kai buvo įsikišimas į laisvių, garantuotų Konvencijos 10 straipsnio 1 dalyje, naudojimąsi, priežiūra turi būti griežta dėl minėtų asmens laisvių svarbos. Kiekvieno laisvės apribojimo atveju turi būti įrodyta įsikišimo būtinybė.⁹⁶

Tam tikri konkretūs principai dėl saviraiškos laisvės ir teisės išreikšti savo religinius įsitikinimus balansavimo buvo nustatyti kitose bylose. Europos Žmogaus Teisių Teismas vienoje iš savo bylų detalizavo tikinčiųjų statusą saviraiškos laisvės aspektu.

Pagal Teismo padarytą išvadą asmenys, kurie pasinaudoja laisve išreikšti savo religinius įsitikinimus, neatsižvelgiant į tai, ar jie yra tikinčiųjų daugumos ar mažumos atstovai, negali tikėtis būti apsaugoti nuo absoliučiai visos jiems skirtos kritikos. Tokie asmenys privalo toleruoti ir priimti kitų asmenų teisę paneigti jų religinius įsitikinimus ir net kitų asmenų atliekamą doktrinų, priešišku jų tikėjimui, propagavimą. Tačiau būdas, kuriuo religiniai įsitikinimai supriešinami ar paneigiami, gali sukelti valstybės atsakomybę, ypač kalbant apie valstybės pareigą užtikrinti taikų naudojimąsi Konvencijos 9 straipsnyje įtvirtintomis tikinčiųjų teisėmis. Iš tiesų, kraštutiniais atvejais tam tikrų oponuojančių ar paneigiančių religinius įsitikinimus metodų poveikis gali suvaržyti asmenis, turinčius tokius religinius įsitikinimus, juos turėti ir išreikšti.

Kokkinakis sprendime Teismas Konvencijos 9 straipsnio kontekste laikė, kad valstybė gali teisėtai nuspręsti, jog būtina imtis priemonių, nukreiptų į tam tikrų elgesio formų, įskaitant

⁹⁶ Case of Otto-Preminger-Institut v. Austria: judgment of 20 September 1994 (Application no. 13470/87) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.

informacijos ir idėjų skleidimą, sutramdymą, jeigu tai pripažįstama netinkama minties, sąžinės, religijos ir kitų laisvių, įtvirtintų Konvencijos 9 straipsnyje, atžvilgiu. Konvencijos 9 straipsnyje garantuota asmens religinių įsitikinimų laisvė pagrįstai gali būti laikoma pažeista dėl religinio garbinimo objektų provokacinio atvaizdavimo; be to, tokie atvaizdavimai gali būti laikomi piktavališku tolerantiškumo dvasios, kas privalo būti demokratinės visuomenės dalis, pažeidimu. Konvencija turi būti skaitoma sistemiškai, o 10 straipsnio aiškinimas ir taikymas turi atitikti visos Konvencijos aiškinimą ir taikymą.⁹⁷

Taigi, nors tikintieji negali tikėtis būti visiškai apsaugoti nuo bet kokios kritikos, nepagrįstai ir objektyviai įžeidžianti kritika, pasireiškianti religinio garbinimo objektų žeminimu, turėtų būti laikoma neteisėta. Religijos kritikos ribas Europos Žmogaus Teisių Teismas 1994 m. bylos *Otto-Preminger-Institut v. Austria* sprendime apibrėžė dar tiksliau.

Teismas pažymėjo, kad, kaip patvirtina pačio Konvencijos 10 straipsnio 2 dalies formuluotės, nepaisant to, kas naudojasi straipsnio 1 dalyje įtvirtintomis laisvėmis, prisiima „pareigas ir atsakomybę“. Tarp jų – religinės nuomonės ir įsitikinimų kontekste – gali būti pagrįstai įtraukta pareiga kiek įmanoma vengti pasakymų, kurie nepagrįstai įžeistų kitus asmenis ir taip pažeistų jų teises bei kurie jokia forma neprisideda prie visuomenės diskusijos apie žmoniškųjų dalykų tolesnį progresą.

Tokiu būdu kai kuriose demokratinėse visuomenėse gali būti pripažinta būtina sankcionuoti ar net uždrausti netinkamus religinių garbinimo objektų užsipuolimus, su sąlyga, kad bet kokie „formalumi“, „sąlygos“, „apribojimai“ ar „bausmės“ bus proporcingos teisėtam tikslui.⁹⁸

Apibendrinant saviraiškos laisvės ir teisės išpažinti religiją pusiausvyros nustatymo (balansavimo) principus darytina išvada, kad teisė kritikuoti kitų asmenų tikėjimą negali būti varžoma. Tačiau tokia kritika, atsižvelgiant į gilius tikinčiųjų jausmus, turi atitikti tam tikrus reikalavimus, t.y. negali žeminti religinio garbinimo objektų, nepagrįstai įžeisti tikinčiųjų ar jų išpažįstamą religiją.

Kitas primygtinis visuomenės poreikis, kurio atžvilgiu galima riboti saviraiškos laisvę, yra teisminės valdžios autoritetas ir nešališkumas (Konvencijos 10 straipsnio 2 dalis). Toks primygtinis visuomenės poreikis yra grindžiamas tuo, kad teismai, būdami trečiaja valdžia, kiekvienoje valstybėje atlieka svarbią ir kilnią misiją – garantuoti teisingumą. Todėl visuomenė yra ypatingai suinteresuota tuo, kad teismai būtų nešališki bei nepriklausomi. Konvencijoje yra išskirtas atskiras straipsnis, skirtas vien teisminės valdžios tinkamam tikslų ir funkcijų įgyvendinimui. Pagal Konvencijos 6 straipsnį nustatant kiekvieno asmens pilietines teises ir pareigas ar jam pareikštą

⁹⁷ Case of *Otto-Preminger-Institut v. Austria*: judgment of 20 September 1994 (Application no. 13470/87) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.

⁹⁸ Case of *Otto-Preminger-Institut v. Austria*: judgment of 20 September 1994 (Application no. 13470/87) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.

baudžiamąjį kaltinimą, jis turi teisę, kad jo byla būtų nagrinėjama per įmanomai trumpiausią laiką lygybės ir viešumo sąlygomis pagal įstatymą sudaryto nepriklausomo ir nešališko teismo. Pagal Konvencijos 6 straipsnio 2 dalį kiekvienas žmogus, kaltinamas nusikaltimo padarymu, laikomas nekaltu tol, kol jo kaltumas neįrodytas pagal įstatymą.

Tad vien remiantis šiomis Konvencijos nuostatomis galima daryti išvadą apie tam tikrus saviraiškos laisvės apribojimus teisminės valdžios atžvilgiu – pavyzdžiui, kol neišiteisėjo teismo sprendimas negalima viešai paskelbti, kad įtariamasis asmuo yra ar gali būti kaltas padaręs nusikaltimą. Tokią išvadą patvirtina ir Europos Žmogaus Teisių Teismas, vienoje iš bylų aiškiai pripažinęs, jog žurnalistiniai reportažai apie nagrinėjamas baudžiamąsias bylas privalo užtikrinti, kad nebūtų peržengta tinkamo teisingumo vykdymo interesų ir nekaltumo prezumpcijos riba.⁹⁹

Iš minėtų argumentų jokių būdu negalima daryti išvados, kad teismų nepriklausomybė yra visuomet didesnės vertės negu saviraiškos laisvė, kas reikštų, kad bet kokie pasisakymai teismų atžvilgiu būtų griežtai ribojami. Būtent tai ir pažymėjo Europos Žmogaus Teisių Teismas, konstatuodamas, kad Konvencijos 10 straipsnio 2 dalyje nustatyti saviraiškos laisvės apribojimai „teisminės valdžios autoritetui ir nešališkumui garantuoti“ nesuteikia valstybėms teisės apriboti visas diskusijas dėl būsimų teismų sprendimų.¹⁰⁰

Teismas rėmėsi realistiniu požiūriu ir pažymėjo, kad egzistuoja bendras fakto pripažinimas, jog teismai negali funkcionuoti vakuume. Nors teismai yra vieta, kurioje nustatoma asmenų kaltė ar nekaltumas padarius nusikalstamą veiką, tai nereiškia, kad negali būti jokių diskusijų dėl nagrinėjamo dalyko kitur, tarp jų – specializuotuose žurnaluose, kasdienėje spaudoje ar tiesiog plačiojoje visuomenėje.

Su sąlyga, kad nebus peržengtos tinkamo teisingumo vykdymo interesų nustatytos ribos, pranešimai, įskaitant komentarus, dėl teisminių procedūrų, tarnauja jų viešumui ir puikiai dera su Konvencijos 6 straipsnio 1 dalimi dėl teismo nagrinėjimo viešumo. Ne tik žiniasklaida turi pareigą skleisti tokią informaciją ir idėjas – visuomenė taip pat turi teisę jas gauti. Visa tai tampa dar aktualiau, kai yra įtraukiamas viešas asmuo. Tokie asmenys neišvengiamai ir sąmoningai atveria kitiems asmenims, įskaitant tiek žurnalistus, tiek plačiąją visuomenę, save kruopščiai priežiūrai. Todėl priimtinių komentarų ribos yra platesnės (jeigu komentarai susiję su politiku), negu komentarų dėl privačių asmenų atžvilgiu.

Teismas pažymėjo, kad, nepaisant to, vieši asmenys turi Konvencijos 6 straipsnyje nustatytą teisę į teisingą procesą, kas baudžiamajame procese taip pat reiškia teisę į nešališką tribunolą, tokiu pačiu pagrindu kaip ir kiekvienas kitas asmuo. Tai turi atminti žurnalistai,

⁹⁹ Case of Du Roy and Malaurie v. France: judgment of 3 October 2000 (Application no. 34000/96) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.

¹⁰⁰ Case of Worm v. Austria: judgment of 29 August 1997 (Application no. 83/1996/702/894) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.

komentuodami dar nepasibaigusias baudžiamąsias bylas, nes tinkamų komentarų ribos negali būti išplėstos iki pareiškimų, kuriais, sąmoningai ar nesąmoningai, yra iš anksto nustatomas asmens, kurio atžvilgiu vyksta teisminis procesas, galimybės arba kuriais kenkiama visuomenės pasitikėjimui teismų sistema.¹⁰¹

Taigi, Europos Žmogaus Teisių Teismas, nustatydamas pusiausvyrą tarp saviraiškos laisvės ir teismų nepriklausomumo bei nešališkumo vertybės, jokių būdu nedraudžia kritikos teismų atžvilgiu. Pagal Teismo formuojamą praktiką saviraiškos laisvė būtų nepagrįstai apribota, jeigu būtų uždrausta apskritai bet kokia teismų kritika. Tai nereiškia, kad kritikos ribos yra plačios: „Ypatingai turi būti atskirta kritika nuo įžeidimo. Jeigu bet kokios saviraiškos laisvės formos vienintelis tikslas buvo teismo ar teismo narių įžeidimas, atitinkama bausmė nereikštų Konvencijos 10 straipsnio 2 dalies pažeidimo.“¹⁰²

Apibendrinant konstatuotina, kad pagal Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką diskusijos apie nagrinėjamas bylas yra apribotos tiek, kad garantuotų teismų nepriklausomybę, nešališkumą bei asmens nekaltumo prezumpciją. Bet tai nereiškia, kad apskritai negalima nieko kalbėti apie šiuo metu nagrinėjamas bylas. Maža to, netgi objektyvi ir konstruktyvi teismų kritika yra laikoma atitinkančia Konvencijos 10 straipsnio nuostatas, jeigu tokia kritika nėra įžeidžianti.

Kita socialinių santykių sritis, kuriai Europos Žmogaus Teisių Teismas taip pat skyrė nemažai dėmesio ieškant pusiausvyros su saviraiškos laisve, yra žiniasklaidos laisvė. Kitaip tariant, kyla klausimas, ar žurnalistai turi teisę į platesnes kritikos ribas, negu kiti privatūs asmenys?

Europos Žmogaus Teisių Teismas tai iš dalies pripažino. Vienoje iš bylų Teismas atsižvelgė į faktą, kad žurnalistinė laisvė taip pat apima tam tikrą išpūtimo, ar net provokacijos laipsnį. Demokratinės visuomenės interesai įgalina spaudą atlikti „viešo sergėtojo“ vaidmenį skleidžiant rimtą visuomenės susidomėjimą sukeliančią informaciją.¹⁰³

Tad žiniasklaida, atlikdama savo misiją visuomenėje skleisti informaciją ir idėjas turi teisę išpūsti analizuojamų socialinio gyvenimo sričių problemas ar net provokuoti. Kitu atveju, Teismo nuomone, būtų nepagrįstai sumažintas žiniasklaidos, kaip visuomenės sergėtojo, vaidmuo.

Pavyzdžiui, vienoje iš bylų buvo nagrinėjama, ar žurnalistai turėjo teisę skelbti slaptus valstybių diplomatinių derybų dokumentus. Europos Žmogaus Teisių Teismas išdėstė nuomonę, kad diplomatinių ataskaitų slaptumas iš principo yra pateisinamas, tačiau negali būti saugomas bet kokių atveju. Be to, Teismo nuomone, žiniasklaidos, kaip kritiko ir sergėtojo vaidmuo, taip pat taikomas užsienio politikos reikalams. Šiame kontekste Teismas pripažino, kad visuomenė turėjo

¹⁰¹ Case of Worm v. Austria: judgment of 29 August 1997 (Application no. 83/1996/702/894) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.

¹⁰² Case of Skalka v. Poland: judgment of 27 May 2003 (Application no. 43425/98) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.

¹⁰³ Case of Bergens Tidende and Others v. Norway: judgment of 2 May 2000 (Application no. 26132/95) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.

pagrįstą interesą gauti informaciją apie pareigūnų atliekamas derybas, derėjimosi stilių ir strategiją visuomenei jautriu klausimu.¹⁰⁴

Tad vertinant, ar žiniasklaida ir žurnalistas neperžengė Konvencijos 10 straipsnio 2 dalyje numatytų saviraiškos laisvės ribų, reikia turėti omenyje minėtus esminius žiniasklaidos veiklos principus. Kadangi žiniasklaidos esmė yra skleisti informaciją ir idėjas, žurnalistai negali būti laikomi atsakingais už kitų asmenų išreikštas mintis, jeigu jas žurnalistas panaudoja savo publikacijose. Europos Žmogaus Teisių Teismas konstatavo, kad „žurnalistų, padedančio skleisti kitų asmenų pareiškimus, nubaudimas (...) rimtai suvaržytų spaudos indėlių diskutuojant apie viešo intereso reikalus ir neturėtų būti apskritai numatytas, nebent tam yra ypatingų priežasčių.“¹⁰⁵

Nors žiniasklaidos ir žurnalistų naudojamos saviraiškos laisvės ribos yra platesnės negu kitų asmenų, tai nereiškia, kad žurnalistų publikacijoms apskritai negali būti taikomi jokie ribojimai. Žurnalistui yra taip pat keliami tam tikri reikalavimai. Europos Žmogaus Teisių Teismas yra pažymėjęs, jog žurnalistų laisvės perteikti bendrą susidomėjimą keliančią informaciją apsauga reikalauja, kad žurnalistai veiktų gera valia, remdamiesi tiksliais faktiniais pagrindais ir suteiktų tinkamą bei tikslią informaciją atsižvelgiant į žurnalistinės etikos reikalavimus.¹⁰⁶

Kitoje byloje Teismas konkretizavo minėtus teiginius: „Teismas turi nustatyti, ar pareiškėjai veikė gera valia ir pagal žurnalistinę pareigą patikrino faktinius teiginius. Ši pareiga reikalauja, kad žurnalistai pasikliautų tik pakankamai tiksliai ir patikimu faktiniu pagrindu, kuris turėtų būti laikomas proporcingu teiginių pobūdžiui ir laipsniui atsižvelgiant į tai, kad, kuo sunkesnis kaltinimas, tuo svaresnis turi būti faktinis pagrindas.“¹⁰⁷

Europos Žmogaus Teisių Teismas, analizuodamas žurnalistų šiek tiek platesnes saviraiškos teises, ne kartą analizavo ir fakto bei subjektyvios nuomonės skirtumus. Esminis kriterijus, pagal kurį galima atskirti faktą nuo subjektyvios nuomonės, yra įrodomumas: „Teismas pažymi, kad faktai turi būti atskirti nuo subjektyvios nuomonės. Faktų egzistavimas gali būti įrodytas, tuo tarpu subjektyvios nuomonės atitikimas tikrovei negali būti įrodytas.“¹⁰⁸

Dėl šios priežasties kalboms apie faktus yra taikomi daug griežtesni reikalavimai, negu subjektyvios nuomonės išreiškimui. Jeigu asmuo viešai konstatavo tam tikrą faktą, sakykim, kaip konkretų kaltinimą kitam žmogui, bylos nagrinėjimo metu faktą paskleidęs asmuo privalės įrodyti fakto teisingumą, t.y. atitikimą tikrovei. Tuo tarpu subjektyviai nuomonei toks reikalavimas negali

¹⁰⁴ Case of Stoll v. Switzerland: judgment of 25 April 2006 (Application no. 69698/01) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.

¹⁰⁵ Case of Thoma v. Luxembourg: judgment of 29 March 2001 (Application no. 38432/97) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.

¹⁰⁶ Case of Pedersen and Baadsgaard v. Denmark: judgment of 17 December 2004 (Application no. 49017/99) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.

¹⁰⁷ Case of Tønssbergs Blad AS and Haukom v. Norway: judgment of 1 March 2007 (Application no. 510/04) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.

¹⁰⁸ Case of Perna v. Italy: judgment of 25 July 2001 (Application no. 48898/99) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.

būti keliamas: „Reikalavimas įrodyti subjektyvios nuomonės atitikimą tikrovei yra neįvykdomas ir pažeidžia pačią nuomonių reiškimo laisvę, kuri yra esminė asmens laisvės, garantuotos Konvencijos 10 straipsnio, dalis.“¹⁰⁹

Turint omenyje asmens teisių ir laisvių balansavimo principą bei aplinkybę, kad nepagrįstai išsakyta subjektyvia nuomone galima padaryti didelę žalą kitiems asmenims, net asmens subjektyvi nuomonė gali pagrįstai būti ribojama. Europos Žmogaus Teisių Teismo nuomone, „net jeigu pareiškimas prilyginamas subjektyviai nuomonei, privalo egzistuoti pakankamas faktinis pagrindas jai paremti. Neįvykdžius šio reikalavimo nuomonė bus laikoma perdėta.“¹¹⁰

Pažymėtina, kad pastarosios Teismo padarytos išvados neverta sureikšminti, nes tikrai ne kiekvienu atveju gali būti reikalaujama iš subjektyvios nuomonės reiškėjo nurodyti pakankamą faktinį pagrindą išsakytai nuomonei pagrįsti. Toks reikalavimas gali būti taikomas tik tuo atveju, kai subjektyvi nuomonė yra itin kritiška ar net įžeidžianti, o tokios nuomonės išreiškimas padarė žalą kitam asmeniui.

Dar viena socialinių santykių sritis, kurią yra nagrinėjęs Europos Žmogaus Teisių Teismas lygindamas ir ieškodamas pusiausvyros su saviraiškos laisve, yra reklama. Bendras Teismo suformuluotas principas yra toks, kad reklamai yra keliami truputį mažesni reikalavimai, t.y. reklamoje gali būti šiek tiek plačiau panaudotos saviraiškos laisvės teikiamos galimybės: „Nacionalinių institucijų veikimo laisvė yra ypatingai svarbi kintančiose srityse, tokiose kaip komercinės reklamos transliavimas. Srityse, susijusiose su komercine reklama, Teismo priežiūra gali būti ne tokia griežta.“¹¹¹

Reklamos aspektu egzistuoja tam tikri specifiniai saviraiškos laisvės aspektai. Pavyzdžiui, Teismas vienoje iš bylų konstatavo: „Piliečiams reklama yra būdas susipažinti su jiems siūlomų prekių ir paslaugų charakteristikomis. Vis dėlto reklama kartais gali būti apribota, ypatingai tam, kad užkirstų kelią nesąžiningai konkurencijai ir neteisingai ar klaidinančiai reklamai. Kai kuriais atvejais net objektyvios ir teisingos reklamos publikavimas gali būti apribotas tam, kad būtų užtikrinta kitų asmenų teisių pagarba ar atsižvelgiant į tam tikrų verslo sričių ar profesijų ypatingas sąlygas. Tokie apribojimai privalo būti Teismo atidžiai išnagrinėti ir turi būti palyginti minėtų ypatingų sąlygų reikalavimai su reklamos teise; šiuo atžvilgiu Teismas privalo pažvelgti į pritaikytą baudą visos bylos aspektu.“¹¹²

¹⁰⁹ Case of Unabhangige Initiative Informationsvielfalt v. Austria: judgment of 26 February 2002 (Application no. 28525/95) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.

¹¹⁰ Case of Pedersen and Baadsgaard v. Denmark: judgment of 17 December 2004 (Application no. 49017/99) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.

¹¹¹ Case of Demuth v. Switzerland: judgment of 5 November 2002 (Application no. 38743/97) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.

¹¹² Case of Casado Coca v. Spain: judgment of 24 February 1994 (Application no. 15450/89) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.

Tad reklama, nors jai ir taikomos platesnės saviraiškos laisvės ribos, gali būti ribojama, be kitų atvejų, esant nesąžiningai konkurencijai, nesąžiningai ar klaidinančiai reklamai, pažeidus asmens teises ar atsižvelgus į verslo sričių ar profesijų ypatumus.

Europos Žmogaus Teisių Teismas taip pat yra išdėstęs savo požiūrį į įtakingas finansines grupes, kurios, pasinaudodamos didžiuliais reklamos užsakymais, daro spaudimą žiniasklaidai nepublikuoti tam tikros neigiamos informacijos. Teismas griežtai pasisakė, kad būtina užkirsti kelią tokiems bandymams: „Tiesa, kad įtakingos finansinės grupės gali įgyti konkurencinių pranašumų komercinės reklamos atžvilgiu ir gali daryti spaudimą, tokiu būdu apribojant saviraiškos laisvę, radijo stotims ir televizijos kanalams, transliuojantiems reklamą. Tokios situacijos kenkia fundamentiniam saviraiškos laisvės vaidmeniui demokratinėje visuomenėje, kaip nustatyta Konvencijos 10 straipsnyje, ypač srityse, kuriose skleidžiama bendra informacija ir idėjos bei kurias visuomenė turi teisę gauti. Toks įsipareigojimas gali būti įvykdytas tik tuomet, kai valstybė garantuoja pliuralizmo principą. Šie pastebėjimai ypatingai taikomi audiovizualinei žiniasklaidai, paprastai transliuojamai itin plačiu mastu. (...) Teismo nuomone, nors nacionalinės institucijos turėjo tam tikrų priešasčių skirtingam traktavimui, bet politinės reklamos uždraudimas tik tam tikros žiniasklaidos rūšies atžvilgiu neatspindi primygtinio visuomenės poreikio.“¹¹³

Teismas, sukaupęs nemenką praktiką saviraiškos teisės aspektu, nagrinėjamų bylų sprendimuose gana dažnai apibendrina visą savo praktiką bei išskiria esminius principus. Pavyzdžiui, 1991 m. byloje *The Sunday Times v. the United Kingdom* Teismas išskyrė šiuos pagrindinius saviraiškos laisvės reguliavimo principus:

(a) Saviraiškos laisvė yra vienas iš esminių demokratinės visuomenės pagrindų; Konvencijos 10 straipsnio 2 dalies prasme šis principas reiškia ne tik informaciją ir idėjas, kurios paprastai suprantamos ar išreiškiamos neįžeidžiančiu tonu, bet taip pat ir tą informaciją bei idėjas, kurios įžeidžia, šokiruoja ar sutrikdo. Saviraiškos laisvei, saugomai Konvencijos 10 straipsniu, egzistuoja kai kurios išimtys, kurios privalo būti aiškinamos siaurai, o bet kokių apribojimų būtinybė privalo būti įtikinamai pagrįsta.

(b) Šie principai spaudai turi ypatingą reikšmę. Nors spauda privalo neperžengti nustatytų ribų, pavyzdžiui, „nacionalinio saugumo interesai“ ar „teisminės valdžios nepriklausomybė“, spaudai privalu pranešti visuomenės interesus atspindinčias naujienas ir informaciją. Ne tik spauda turi užduotį skleisti tokią informaciją ir naujienas – visuomenė taip pat turi teisę jas gauti. Priešingu atveju spauda negalėtų vaidinti savo lemiamo „viešo sergėtojo“ vaidmens.

(c) Būdvardis „būtina“ Konvencijos 10 straipsnio 2 dalies prasme reiškia egzistuojanti „primygtinį visuomenės poreikį“. Susitariančios valstybės turi tam tikrą laisvę nustatyti, ar toks

¹¹³ Case of VgT Verein gegen Tierfabriken v. Switzerland: judgment of 28 June 2001 (Application no. 24699/94) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.

poreikis egzistuoja, tačiau tokie nustatymai eina koją kojon kartu su Europos Žmogaus Teisių Teismo priežiūra, atliekančia tiek įstatymų, tiek sprendimų, priimtų taikant teisę ir net nacionalinių teismų sprendimų kontrolę. Europos Žmogaus Teisių Teismas yra įgaliotas priimti galutinį sprendimą, ar valstybės pritaikytas apribojimas yra suderintas su saviraiškos laisve, įtvirtinta Konvencijos 10 straipsnyje.

(d) Europos Žmogaus Teisių Teismo užduotis vykdant minėtą priežiūrą yra ne užimti kompetentingų nacionalinių institucijų vietą, bet peržiūrėti nacionalinių institucijų sprendimus Konvencijos 10 straipsnio reikalavimų atžvilgiu. Tai nereiškia, kad Europos Žmogaus Teisių Teismo priežiūros tikslas yra tik konstatuoti, ar valstybė diskrecijos teise pasinaudojo protingai, atsargiai ir gera valia; ką teismui privalu atlikti – tai įvertinti skundžiamą valstybės įsikišimą į saviraiškos laisvę visos bylos aspektu ir nustatyti, ar toks įsikišimas buvo „proporcingas siekiamiems tikslams“ bei ar nacionalinių institucijų nurodytos priežastys yra „susijusios ir pakankamos“.¹¹⁴

Apibendrinant konstatuotina, kad žodžio laisvės, esančios demokratijos efektyvumo garantu, apribojimų būtinumo reikalavimas turėtų būti taikomas gana griežtai, t.y. būtinybė riboti žodžio laisvę turi aiškiai atspindėti primygtinį visuomenės poreikį (konkuruojančias vertybes). Be to, siekiant pagrįsti žodžio laisvės apribojimą Konvencijos 10 straipsnio 2 dalies reikalavimo (saviraiškos laisvės apribojimai turi būti būtini demokratinėje visuomenėje) pagrindu žodžio laisvės naudojimosi veiksmus būtina vertinti visų faktinių aplinkybių ir visos kalbos kontekste, o žodžio laisvė kiekvienu konkrečiu atveju turi būti balansuojama su kitomis, konfliktuojančiomis asmens teisėmis ir laisvėmis.

Poskyrio išvados:

1. Saviraiškos laisvė yra demokratijos efektyvumo garantas, todėl būtinybė riboti saviraiškos laisvę turi būti akivaizdi.
2. Konvencijos 10 straipsnio 2 dalies reikalavime, kad saviraiškos laisvė gali būti apribota tik jeigu tai yra būtina demokratinėje visuomenėje, žodis „būtina“ reiškia „primygtinį visuomenės poreikį“.
3. Saviraiškos laisvei įgyvendinti ir naudotis atlikti veiksmai turi būti analizuojami visų atliktų veiksmų ir visos bylos kontekste.
4. Vienas pagrindinių principų, pagal kurį yra nustatoma, ar saviraiškos laisve buvo naudotasi teisėtai ir pagrįstai Konvencijos 10 straipsnio prasme yra balansavimo principas. Balansavimo principas reiškia, kad tarp saviraiškos laisvės ir kitų

¹¹⁴ Case of The Sunday Times v. the United Kingdom (no. 2): judgment of 26 November 1991 (Application no. 13166/87) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.

konkrečioje situacijoje prieštaraujančių asmens teisių ir laisvių turi būti rasta pagrįsta pusiausvyra ir kompromisas.

5. Kiekvienu atveju būtina įvertinti, ar valstybės įsikišimas į saviraiškos laisvę yra proporcingas siekiamiems tikslams bei ar įsikišimo priežastys yra susijusios ir pakankamos.

Išvados

1. Žodžio laisvė užima išskirtinę vietą asmens teisių ir laisvių kataloge. Žodžio laisvė yra viena iš svarbiausių asmens teisių, kuri yra būtina laisvos visuomenės egzistavimui. Be žodžio laisvės yra neįsivaizduojamas nei demokratinis valstybės valdymas, nei šiuolaikinės vakarų visuomenės gyvenimas, dėl ko yra sudėtinga pervertinti žodžio laisvę. Todėl tiek valdžia, tiek visuomenė turi ne tik garantuoti netrukdomą žodžio laisvės įgyvendinimą, bet ir priimti atitinkamus sprendimus, padedančius tinkamai naudotis žodžio laisve, o kiekvienas žodžio laisvės ribojimas turi būti vertinamas itin griežtai.
2. Lietuvos Respublikoje žodžio laisvę galima riboti, jeigu toks apribojimas yra nustatytas įstatymo bei yra būtinas vienai iš Konstitucijos 25 straipsnyje išvardintų vertybių apsaugai. Svarbu tai, kad šiame Konstitucijos straipsnyje nustatytas vertybių, kurių pagrindu galima riboti žodžio laisvę, sąrašas nėra išsamus ir baigtinis – įstatymuose gali būti numatytos ir kitos, papildomos vertybės.
3. Pagal Lietuvos teismų praktiką nustatant, ar žodžio laisvės apribojimas yra teisėtas ir pagrįstas, sprendžiama taip pat vadovaujantis vertybių pusiausvyros principu. Kadangi Konstitucijoje įtvirtintos vertybės sudaro darnią sistemą – tarp jų yra pusiausvyra, reiškianti, kad nei viena asmens teisė neturi išankstinio prioriteto kitų asmens teisių atžvilgiu, Konstitucijos saugomų vertybių sandūroje turi būti rasti sprendimai, užtikrinantys, kad nė viena iš tokių vertybių nebus paneigta ar nepagrįstai apribota. Teisinga pusiausvyra tarp prieštaraujančių asmens teisių ir laisvių konkrečiose situacijose yra randama remiantis sveiko proto, akivaizdžios būtinybės, teisingumo sampratos bei racionalaus santykio kriterijais.
4. Lietuvos teismų praktika žodžio laisvės ribojimui kelia ir šiuos reikalavimus: tokiu apribojimu negali būti paneigiama asmens teisių ir laisvių prigimtis, jis turi atitikti proporcingumo principą, o atsakomybė už nustatytus pažeidimus privalo atitikti protingumo principą.
5. Tiek Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, tiek ir šią konvenciją aiškinanti ir detalizuojanti Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika yra sudėtinė Lietuvos Respublikos teisės dalis. Todėl Lietuvos Respublikos teismai, nagrinėdami bylas, susijusias su žmogaus teisėmis ir laisvėmis, turi remtis bei vadovautis tiek Konvencija, tiek ir jos aiškinimu, kurį pateikia Europos Žmogaus Teisių Teismas.

6. Europos žmogaus teisių apsaugos konvencija reikalauja, kad žodžio laisvės ribojimai būtų nustatyti įstatymo – išreikti rašytine teise, įskaitant tiek bet kurio lygmens teisės aktus, tiek teismų sprendimus, kuriais teisės aktai yra interpretuojami. Nors įstatymų suformuoti absoliučiai tiksliai yra neįmanoma, asmenys, pasitelkę teisinę pagalbą, turi sugebėti iki pagrįsto lygio numatyti galimas veiksmų teises pasekmes.
7. Žodžio laisvę galima riboti tik Europos žmogaus teisių apsaugos konvencijos 10 straipsnio 2 dalyje numatytų vertybių (kurios gali būti skirstomos į viešuosius interesus ir asmens teises) pagrindu. Šis vertybių sąrašas yra išsamus ir baigtinis, todėl numatytos konkrečios vertybės negali būti aiškinamos plečiamai, taip pat negali būti plečiamas pats numatytų vertybių sąrašas. Nepaisant to, pati Europos žmogaus teisių apsaugos konvencijos 10 straipsnyje nustatyta vertybių apimtis yra pakankamai plati, kad praktiškai bet kuriuo atveju būtų galima rasti atitinkamą saviraiškos laisvės ribojimo tikslą.
8. Pagal Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką tam, kad įsikišimas į žodžio laisvę būtų pripažintas teisėtu, be kitų jau paminėtų sąlygų reikia įrodyti būtinumą riboti žodžio laisvę (primygtinį visuomenės poreikį): žodžio laisvės įgyvendinimui skirti veiksmai turi būti analizuojami visų faktinių aplinkybių kontekste, turi būti neiškreipta žodžio laisvės ir kitų asmens teisių pusiausvyra (balansavimo principas), įsikišimas į žodžio laisvę turi būti proporcingas siekiamiems tikslams, o įsikišimo priežastys turi būti susijusios su ribojimu ir tam pakankamos.

Pasiūlymai

1. Visuomenės informavimo įstatyme reikėtų detalizuoti informacijos laisvės, žiniasklaidos laisvės, spaudos laisvės, žodžio laisvės sąvokas. Teisiškai išsprendus klausimus dėl minėtų asmens laisvių tarpusavio sąveikos būtų įgyvendintas teisinio tikrumo principas bei žengtas didelis žingsnis į priekį žodžio laisvės teisinio reguliavimo srityje, kas padarytų didelę įtaką tiek kitų teisės aktų aiškinimui, tiek pačiai teisei doktrinai.
2. Konstitucijos 25 straipsnis reguliuoja asmens įsitikinimų reiškimo ir informacijos skleidimo laisvę bei išvardija vertybes, kurių pagrindu gali būti apribotos minėtos asmens laisvės (apibendrinai šiame darbe vadinamos „žodžio laisve“). Šią Konstitucijos nuostatą atkartoja Visuomenės informavimo įstatymo 3 straipsnio 4 dalis. Be to, iš esmės tokią pačią nuostatą atkartoja ir Visuomenės informavimo įstatymo 4 straipsnio 1 dalies 2 sakiny. Pastaroji nuostata tik pakartoja Konstitucijos 25 straipsnio 3 dalį bei Visuomenės informavimo įstatymo 3 straipsnio 4 dalį, o toks teisinis reguliavimas pažeidžia teisinio tikslumo principą bei įstatymų formulavimo reikalavimus. Dėl šių priežasčių minėtas Visuomenės informavimo įstatymo 4 straipsnio 1 dalies 2 sakiny turėtų būti panaikintas.
3. Visuomenės informavimo įstatymo 13 straipsnis savo pavadinimu („Asmens teisių, garbės ir orumo apsauga“) yra ydingas. Visi Visuomenės informavimo įstatymo 13 straipsnyje išvardinti atvejai priklauso ne garbės ir orumo, bet asmens privatumo apsaugai – draudžiamas asmens filmavimas ir fotografavimas be jo sutikimo. Dėl šios priežasties Visuomenės informavimo įstatymo 13 straipsnį reikėtų panaikinti, o jo nuostatas perkelti į Visuomenės informavimo įstatymo 14 straipsnį („Privataus gyvenimo apsauga“), nustatantį bendras asmens teisės į privatumą apsaugos taisykles ir jos išimtis. Tokiu atveju dabartiniame Visuomenės informavimo įstatymo 13 straipsnyje išdėstyti konkretūs teisės į privatumą pažeidimo atvejai galėtų papildyti bendrąsias asmens teisės į privatumą apsaugos nuostatas, nustatytas Visuomenės informavimo įstatymo 14 straipsniu.
4. Koreguotinas taip pat ir Visuomenės informavimo įstatymo 19 straipsnis („Neskelbtina informacija“), išvardijantis neskelbtinos informacijos atvejus. Nėra aišku, kokių pagrindu dalis neskelbtinos informacijos yra priskirta prie 19 straipsnio 1 dalies, o kita dalis neskelbtinos informacijos – prie 19 straipsnio 2 ir 3 dalių. Siekiant teisinio aiškumo, taip pat pagrįsto ir suprantamo įstatyminio reguliavimo būtina Visuomenės informavimo įstatymo 19 straipsnyje išvardintos neskelbtinos

informacijos atvejus pergrupuoti pagal tam tikrą, pasirinktą vieną kriterijų. Pavyzdžiui, tokiu kriterijumi galėtų būti subjektas, kurio atžvilgiu yra saugomos vertybės (asmuo ir visuomenė). Tokiu atveju visuomeninės vertybės galėtų būti išdėstytos straipsnio 1 dalies punktuose (konstitucinės santvarkos keitimas; kėsینimasis į valstybės suverenitetą, teritorinį vientisumą, politinę nepriklausomybę; karo ar neapykantos kurstymas, tyčiojimas, niekinimas, kurstymas diskriminuoti, smurtauti, fiziškai susidoroti su žmonių grupe ar jai priklausančiu asmeniu dėl lyties, seksualinės orientacijos, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų; nekaltumo prezumpcijos pažeidimas ir kliudymas teisminės valdžios nešališkumui). Asmeninės vertybės, t.y. asmens sveikata, dorovė ir kitos teisės galėtų būti išdėstytos straipsnio 2 dalies punktuose (pornografijos platinimas, propagavimas ar reklamavimas, taip pat seksualinių paslaugų ir lytinių iškrypimų propagavimas ar reklamavimas; propaguojami ir (ar) reklamuojami žalingi įpročiai ir narkotinės ar psichotropinės medžiagos; draudžiama platinti dezinformaciją ir informaciją, šmeižiančią, įžeidžiančią žmogų, žeminančią jo garbę ir orumą).

Literatūros sąrašas

Norminė literatūra:

1. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Žin., 1995. Nr. 40-987.
2. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas // Žin., 1985. Nr. 1-1.
3. Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymas // Žin., 1995, Nr. 44-1073.
4. Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas // Žin., 1996, Nr. 63-1479.
5. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos prisijungimo prie Tarptautinės žmogaus teisių chartijos dokumentų“ // Žin., 1991. Nr. 9-244.
6. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Žin., 2000. Nr. 89-2741.
7. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Žin., 2000. Nr. 74-2262.
8. Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas // Žin., 1999, Nr. 30-856.
9. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Žin., 1992. Nr. 33-1014(1).
10. Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas // Žin., 2002, Nr. 91-3890.
11. Lietuvos Respublikos reklamos įstatymas // Žin., 2000, Nr. 64-1937.
12. Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas // Žin., 2006. Nr. 82-3254.
13. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas // Žin., 2002. Nr. 77-3288.
14. Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės. // Žin., 2002. Nr. 13-480.
15. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija // Žin., 2006. Nr. 68-2497.

Specialioji literatūra:

16. Arlauskas S. Sąžinės laisvė – žmogaus teisių alfa ir omega // Jurisprudencija, 2000. T. 17(9).
17. Arlauskas S. Žodžio (saviraiškos) laisvės teisės moralinės ribos // Jurisprudencija. 2001, T. 19 (11).
18. Bagerstam E. Spaudos laisvė demokratinėje visuomenėje. Stokholmas. Vilnius, 2000.
19. Baker C.E. Media That Citizens Need // University of Pennsylvania Law Review. 1998-1999, Nr. 147.
http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/pnlr147&id=353&size=2&collection=journals&set_as_cursor=93 Prisijungimo laikas 2007 m. sausio 10 d.
20. Barendt E. Freedom of speech. Oxford: Oxford University Press, 2005.

21. Barendt E., Lesley H. Media law: cases and materials. Harlow: Pearson, Longman, 2000.
22. Berger V. Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija. Vilnius, Pradai. 1997.
23. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas // Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000.
24. Dennis E., Merrill J. Pokalbiai apie žurnalistiką. Vilnius: Vilniaus universiteto Žurnalistikos institutas, 1997.
25. Emerson T. The Right of Privacy and Freedom of the Press // Harvard Civil Rights-Civil Liberties Law Review. 1979, Vol. 14, Nr. 2.
http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/hercl14&id=337&size=2&collection=journals&set_as_cursor=22 Prisijungimo laikas 2007 m. sausio 10 d.
26. Fenwick H. Privacy, Press Freedom and the Human Rights Act // Journal of Civil Liberties. 1999, Nr. 9.
http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/jcivl4&id=365&size=2&collection=journals&set_as_cursor=24 Prisijungimo laikas 2007 m. sausio 10 d.
27. Gilbert T. Influence of Media and Technology: Changing Roles and Responsibilities // Cleveland State Law Review. 2001, Nr. 49.
http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/clevslr49&id=509&size=2&collection=journals&set_as_cursor=370 Prisijungimo laikas 2007 m. sausio 10 d.
28. Jarašiūnas E. Informacijos laisvės apsaugos problemos Konstitucinio Teismo praktikoje // Jurisprudencija. 1998, T. 9(1).
29. Jeffery A. Free Speech and Press: An Absolute Right // Human Rights Quarterly. 1986, Nr. 8.
http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/hurq8&id=207&size=2&collection=journals&set_as_cursor=450 Prisijungimo laikas 2007 m. sausio 10 d.
30. Kentridge S. Freedom of speech: is it the primary right? // International & Comparative Law Quarterly. 1996, Vol. 45, Nr. 2.
<http://iclj.oxfordjournals.org/cgi/reprint/45/2/253?maxtoshow=&HITS=10&hits=10&RESULTFORMAT=1&andorexacttitle=and&andorexacttitleabs=and&fulltext=mass+media+privacy+freedom+speech&andorexactfulltext=and&searchid=1&FIRSTINDEX=0&sortspec=relevance&resourcetype=HWCIT> Prisijungimo laikas 2007 m. sausio 10 d.
31. Kesiūnas T. Kas laukia Baltijos tigrų? // <http://www.lrytas.lt/?id=11731760801172440809&view=4> Prisijungimo laikas 2007 m. rugsėjo 3 d.
32. Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras. I dalis. // Valstybė ir teisė. 2000. Nr. 4-6.

33. McLean D. Press and Privacy Rights Could Be Compatible // Communications and the Law. 1986, Nr. 8.
<http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/com18&id=97&size=2&collection=journals&terms=freedom%20of%20speech%20mass%20media%20privacy> Prisijungimo laikas 2007 m. sausio 10 d.
34. Meškauskaitė L. Teisė į privatų gyvenimą // Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė. Vilnius, 2003.
35. Meškauskaitė L. Žiniasklaidos pažeistų asmens konstitucinių teisių gynimo būdai // Jurisprudencija. 2005, T. 64 (56).
36. Meškauskaitė L. Žiniasklaidos teisė: visuomenės informavimo teisė: teoriniai ir praktiniai aspektai. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.
37. Mikelėnas V. Teisė į privatų gyvenimą // Asmeninės neturtinės teisės ir jų gynimas. Vilnius, 2001.
38. Overbeck W. Major principles of media law. Belmont (California): Thomson/ Wadsworth, 2006.
39. Panomariovas A. Viešai neskelbiama informacija – paslaptis kaip socialinis teisinis reiškinys // Jurisprudencija. 2002. T. 32 (24).
40. Robertson G., Nicol A. Media law. London: Penguin Books, 2002.
41. Spader D. Conflicting Values and Laws: Understanding the Paradox of the Privacy Act and the Freedom of Information Act // Legal Studies Forum. 1995, Nr. 19.
http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/lstf19&id=31&size=2&collection=journals&set_as_cursor=62 Prisijungimo laikas 2007 m. sausio 10 d.
42. Steele J. Freedom of information: is privacy winning? // Nottingham Law Journal. 2004, Nr. 13.
http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/notnghmlj13&id=25&size=2&collection=journals&set_as_cursor=63 Prisijungimo laikas: 2007 m. sausio 10 d.
43. Susektas gandų apie lato devalvavimą nešėjas //
<http://vz.lt/Default2.aspx?ArticleID=866ad793-f133-4f8f-ab92-497a771398da>
Prisijungimo laikas 2007 m. rugsėjo 3 d.;
44. Tapinas L. Žiniasklaidos bylos Europos Žmogaus Teisių ir Lietuvos teismuose. Vilnius, 2002.
45. Tarptautinių žodžių žodynas // Vilnius: Alma littera, 2001.
46. Walker S. Regulating the Media: Reputation, Truth and Privacy // Melbourne University Law Review. 1993-1994, Nr. 19.

http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/mulr19&id=755&size=2&collection=journals&set_as_cursor=935 Prisijungimo laikas 2007 m. sausio 10 d.

47. Žiobienė E. Aktualios konstitucinės teisės į privatų gyvenimą apsaugos problemos // Jurisprudencija. 2005, T. 64 (56).
48. Žiobienė E. Informacijos apie privatų asmens gyvenimą apsauga: daktaro disertacijos santrauka: socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: MRU, 2003.
49. Žiobienė E. Nepilnamečių interesų apsauga nuo neigiamo žiniasklaidos poveikio // Jurisprudencija. 2004, T. 9 (87).
50. Žiobienė E. Teisminės valdžios autoriteto apsauga žiniasklaidoje // Jurisprudencija. 2004, T. 57 (49).
51. Žurnalistikos enciklopedija. Vilnius, 1997.

Teismų praktika:

52. Case of Ahmed and Others v. the United Kingdom: judgment of 2 September 1998 (Application no. 65/1997/849/1056) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
53. Case of Amihalachioaie v. Moldova: judgment of 20 April 2004 (Application no. 60115/00) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
54. Case of Appleby and Others v. the United Kingdom: judgment of 6 May 2003 (Application no. 44306/98) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
55. Case of Association Ekin v. France: judgment of 17 July 2001 (Application no. 39288/98) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
56. Case of Autronic AG v. Switzerland: judgment of 22 May 1990 (Application no. 12726/87) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
57. Case of Barthold v. Germany: judgment of 25 March 1985 (Application no. 8734/79) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
58. Case of Bergens Tidende and Others v. Norway: judgment of 2 May 2000 (Application no. 26132/95) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
59. Case of Bowman v. the United Kingdom: judgment of 19 February 1998 (Application no. 141/1996/760/961) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
60. Case of Busuioc v. Moldova: judgment of 21 December 2004 (Application no. 61513/00) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
61. Case of Casado Coca v. Spain: judgment of 24 February 1994 (Application no. 15450/89) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.

62. Case of Castells v. Spain: judgment of 23 April 1992 (Application no. 11798/85) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
63. Case of Chauvy and Others v. France: judgment of 29 June 2004 (Application no. 64915/01) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
64. Case of Cumpăna and Mazăre v. Romania: judgment of 17 December 2004 (Application no. 33348/96) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
65. Case of Dąbrowski v. Poland: judgment of 19 December 2006 (Application no. 18235/02) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
66. Case of Demuth v. Switzerland: judgment of 5 November 2002 (Application no. 38743/97) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
67. Case of Dichand and Others v. Austria: judgment of 26 February 2002 (Application no. 29271/95) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
68. Case of Du Roy and Malaurie v. France: judgment of 3 October 2000 (Application no. 34000/96) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
69. Case of Düzgören v. Turkey: judgment of 9 November 2006 (Application no. 56827/00) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
70. Case of Editions Plon v. France: judgment of 18 May 2004 (Application no. 58148/00) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
71. Case of Erdoğan v. Turkey: judgment of 15 June 2000 (Application no. 25723/94) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
72. Case of Ergin v. Turkey: judgment of 4 May 2006 (Application no. 47533/99) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
73. Case of Feldek v. Slovakia: judgment of 12 July 2001 (Application no. 29032/95) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
74. Case of Gawęda v. Poland: judgment of 14 March 2002 (Application no. 26229/95) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
75. Case of Giniewski v. France: judgment of 31 January 2006 (Application no. 64016/00) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
76. Case of Groppera Radio AG and Others v. Switzerland: judgment of 28 March 1990 (Application no. 10890/84) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
77. Case of Gündüz v. Turkey: judgment of 4 December 2003 (Application no. 35071/97) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
78. Case of Halis v. Turkey: judgment of 11 January 2005 (Application no. 30007/96) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.

79. Case of Handyside v. The United Kingdom: judgment of 7 December 1976 (Application no. 5493/72) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
80. Case of Hertel v. Switzerland: judgment of 25 August 1998 (Application no. 59/1997/843/1049) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
81. Case of Hrico v. Slovakia: judgment of 20 July 2004 (Application no. 49418/99) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
82. Case of İ.A. v. Turkey: judgment of 13 September 2005 (Application no. 42571/98) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
83. Case of Incal v. Turkey: judgment of 9 June 1998 (Application no. 41/1997/825/1031) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
84. Case of Yarar v. Turkey: judgment of 19 December 2006 (Application no. 57258/00) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
85. Case of Karademirci and Others v. Turkey: judgment of 25 January 2005 (Applications no. 37096/97 and 37101/97) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
86. Case of Karhuvaara and Iltalehti v. Finland: judgment of 16 November 2004 (Application no. 53678/00) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
87. Case of Klein v. Slovakia: judgment of 31 October 2006 (Application no. 72208/01) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
88. Case of Kobenter and Standard Verlags Gmbh v. Austria: judgment of 2 November 2006 (Application no. 60899/00) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
89. Case of Koç and Tambaş v. Turkey: judgment of 21 March 2006 (Application no. 50934/99) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
90. Case of Krone Verlag GmbH & Co. KG v. Austria (no. 3): judgment of 11 December 2003 (Application no. 39069/97) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
91. Case of Krone Verlag GmbH & Co. Kg v. Austria: judgment of 26 February 2002 (Application no. 34315/96) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
92. Case of Krone Verlag GmbH & Co.KG v. Austria: judgment of 6 November 2003 (Application no. 40284/98) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
93. Case of Kwiecień v. Poland: judgment of 9 January 2007 (Application no. 51744/99) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.

94. Case of Leander v. Sweden: judgment of 26 March 1987 (Application no. 9248/81) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
95. Case of Lehideux and Isorni v. France: judgment of 23 September 1998 (Application no. 55/1997/839/1045) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
96. Case of Lingens v. Austria: judgment of 8 July 1986 (Application no. 9815/82) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
97. Case of Lombardo and others v. Malta: judgment of 24 April 2007 (Application no. 7333/06) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
98. Case of Lopes Gomes da Silva v. Portugal: judgment of 28 September 2000 (Application no. 37698/97) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
99. Case of Marônek v. Slovakia: judgment of 19 April 2001 (Application no. 32686/96) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
100. Case of McVicar v. the United Kingdom: judgment of 7 May 2002 (Application no. 46311/99) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
101. Case of News Verlags GmbH & Co.KG v. Austria: judgment of 11 January 2000 (Application no. 31457/96) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
102. Case of Nikula v. Finland: judgment of 21 March 2002 (Application no. 31611/96) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
103. Case of Oberschlick v. Austria: judgment of 23 May 1991 (Application no. 11662/85) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
104. Case of Observer and Guardian v. the United Kingdom: judgment of 26 November 1991 (Application no. 13585/88) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
105. Case of Open Door and Dublin Well Woman v. Ireland: judgment of 29 October 1992 (Application no. 14234/88; 14235/88) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
106. Case of Österreichischer Rundfunk v. Austria: judgment of 7 December 2006 (Application no. 35841/02) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
107. Case of Otto-Preminger-Institut v. Austria: judgment of 20 September 1994 (Application no. 13470/87) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
108. Case of Özgür Gündem v. Turkey: judgment of 16 March 2000 (Application no. 23144/93) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
109. Case of Öztürk v. Turkey: judgment of 28 September 1999 (Application no. 22479/93) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.

110. Case of Pedersen and Baadsgaard v. Denmark: judgment of 17 December 2004 (Application no. 49017/99) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
111. Case of Perna v. Italy: judgment of 25 July 2001 (Application no. 48898/99) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
112. Case of Prager and Oberschlick v. Austria: judgment of 26 April 1995 (Application no. 15974/90) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
113. Case of Radio France and Others v. France: judgment of 30 March 2004 (Application no. 53984/00) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
114. Case of Raichinov v. Bulgaria: judgment of 20 April 2006 (Application no. 47579/99) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
115. Case of Rekvényi v. Hungary: judgment of 20 May 1999 (Application no. 25390/94) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
116. Case of Scharsach and News Verlagsgesellschaft mbH v. Austria: judgment of 13 November 2003 (Application no. 39394/98) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
117. Case of Selistö v. Finland: judgment of 16 November 2004 (Application no. 56767/00) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
118. Case of Şener v. Turkey: judgment of 18 July 2000 (Application no. 26680/95) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
119. Case of Shabanov and Tren v. Russia: judgment of 14 December 2006 (Application no. 5433/02) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
120. Case of Skalka v. Poland: judgment of 27 May 2003 (Application no. 43425/98) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
121. Case of Smith and Grady v. the United Kingdom: judgment of 27 September 1999 (Application nos. 33985/96 and 33986/96) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
122. Case of Sokołowski v. Poland: judgment of 29 March 2005 (Application no. 75955/01) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
123. Case of Standard Verlagsgesellschaft mbH (no. 2) v. Austria: judgment of 22 February 2007 (Application no. 37464/02) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
124. Case of Steel and Morris v. the United Kingdom: judgment of 15 February 2005 (Application no. 68416/01) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.

125. Case of Steur v. the Netherlands: judgment of 28 October 2003 (Application no. 39657/98) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
126. Case of Stoll v. Switzerland: judgment of 25 April 2006 (Application no. 69698/01) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
127. Case of Sürek and Özdemir v. Turkey: judgment of 8 July 1999 (Application nos. 23927/94 and 24277/94) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
128. Case of Sürek v. Turkey (no. 1): judgment of 8 July 1999 (Application no. 26682/95) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
129. Case of Tammer v. Estonia: judgment of 6 February 2001 (Application no. 41205/98) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
130. Case of The Sunday Times v. the United Kingdom (no. 2): judgment of 26 November 1991 (Application no. 13166/87) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
131. Case of Thoma v. Luxembourg: judgment of 29 March 2001 (Application no. 38432/97) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
132. Case of Thorgeir Thorgeirson v. Iceland: judgment of 25 June 1992 (Application no. 13778/88) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
133. Case of Tønssbergs Blad AS and Haukom v. Norway: judgment of 1 March 2007 (Application no. 510/04) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
134. Case of Turhan v. Turkey: judgment of 19 May 2005 (Application no. 48176/99) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
135. Case of Ukrainian Media Group v. Ukraine: judgment of 29 March 2005 (Application no. 72713/01) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
136. Case of Unabhängige Initiative Informationsvielfalt v. Austria: judgment of 26 February 2002 (Application no. 28525/95) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
137. Case of Verlagsgruppe News GmbH v. Austria: judgment of 14 December 2006 (Application no. 76918/01) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
138. Case of Verlagsgruppe News GmbH v. Austria: judgment of 14 December 2006 (Application no. 10520/02) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
139. Case of VgT Verein gegen Tierfabriken v. Switzerland: judgment of 28 June 2001 (Application no. 24699/94) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.

140. Case of Weber v. Switzerland: judgment of 22 May 1990 (Application no. 11034/84) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
141. Case of Wille v. Liechtenstein: judgment of 28 October 1999 (Application no. 28396/95) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
142. Case of Worm v. Austria: judgment of 29 August 1997 (Application no. 83/1996/702/894) // <http://www.echr.coe.int> Prisijungimo laikas 2007 m. liepos 3 d.
143. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 1998 m. gegužės 15 d. Senato nutarimas Nr. 1 „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 7¹ straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas“ // <http://www.lat.lt> Prisijungimo laikas 2007 m. sausio 10 d.
144. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 1999 m. birželio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-356/1999 // <http://www.lat.lt> Prisijungimo laikas 2007 m. sausio 10 d.
145. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 1999 m. lapkričio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-861/1999 // <http://www.lat.lt> Prisijungimo laikas 2007 m. sausio 10 d.
146. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 2000 m. gegužės 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-522/2000 // <http://www.lat.lt> Prisijungimo laikas 2007 m. sausio 10 d.
147. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 2000 m. gruodžio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1343/2000 // <http://www.lat.lt> Prisijungimo laikas 2007 m. sausio 10 d.
148. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 2000 m. lapkričio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1251/2000 // <http://www.lat.lt> Prisijungimo laikas 2007 m. sausio 10 d.
149. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 2000 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1286/2000 // <http://www.lat.lt> Prisijungimo laikas 2007 m. sausio 10 d.
150. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 2000 m. spalio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-964/2000 // <http://www.lat.lt> Prisijungimo laikas 2007 m. sausio 10 d.
151. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 2000 m. vasario 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-130/2000 // <http://www.lat.lt> Prisijungimo laikas 2007 m. sausio 10 d.
152. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 2000 m. vasario 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-231/2000 // <http://www.lat.lt> Prisijungimo laikas 2007 m. sausio 10 d.
153. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-284-2006 // <http://www.lat.lt> Prisijungimo laikas 2007 m. sausio 10 d.
154. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimas // <http://www.lrkt.lt> Prisijungimo laikas 2007 m. sausio 10 d.
155. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas // <http://www.lrkt.lt> Prisijungimo laikas 2007 m. sausio 10 d.

156. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas // <http://www.lrkt.lt> Prisijungimo laikas 2007 m. sausio 10 d.
157. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas // <http://www.lrkt.lt> Prisijungimo laikas 2007 m. sausio 10 d.
158. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. spalio 23 d. nutarimas // <http://www.lrkt.lt> Prisijungimo laikas 2007 m. sausio 10 d.
159. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 24 d. nutarimas // <http://www.lrkt.lt> Prisijungimo laikas 2007 m. sausio 10 d.
160. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas // <http://www.lrkt.lt> Prisijungimo laikas 2007 m. sausio 10 d.
161. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimas // <http://www.lrkt.lt> Prisijungimo laikas 2007 m. sausio 10 d.

ŽODŽIO LAISVĖS RIBOJIMAS ŽINIASKLAIDOJE

Santrauka

Žodžio laisvė yra viena svarbiausių asmens teisių – ji yra būtina efektyviam demokratijos gyvavimui bei laisvos visuomenės egzistavimui. Žodžio laisvė yra reikšminga, nes nuo jos įgyvendinimo priklauso tiesos – ne tik absoliutaus gėrio, bet ir visuomenės vystymosi ir progreso variklio – atskleidimas. Be to, žodžio laisvė tarnauja asmens savirealizacijai. Tinkamas ir laisvas naudojimasis žodžio laisve ugdo asmenybę bei skatina asmens saviraišką. Žodžio laisvė taip pat yra būtina demokratiniam valstybės valdymui, nes tik įgyvendindami žodžio laisvę piliečiai dalyvauja atvirose diskusijose. Galiausiai, piliečiai, naudodamiesi žodžio laisve, gali nepalyginamai efektyviau kontroliuoti pačią valdžią. Tad diskutuojant apie žodžio laisvę bei jos ribojimo reikalavimus būtina turėti omenyje paminėtas gyvybiškai svarbias jos funkcijas.

Šis mokslinis tiriamasis darbas yra orientuotas į praktinį žodžio laisvės ribojimą. Atsižvelgiant į teisės normų galiojimą bei tokią galiojimą užtikrinančių teismų sistemą pirmiausia yra analizuojamas žodžio laisvės ribojimas Lietuvos Respublikoje, o antroje darbo dalyje žodžio laisvės ribos yra analizuojamos Europos žmogaus teisių konvencijos veikimo mastu.

Lietuvos Respublikoje žodžio laisvę reguliuoja tiek Konstitucija, tiek įstatymai, iš kurių svarbiausias yra Visuomenės informavimo įstatymas. Deja, šis įstatymas dar nėra tobulas, todėl yra nemažai koreguotinų dalykų. Nepaisant to, Lietuvos teismų praktika sukūrė gana vieningą ir sistemingą žodžio laisvės ribojimo reikalavimų koncepciją, kuri glaustai perteikiama šiame darbe.

Pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos teismai gana aktyviai remiasi Europos žmogaus teisių konvencijos išaiškinimais ir Europos Žmogaus Teisių Teismo formuojama praktika. Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką yra būtina detaliai išanalizuoti, kadangi jos vystymasis neabejotinai turės didelę įtaką ne tik Lietuvos Respublikos teismų sprendimams, teisės aktų aiškinimui, bet net ir įstatymų leidybai.

Šiame darbe didžiausias dėmesys yra skiriamas Europos žmogaus teisių konvencijos reikalavimų žodžio laisvės ribojimo atžvilgiu analizei, taip pat remiamasi Europos Žmogaus Teisių Teismo apibendrinta praktika, lyginama su Lietuvos Respublikoje taikomu žodžio laisvės ribojimu. Darbe yra pateikiamos susistemintos išvados bei žodžio laisvės ribojimo reikalavimai, į kuriuos būtina atsižvelgti aiškinant ir taikant Lietuvos Respublikos įstatymus.

Raktiniai žodžiai: žodžio laisvė; saviraiškos laisvė; žiniasklaidos laisvė; spaudos laisvė; informacijos laisvė; ribojimas; proporcingumo principas; balansavimo principas; primygtinis visuomenės poreikis.

RESTRICTIONS ON FREEDOM OF SPEECH IN THE MEDIA

Summary

Freedom of speech is one of the most important human rights – it is essential for the effective democracy and free society. Freedom of speech plays significant role in revealing the truth, which is not only an absolute good, but is also the source of the social growth and progress. Besides, freedom of speech is crucial for the person's self-expression. Suitable usage of the freedom of speech develops the personality. Freedom of speech is also important to the democratic states, because people participate in open discussion only in realizing the freedom of speech. Ultimately, the citizens have an opportunity to control the government more effectively while realizing the freedom of speech.

This master thesis is oriented to the practical restriction of the freedom of speech. Considering the validity of the legal norms the restriction of the freedom of speech in Lithuania Republic is being analysed at the first part of the master thesis. At the second part of the master thesis the restriction of the freedom of speech is being analysed from the point of the European Convention on Human Rights.

The freedom of speech in Lithuania Republic is being regulated by Constitution and other legislation. The most important one is the Law on Provision of Information to the Public. Unfortunately, this law on provision is not perfect – there are some improvable provisions. Despite this, Lithuania's judicial practice has developed quite unanimously and reached the systematic concept of the restrictions of the freedom of speech.

It should be noted that Lithuania's courts are referring to the European Convention on Human Rights and to the European Court of Justice quite actively. The development of the European law on freedom of speech will be undoubtedly significant to the law, the interpretation of the law and the decisions of courts in Lithuania Republic.

Considering the mentioned conclusions the biggest attention in this master thesis is given to the analysis of the European Convention on Human Rights in regard to the restrictions of the freedom of speech, also to the practice of European Court of Human Rights.

Keywords: freedom of speech; freedom of expression; freedom of the media; freedom of the press; freedom of information; restriction; principle of proportionality; principle of balance; pressing social need.